

ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถาน
เพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

วิทยานิพนธ์
ของ
พรศุติ อินยะรัตน์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา

พฤษภาคม 2547

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยทักษิณ

ISBN 974 – 451 – 558 - 9

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิทยานิพนธ์
ระดับบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2547
จากมหาวิทยาลัยทักษิณ

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบปากเปล่าวิทยานิพนธ์
ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา ของมหาวิทยาลัยทักษิณได้

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นพพร คำนสกุล)

..... กรรมการ

(อาจารย์พิทยา บุษรรัตน์)

คณะกรรมการสอบปากเปล่าวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นพพร คำนสกุล)

..... กรรมการ

(อาจารย์พิทยา บุษรรัตน์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์ประโยชน์ เรืองโรจน์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์สมใจ ศรีนวล)

มหาวิทยาลัยทักษิณ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา ของมหาวิทยาลัยทักษิณ

..... ประธานอนุกรรมการบัณฑิตศึกษา

(อาจารย์ ดร. สมศักดิ์ โชคนุกูล)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาและการอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์นพพร คำนสกุล ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอาจารย์พิทยา บุขรรัตน์ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และได้สละเวลาในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดทั้งให้ความเมตตาแก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์ประโยชน์ เรื่องโรจน์ และอาจารย์สมใจ ศรีนวล กรรมการแต่งตั้งเพิ่มเติม ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทาง และสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณอาจารย์ผู้สอนไทยคดีทุกท่าน ที่ได้กรุณาถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้และสามารถทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความสำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์เรืองฤทธิ์ ปั่นทอง ผู้ช่วยอธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จังหวัดศรีสะเกษ และนิสิตไทยคดีภาคพิเศษ ปีการศึกษา 2545 ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยทักษิณที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการทำวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณผู้บอกข้อมูลทุกท่านที่ช่วยเหลือในการให้ข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

คุณความดีและประโยชน์อันพึงจะเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้คุณพ่อ ชุมพล อินะรัตน์ คุณแม่ละออง อินะรัตน์ และนายชาญสิทธิ์ อินะรัตน์ ที่คอยห่วงใย และให้กำลังใจในการเขียนวิทยานิพนธ์นี้อยู่ตลอดเวลา จึงขอน้อมระลึกถึงพระคุณอันหาที่สุดมิได้

พรศุติ อินะรัตน์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	8
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	8
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว	12
เอกสารที่เกี่ยวกับโบราณสถาน	24
เอกสารที่เกี่ยวกับจังหวัดตรังและโบราณสถานที่สำคัญ ๆ ในจังหวัดตรัง	34
3 สภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง	40
วัดถ้ำพระพุทธ	42
ถ้ำเขาปิณะ	57
วัดเขาพระ	73
วัดพระพุทธสีหิงค์	89
วัดภูเขาทอง	102
วัดคลองน้ำเจ็ด	117
ถ้ำเขาสามบาท	129
จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	140
อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	155
ศาลหลักเมือง (เมืองเก่าควนธานี)	167

บทที่	หน้า
4 บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	179
บทย่อ	179
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	179
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	179
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	180
สรุปผล	181
อภิปรายผล	192
ข้อเสนอแนะ	193
 บรรณานุกรม	 194
 นุคลานุกรม	 198
 ภาคผนวก	 213
 บทคัดย่อ	 222
 ประวัติย่อของผู้วิจัย	 226

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่วัดถ้ำพระพุทธร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	46
2 พระบริวารมีลักษณะเด่นคือ พระเศียรสวมเทริดมโนราห์ ที่วัดถ้ำพระพุทธร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	46
3 เครื่องถ้วยชามที่ขุดค้นพบในบริเวณวัดถ้ำพระพุทธรจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ วัดถ้ำพระพุทธร ที่วัดถ้ำพระพุทธร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	47
4 นักศึกษาและนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ ที่วัดถ้ำพระพุทธร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	49
5 ป้ายประชาสัมพันธ์จัดแสดงประวัติความเป็นมา และจุดที่น่าสนใจภายในวัด ที่วัดถ้ำพระพุทธร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	50
6 รูปปั้นฤาษี ประดิษฐานบริเวณ “ถ้ำฤาษี” ที่ถ้ำเขาปิณะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง	60
7 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ “พระบรรทม” ประดิษฐานบริเวณปากถ้ำ ที่ถ้ำเขาปิณะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง	61
8 พระพุทธรูป 5 องค์ ประดิษฐานอยู่ภายใน “ถ้ำพระองค์กลาง” ที่ถ้ำเขาปิณะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง	62
9 ลักษณะหินงอกหินย้อยที่ปรากฏอยู่ในถ้ำจำปา หรือถ้ำเสวย ที่ถ้ำเขาปิณะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง	63
10 พระปรมาภิไธยย่อ “ปปร. ๑๐/๑๐/๑๑” ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 บริเวณหน้าผาถ้ำมะขามหรือถ้ำหอยโข่ง ที่ถ้ำเขาปิณะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง	64
11 ภาพเขียนหลายเส้น บริเวณผนังถ้ำ ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	76
12 ภาพเขียนสิริรูปลักษณะคล้ายหัวเหวน และรูปพระอาทิตย์ ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	77

ภาพประกอบ

หน้า

13	ภาพเขียนลายเส้น ส่วนที่ 7 ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอ รัษฎา จังหวัดตรัง	78
14	โกศแก้วท่านเจ้าอาวาสหลวงพ่อเอียด สุวรรณโน ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบล คลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	79
15	รูปพระองค์กลางพร้อมสาวก 2 องค์ ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	79
16	รูปพระพักตร์ พระพุทธรูปที่พบอยู่บริเวณเพิงผา ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบล คลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	80
17	ห้องน้ำบริเวณวัดเขาพระ ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง	82
18	พระพุทธรูปสี่หีบประดิษฐานภายในพระอุโบสถ ที่วัดพระพุทธรูปสี่หีบ หมู่ที่ 5 ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง	91
19	สภาพของห้องน้ำภายในวัดพระพุทธรูปสี่หีบ ที่วัดพระพุทธรูปสี่หีบ หมู่ที่ 5 ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง	94
20	ลักษณะสภาพโดยทั่วไปภายในวัด ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอ เมืองตรัง จังหวัดตรัง	103
21	พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระเศียรสวมเทริดโนรา ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	105
22	รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	106
23	สถานที่เก็บพระพุทธรูปและพระบรมสารีริกธาตุ ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบล น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	107
24	ภาพวาดแกะสลักบนกระจกเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	108
25	พระพุทธรูปปั้น ฝีมือช่างท้องถิ่น ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมือง ตรัง จังหวัดตรัง	119
26	สภาพห้องน้ำภายในวัด ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	122

ภาพประกอบ

หน้า

27	อักษรจารึกบริเวณผนังถ้ำ ที่ถ้ำเขาสามบาท หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	131
28	เสกภูมิภายในบริเวณผนังถ้ำ ที่ถ้ำเขาสามบาท หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	131
29	เศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผาปรากฏอยู่ในถ้ำ ที่ถ้ำเขาสามบาท หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	132
30	อาคารเรือนไม้ 2 ชั้น ศิลปไทยผสมป็นัง ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง	143
31	รูปปั้นพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี และชาวไร่ชาวนที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง	144
32	รูปปั้นหุ่นขี้ผึ้ง พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตังจังหวัดตรัง	144
33	ภาพถ่ายบุคคลสำคัญตระกูล ณ ระนอง ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง	145
34	อาคารร้อยปีภายในอนุสาวรีย์ จัดแสดงประวัติพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยงอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	157
35	รูปปั้นพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	157
36	สภาพโดยทั่วไปบริเวณภายในอนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรังจังหวัดตรัง	158
37	ประชาชนเดินออกกำลังกายในยามเช้า ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	158

ภาพประกอบ

หน้า

38	อาคารทรงไทยจตุรมุข และสระบัวบริเวณทางเดิน ที่ศาลหลักเมือง ตำบล ควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	170
39	สถาปัตยกรรมอาคารทรงไทยจตุรมุข ที่ศาลหลักเมือง ตำบลควนธานี อำเภอ เมืองตรัง จังหวัดตรัง	170
40	บริเวณภายในศาลหลักเมืองตรัง ที่ศาลหลักเมือง ตำบลควนธานี อำเภอเมือง ตรัง จังหวัดตรัง	171

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการอยากรู้อยากเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ทั้งที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงทำให้เกิดการเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเองไปยังถิ่นอื่น ๆ ทั้งใกล้และไกลแล้วแต่โอกาสและความสามารถที่จะเดินทางไปได้ การเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมาช้านานและพัฒนาตามลำดับจนได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ซึ่งคำว่า “การท่องเที่ยว” มีความหมายกว้างมากดังที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยวหมายถึงการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจและเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้”¹

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากคนทั่วไปเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นกิจกรรมพักผ่อนในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ของชีวิตมนุษย์ และทำให้ได้รับความรู้จากสิ่งใหม่ ๆ ที่ได้ไปพบเห็น นอกจากนี้แล้วการท่องเที่ยวยังสามารถหารายได้เข้าประเทศปีละเป็นจำนวนมากตลอดจนช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมวลมนุษยชาติ ดังที่ เสรี วังส์ไพจิตร² ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในแง่เศรษฐกิจของประเทศสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมารายได้อันดับหนึ่งของประเทศไทยเกิดจากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ วิชัย เทียนน้อย ก็ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทั้งช่วยสร้างเสริมรายได้ และเป็นตัวช่วยเร่งให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามมามากมาย ส่งผลให้เศรษฐกิจในแต่ละท้องถิ่นเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว”³ ซึ่งสอดคล้องกับที่ นवलนิตย์ ฤทธิรักษ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า

---

¹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. 2540. หน้า 3.

²เสรี วังส์ไพจิตร. “ความรู้ทั่วไปกับการท่องเที่ยว และปีการท่องเที่ยวไทย 2532,” ใน อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. 6 (1: 7; มกราคม 2530).

³วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2528. หน้า 8.

การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ โดยก่อให้เกิดรายได้ ในรูปของเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังทำให้เกิดการอนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าทางการ ท่องเที่ยว การเสริมสร้างความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างสังคมและระหว่างประเทศ นำไปสู่ความ สามัคคีและสันติภาพของประชากรในโลก¹

แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งอาจมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน ทั้งนี้แล้วแต่สภาพของแหล่งท่องเที่ยววันั้น ๆ ทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าวมีทั้งที่เกิดขึ้นเองตาม ธรรมชาติและที่เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยว จำแนกได้หลายประเภท ดังที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย² ได้จำแนกประเภทของแหล่ง ท่องเที่ยวพอที่จะสรุปได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) แหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น น้ำตก ถ้ำ ทะเล หาดทราย วน อุทยาน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา เช่น วัด ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ เป็นต้น และ 3) แหล่งท่องเที่ยว ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง เช่น งานประเพณี วิถีชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ พุทธชาติ ละอองมณี³ ได้จำแนกประเภท ของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภทสรุปได้ดังนี้ 1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก หาดทราย เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวที่ มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน วัด พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ เป็นต้น

¹นวนนิตย์ ฤทธิรักษ์. “แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ปี 2528,” ใน จุลสารการท่องเที่ยว. 14 (1) : 24 ; มกราคม – มีนาคม 2528.

²การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. 2539. หน้า 19 - 23.

³พุทธชาติ ละอองมณี. ศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัด สงขลา. 2544. หน้า 46 – 110.

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และหลากหลาย และเป็นแหล่งที่มีการสังสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมมาช้านาน ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี จึงเป็นสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยปีละเป็นจำนวนมาก ดังที่ ยุพดี เสตพรรณ ได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยไว้ว่า

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศของแต่ละแหล่ง ซึ่งสามารถตอบสนองความสนใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น น้ำตก เกาะ แก่ง ทะเล ภูเขา เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น¹

ความสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของประเทศไทย ประกอบกับความต้องการของนักท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นผลให้การท่องเที่ยวของไทยเป็นธุรกิจที่นำเงินเข้าประเทศเป็นจำนวนมหาศาล ดังที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย² ได้กล่าวไว้ในรายงานสถิติประจำปี พ.ศ. 2544 สรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2544 มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยจำนวน 10,061,950 คน ทำรายได้เข้าประเทศจำนวน 299,047 ล้านบาท ซึ่งขยายตัวจากปี พ.ศ. 2543 ถึงร้อยละ 5.82

ด้วยเหตุผลดังกล่าวรัฐบาลจึงได้เล็งเห็นความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาประเทศ ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ไว้ว่า “ให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ต่อปี และสร้างเงินตราต่างประเทศให้ขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15 ต่อปี รวมทั้งสนับสนุนให้คนไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ เพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี”³

¹ยุพดี เสตพรรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. 2543. หน้า 288.

²การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. รายงานสถิติประจำปี 2544. 2545. หน้า 1.

³สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544). 2539. หน้า 89.

ปัจจุบันเป็นช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) รัฐบาลได้ส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี โดยการร่วมมือด้านการท่องเที่ยวกับกลุ่มประเทศในเอเชียและอินโดจีน เพื่อพัฒนาและเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทั้งในส่วนโครงสร้างพื้นฐานของการท่องเที่ยว และการพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาค จึงเห็นได้ชัดว่าการท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ รัฐจึงต้องเร่งพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวและปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่กำลังเป็นที่นิยมกันมากขึ้น ดังที่วรรณ วลัยวานิช ได้กล่าวไว้ว่า

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้นนั้นนอกจากพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้าพร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรมควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้การท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จและความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น¹

ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของประเทศไทย นอกจากจะมีธรรมชาติที่หลากหลายและสวยงาม และมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ แล้ว ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญคือ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนสถานอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ โบราณสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่บ่งบอกถึงประวัติความเป็นมาของบรรพชนของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังที่ กรมศิลปากร² ได้ให้ความหมายของโบราณสถานไว้ว่า โบราณสถานหมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

¹วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2539. หน้า คำนำ.

²กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2502 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. 2535. หน้า 4.

ซึ่งสอดคล้องกับ วิทยา สร้อยคำดี¹ ได้ให้ความหมายของโบราณสถานไว้สรุปได้ว่า โบราณสถาน หมายถึง ทรัพย์ที่ติดอยู่กับดิน เคลื่อนย้ายไม่ได้ มีอายุนาน รูปแบบมีคุณค่าและเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน มรดกทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุ ได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยที่สนใจเข้ามาชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของคนไทยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต อันแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจของคนไทย ซึ่งสอดคล้องกับที่ กรมศิลปากร² ได้กล่าวถึงนโยบายด้านการท่องเที่ยวสรุปไว้ว่า กรมศิลปากรมีส่วนช่วยส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวได้มากทั้งโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่เก่า ๆ ของบ้านเมืองที่กรมศิลปากรดูแล โดยแยกเป็นส่วนมรดกโลกและแหล่งโบราณสถานตามจังหวัดต่าง ๆ หากได้มีการลงทุนปรับปรุงและขุดค้นโบราณสถาน โบราณคดี และแหล่งประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ ขึ้นก็จะกลายเป็นทรัพยากรอันมีคุณค่าต่อการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นกรมศิลปากรยังได้เห็นถึงความสำคัญโดยจัดทำโครงการนำเที่ยวแหล่งโบราณคดีขึ้นโดยใช้ชื่อว่า “โบราณคดีสัญจร” และได้ถือเป็นเป้าหมายหนึ่งของกรมศิลปากรที่จะใช้โครงการนี้เป็นการส่งเสริมความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมให้กับบุคคลทั่วไปที่สนใจในแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ ที่เก่าแก่ และเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น

โบราณสถานจึงจัดได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแหล่งหนึ่งที่ได้รับคามนิยมนอย่างสูงจากนักท่องเที่ยวในแง่ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นเครื่องเตือนใจว่ามนุษย์ทุกเชื้อชาติต่างมีส่วนช่วยให้เกิดอารยธรรมขึ้น โบราณสถานสอนให้มนุษย์เคารพในสิ่งที่มีการสร้างสรรค์และมีความผูกพันกับมนุษย์ โบราณสถานจึงควรได้รับการบำรุงรักษาและควรอนุรักษ์ไว้ ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าโบราณสถานเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญและควรจะพัฒนาให้เป็น

---

¹วิทยา สร้อยคำดี. การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่องโบราณสถานสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. 2537. หน้า 37.

²กรมศิลปากร. “กรมศิลปากรจัดสัญจร 2 เมืองเก่า,” สารกรมศิลปากร. 10 (4) : 3 ; มีนาคม 2540.

ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้ ซึ่งจากความสำคัญนี้ รลิกา อังกูร¹ ได้ประเมินความสนใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติในด้านความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับจากนักท่องเที่ยวให้อยู่ในอันดับที่ 1 ในเรื่องของสถานที่ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อสังหาริมทรัพย์ อาหารและสีสันในยามราตรี โบราณสถานในประเทศไทยที่สำคัญๆ มีอยู่มากมายทั่วทุกจังหวัดที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – กำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีแหล่งโบราณสถานอื่น ๆ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี พระปฐมภักดิ์สามยอด จังหวัดลพบุรี ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ โบราณสถานอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

ภาคใต้ของประเทศไทยมีพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและมรดกทางวัฒนธรรมมาช้านาน ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม โบราณวัตถุสถาน และศาสนสถาน ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ภาคใต้เป็นอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เนื่องจากได้เป็นศูนย์กลางแห่งการติดต่อค้าขาย โดยเฉพาะการติดต่อทางเรือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาแต่โบราณในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย จึงทำให้เกิดการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม

แหล่งศิลปวัฒนธรรมด้านโบราณสถานที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ เช่น พิพิธภัณฑสถานวัดคลองท่อมและถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไชยาและวัดถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แหล่งโบราณคดีโมคลานและชุมชนโบราณสิชล – ท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โบราณสถานบ้านจาละ มัสยิดกรือเซะ และมัสยิดกลาง จังหวัดปัตตานี วัดชลธาราลิงเห จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น แหล่งโบราณเหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจที่จะเข้าไปชมและศึกษาเป็นจำนวนมาก

จังหวัดตรังเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานในอดีตเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนยุคบรรพกาลที่ยังอาศัยอยู่ในถ้ำหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันคือ เครื่องมือหิน โครงกระดูก ภาพเขียนสี และจังหวัดตรังยังได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรตามพรลิงก์ จึงทำให้จังหวัดตรังมีแหล่งศิลปวัฒนธรรม โบราณวัตถุสถาน ศาสนสถานมากมายเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ดังที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง² ได้กล่าวถึง

¹รลิกา อังกูร. “การท่องเที่ยว : อนุรักษ์หรือทำลายศิลปวัฒนธรรมไทย,” วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช. 12 (119) : 3 ; กันยายน – ธันวาคม 2542.

²องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง. ด้วยไมตรีถิ่นศรีตรัง. 2546. หน้า 29 – 33.

โบราณสถานที่สำคัญ ๆ ของจังหวัดตรังเอาไว้พอที่จะสรุปได้ว่าในจังหวัดตรังมีโบราณสถานอยู่หลายแห่ง เช่น ถ้าพระพุทธ ถ้าเขาปิยะ วัดเขาพระ วัดพระพุทธรักษา วัดภูเขาทอง จวนเจ้าพระยาเมืองตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นต้น นอกจากนี้โบราณสถานที่สำคัญ ๆ ของจังหวัดตรัง ดังที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้ว จังหวัดตรังยังได้ดำเนินการจัดการโบราณสถานอื่น ๆ เพื่อการท่องเที่ยวด้วย ดังที่ ยรรยง นพคุณ¹ ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดตรังไว้สรุปได้ว่า จังหวัดตรังได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานจากภาครัฐและเอกชนจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในส่วนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว เช่น ถ้าพระพุทธ ถ้าเขาปิยะ วัดคลองน้ำเจ็ด เป็นต้น สอดคล้องกับที่ วิชัย รัตตมณี² ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดตรังไว้สรุปได้ว่า จังหวัดตรังได้ดำเนินการสำรวจโบราณสถานแห่งใหม่และได้มีนโยบายจะจัดการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งทางจังหวัดได้รับงบประมาณในการจัดการและส่งเสริมแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมทั้งจัดการด้านบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเพื่อจะก่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและกลับมาเยือนจังหวัดตรังในครั้งต่อไป

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง” ผลการศึกษครั้งนี้เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรังไว้อย่างเป็นระบบ อันจะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในแหล่งโบราณสถานของตนเอง และเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวให้มากขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อทางราชการและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจะได้นำผลการศึกษครั้งนี้ไปปรับใช้ในการกำหนดแนวนโยบายและวางแผนการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนี้และเป็นแนวทางแก่ท้องถิ่นอื่น ๆ ต่อไป

---

¹ยรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรัง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546.

²วิชัย รัตตมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานสมาคมผู้ประกอบการท่องเที่ยวจังหวัดตรัง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546.

ความมุ่งหมายของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ในประเด็นต่อไปนี้

1. สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง
2. แนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความสำคัญดังต่อไปนี้

1. ทำให้ทราบถึงสภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ซึ่งจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดตรังที่จะสามารถนำเอาข้อมูลไปปรับใช้ในการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดนี้โดยตรง
2. ทำให้หน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจสภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดตรังได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถนำเอาข้อมูลเหล่านี้ไปปรับใช้เพื่อประสานความร่วมมือในการดำเนินงานด้านการจัดการและส่งเสริม โบราณสถานต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยวกับจังหวัดนี้ได้อย่างเหมาะสม
3. ทำให้ผู้อ่านงานวิจัยนี้ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวและสนใจที่จะศึกษาจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดอื่น ๆ ในแง่มุมต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น
4. สามารถนำเอาผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ และผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องในแนวนี้น่าจะสามารถที่จะนำเอาวิธีการศึกษาไปปรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษาได้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ดังต่อไปนี้

1. **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล โดยจะเลือกศึกษา โบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียน โดยบันทึกไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้จัดให้เป็น โบราณสถานของชาติและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยส่งเสริม และจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดตรัง จำนวน 10 แห่ง ดังนี้

- 1.1 วัดถ้ำพระพุทธ
- 1.2 ถ้ำเขาปิณฑะ

- 1.3 วัดเขาพระ
- 1.4 วัดพระพุทธรูปหินศักดิ์
- 1.5 วัดภูเขาทอง
- 1.6 วัดคลองน้ำเจ็ด
- 1.7 ถ้ำเขาสามบาท
- 1.8 จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
- 1.9 อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
- 1.10 ศาลหลักเมือง (เมืองเก่าควนธานี)

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ผู้วิจัยจะศึกษาโบราณสถานแต่ละรายไปตามลำดับที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล โดยแยกประเด็นขอบเขตด้านเนื้อหาของโบราณสถานแต่ละแหล่งดังนี้

- 2.1 สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว
  - 2.1.1 ประวัติความเป็นมา
  - 2.1.2 สถานที่ตั้ง
  - 2.1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม
  - 2.1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน
  - 2.1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว
  - 2.2.1 การประชาสัมพันธ์
  - 2.2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก
  - 2.2.3 การคมนาคม
  - 2.2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา

นิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังโบราณสถานในจังหวัดตรัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน เพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อความสนุกสนาน ที่ไม่ใช่เป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้

โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยมีอายุหรือลักษณะของการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ในจังหวัดตรังที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโดยบันทึกไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้จัดให้เป็นโบราณสถานของชาติ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยส่งเสริมและจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม รวมถึงความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชนในจังหวัดศรี

แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินการและแนวทางการดำเนินการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานในจังหวัดศรีในด้านการประชาสัมพันธ์ การคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดศรี

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังต่อไปนี้

1. **ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง** โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน ซึ่งจะช่วยในการกำหนดกรอบคิดในการศึกษา การเขียนเค้าโครงวิจัย และใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า

2. **ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดศรีตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้วิธีการบันทึกเสียงลงในแถบบันทึกเสียงและจดบันทึกตามความเหมาะสม ส่วนในการสังเกตผู้วิจัยจะใช้วิธีการจดบันทึกและถ่ายภาพประกอบ ในส่วนของการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้บอกข้อมูลไว้ดังนี้

2.2.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องและพระภิกษุที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน

2.2.2 ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ จำนวน 20 คน

2.2.3 บุคคลทั่วไปที่มีความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานแต่ละแหล่ง จำนวน 20 คน

2.2.4 ผู้ใช้บริการโบราณสถาน จำนวน 20 คน

2.2.5 นักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน

3. **ขั้นจัดกระทำกับข้อมูล** ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแหล่งเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาและสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.2 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งได้บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดความด้วยวิธีสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ศึกษา

3.3 นำข้อมูลตามข้อ 3.1 และ 3.2 พร้อมทั้งข้อมูลที่ได้จัดบันทึกไว้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตมาตรวจสอบความสมบูรณ์ และเก็บข้อมูลเสริมในส่วนที่ขาดความสมบูรณ์ตามขอบเขตเนื้อหา

3.4 นำภาพประกอบทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องเพื่อใช้เป็นภาพประกอบ ในขั้นการนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า

3.5 นำข้อมูลเนื้อหาทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์และจัดภาพประกอบตามขอบเขตด้านเนื้อหา

4. **ขั้นเสนอผลการศึกษาค้นคว้า** ผู้วิจัยจะเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีภาพประกอบบางตอน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. เอกสารที่เกี่ยวกับโบราณสถาน
3. เอกสารที่เกี่ยวกับจังหวัดตรัง และโบราณสถานที่สำคัญๆ ในจังหวัดตรัง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1. ความหมายของการท่องเที่ยว

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “การท่องเที่ยว” ไว้หลายลักษณะพอจะประมวลได้ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย¹ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็นสากล 3 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

วรรณ วลัยวานิช² ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นคำที่มีความหมายกว้าง กล่าวคือมิได้มีความหมายเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเคลื่อนย้ายของประชากรจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่งรวมทั้งที่เป็นการเดินทางภายในประเทศและเดินทางระหว่างประเทศ การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีกิจกรรมร่วมกัน และทำให้ได้รับความรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลินด้วย

---

¹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. 2540. หน้า 3.

²วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2539. หน้า 7.

ชาญชัย ดวงจิตต์¹ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ 2 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยว คือ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมทั้งหลายในการอยู่อาศัยของบุคคลในประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งมีเงื่อนไขว่าเขาเหล่านั้นจะต้องไม่อยู่อาศัย ณ ประเทศนั้นเป็นการถาวรเพื่อทำกิจกรรมใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวรในการที่จะได้มาซึ่งรายได้

2. การท่องเที่ยว มีความหมายทั้งการเป็นศาสตร์และศิลปะ และเป็นธุรกิจในการสร้างความพอใจให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การจัดการด้านที่พัก การจัดการด้านความสะดวกสบาย เป็นต้น

สุภาพร มากแจ้ง ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยว ครอบคลุมการเดินทางทั้งเพื่อธุรกิจและเพื่อการพักผ่อนตราบเท่าที่ผู้เดินทางมิได้ตั้งหลักแหล่งถาวร และไม่ได้รับรายได้เพื่อยังชีพจากเจ้าของท้องถิ่นปลายทาง”² และ ยุพดี เสตพรรณ³ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางจากที่อยู่ปกติไปยังที่อื่นชั่วคราวโดยความสมัครใจ ไม่ใช่เพื่อไปประกอบอาชีพหรือหารายได้ รวมถึงการเดินทางเพื่อประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา หรือเยี่ยมญาติ นอกจากนี้ นิคม จารุมณี⁴ ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้ในทำนองเดียวกันสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมิได้หมายความเฉพาะการเดินทางเพื่อพักผ่อนหรือความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเดินทางเพื่อประชุมสัมมนาเพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา ตลอดจนถึงการเยี่ยมญาติพี่น้อง

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึงกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่อาศัยการเดินทางเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางที่หลากหลาย เช่น เพื่อการพักผ่อน เพื่อความสนุกสนาน เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อทัศนศึกษา เพื่อการกีฬา เพื่อเยี่ยมญาติ เป็นต้น

---

¹ชาญชัย ดวงจิตต์. “การท่องเที่ยวกับปัจจัยทางจิตวิทยา,” จุลสารการท่องเที่ยว. 2 (3) : 76 ; เมษายน 2536.

²สุภาพร มากแจ้ง. หลักมัคคุเทศก์. 2534. หน้า 1.

³ยุพดี เสตพรรณ. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. 2543. หน้า 202.

⁴นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. 2536. หน้า 1.

2. วิวัฒนาการการท่องเที่ยวของประเทศไทย

การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังที่วรรณมา วงษ์วานิช¹ ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของประเทศไทยสรุปได้ดังนี้

การท่องเที่ยวของประเทศไทยเริ่มเป็นที่นิยมกันแพร่หลายเมื่อประมาณ 30 ปีมานี้เอง คือเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2503 อันเป็นปีที่ได้มีพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้ง องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว ขึ้นเพื่อทำหน้าที่พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย แต่เดิมการท่องเที่ยวของไทยเป็นกิจกรรมของผู้มีฐานะร่ำรวยหรือของคนในวงสังคมชั้นสูงเท่านั้น การท่องเที่ยวได้เริ่มแพร่หลายในทุกชนชั้นเมื่อไม่นานมานี้อันเป็นผลเนื่องมาจากปัจจัยสำคัญคือ การพัฒนาทางด้านการคมนาคมขนส่งทั้งทางเครื่องบินและทางถนน โดยเฉพาะทางหลวงต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเชื่อมต่อระหว่างท้องถิ่นต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ จึงทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมของคนทุกชนชั้น และการท่องเที่ยวได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง

นักวิชาการบางคนกล่าวว่ารากฐานการท่องเที่ยวของไทยในยุคใหม่เริ่มขึ้นหลังนโยบายเปิดประเทศ คือหลังจากการลงนามในสนธิสัญญาบราวริง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ซึ่งในระบะนั้นได้เริ่มมีชาวตะวันตกเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยือนทวีปยุโรปในปี พ.ศ. 2440 เป็นเวลา 9 เดือน ซึ่งเท่ากับการเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศด้วยในเวลานั้น ต่อมา มีขุนนางและเชื้อพระวงศ์ต่าง ๆ เดินทางไปยุโรปเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับอิทธิพลของประเทศในภูมิภาคยุโรปที่ได้เผยแพร่มายังภูมิภาคนี้ทั้งด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจจำนวนมากเดินทางมายังประเทศไทยและผ่านไปยังพม่า ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวฝรั่งเศสและชาวอังกฤษ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคเอเชียมีการพัฒนาการคมนาคมขนส่งทางอากาศ ประกอบกับประเทศไทยมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางทางการบินของบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้มีนักท่องเที่ยวจากยุโรปและอเมริกาเดินทางมายังประเทศไทยมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2503 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อ.ส.ท.) ขึ้น โดยมี พลโทเฉลิมชัย จารุวัตร เป็นผู้อำนวยการคนแรกขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2503-2519 ถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นและการที่ไทยยินยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยนั้น มีผลต่อ

¹วรรณมา วงษ์วานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2539. หน้า 13 – 14.

สภาพเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นอย่างมาก เพราะได้มีการก่อสร้างโรงแรมและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในวงการของนักท่องเที่ยวว่ามีสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม

นับตั้งแต่องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) ได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2503 ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็น “การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)” การท่องเที่ยวของไทยก็พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว จึงมีนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ทำให้ประเทศไทยมีรายได้เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2503 ซึ่งมีชาวต่างประเทศเข้ามายังประเทศไทยเพียง 81,340 คน และมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพียง 195 ล้านบาท ต่อมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามายังประเทศไทยเป็นจำนวนถึง 5,136,443 คน และมีรายได้จากการท่องเที่ยวสูงถึง 123,135 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งนับได้ว่าประเทศไทยประสบผลสำเร็จในพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และการท่องเที่ยวทำรายได้ให้แก่ประเทศสูงมากกว่าสินค้าออกชนิดอื่น ๆ

ปัจจัยที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ที่สำคัญคือ นโยบายและการสนับสนุนของรัฐบาล ความร่วมมือของผู้ประกอบการเอกชนและประชาชนชาวไทย การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตลอดจนการร่วมมือกันโฆษณาเผยแพร่ประเทศไทย เช่น โครงการปีท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2530 ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย พ.ศ. 2537 และปี พ.ศ. 2540 ซึ่งรัฐบาลประกาศให้เป็นปีสืบสานวัฒนธรรมไทยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประกอบกับการสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้นโดยกระจายออกสู่ภูมิภาค ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่ก่อให้เกิดผลดีต่อการท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอย่างมาก

3. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้หลายลักษณะ ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย¹ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

¹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุตสาหกรรมกรรมการท่องเที่ยว. 2540. หน้า 3 – 4.

1. ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ

- 1.1 ก่อให้เกิดรายได้เข้าประเทศมีส่วนช่วยแก้ปัญหาการขาดดุลชำระเงินของประเทศ
- 1.2 รายได้จากการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อวิฤตในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ
- 1.3 ก่อให้เกิดการหมุนเวียนและการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค
- 1.4 การท่องเที่ยวมีบทบาทในการนำเอาทรัพยากรของประเทศหรือของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปของการผลิตสินค้าพื้นเมืองของที่ระลึก ตลอดจนการบริการในท้องถิ่นนั้น
- 1.5 การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบ ผลผลิต และรายได้ตลอดเวลา
- 1.6 ช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตเป็นวงจรหมุนเวียนภายในประเทศ ทำให้เกิดการสร้างงานและสร้างอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. ความสำคัญทางด้านสังคม

- 2.1 ส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนในท้องถิ่นและผู้มาท่องเที่ยว
- 2.2 พัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่น
- 2.3 ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจและตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของตน ตลอดจนรักและหวงแหนผืนแผ่นดินของตน
- 2.4 ช่วยลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท แก้ปัญหาชาวชนบทหลังไหลเข้ามาหางานทำในเมืองของชาวชนบท
- 2.5 ช่วยให้ชาวชนบทรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รู้จักนำเอาทรัพยากรมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของต่าง ๆ ในรูปสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวทางหนึ่ง

3. ความสำคัญทางการเมือง

- 3.1 การเดินทางท่องเที่ยวก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัย
- 3.2 เสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกที่จะช่วยสร้างสรรค์สัมพันธไมตรีและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

สุภาพร มากแจ้ง ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ สามารถจำแนกได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ความสำคัญต่อบุคคล การท่องเที่ยวเป็นสิ่งสราญใจ ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับการพักผ่อนอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติ เป็นการเปิดโลกทัศน์ช่วยให้นักท่องเที่ยวมีทัศนที่กว้างไกล และการท่องเที่ยวเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างมนุษยชาติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนวัฒนธรรมทั้งระหว่างชนในชาติและนานาชาติ

2. ความสำคัญต่อสังคม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และเป็นสิ่งที่น่าสนใจไปสู่ท้องถิ่นทั้งทางด้านคมนาคม การสาธารณสุข โภค และมาตรฐานการครองชีพ ทำให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตของประชาชนทั้งเจ้าของท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

3. ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ในรูปแบบเงินตราต่างประเทศ ทำให้เกิดการลงทุนทางธุรกิจทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง ที่เกี่ยวเนื่องกับนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการจ้างงานในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และโดยอ้อมทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราและการกระจายรายได้ให้แก่ท้องถิ่น¹

นवलนิตย์ ฤทธิรักษ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า

การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศโดยก่อให้เกิดรายได้ในรูปแบบเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังทำให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าทางการท่องเที่ยว การเสริมสร้างความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างสังคมและระหว่างประเทศนำไปสู่ความสามัคคีและสันติภาพของประชากรในโลก²

¹สุภาพร มากแจ้ง. หลักมัคคุเทศก์. 2534. หน้า 3 – 4.

²นवलนิตย์ ฤทธิรักษ์. “แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ปี 2538,” จุลสารการท่องเที่ยว. 14 (1) : 24 ; มกราคม – มีนาคม 2538.

วรรณ วลัยวนิช¹ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวสรุปได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น ธุรกิจคมนาคมขนส่งดีขึ้น ทันสมัยขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้น เงินตราต่างประเทศไหลเข้าสู่ประเทศเพิ่มมากขึ้น

2. ด้านสังคม

2.1 ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ก่อให้เกิดการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนนไฟฟ้า ประปา สาธารณูปโภคอื่น ๆ ตลอดจนบริการด้านการโรงแรม ศูนย์การค้า ภัตตาคาร เป็นต้น

2.2 ด้านศิลปวัฒนธรรม ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สังคม และแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศอื่น ๆ ได้ดี นอกจากนี้ยังเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและเกียรติภูมิของประเทศให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวโลก

3. ด้านการเมืองการปกครอง ก่อให้เกิดความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกันในหมู่เพื่อนมนุษย์ ก่อให้เกิดความรู้สึกมีไมตรีต่อกัน กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของมนุษยชาติในโลก

นิคม จารุมณี² ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ 11 ประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ

2. การท่องเที่ยวช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพชำระเงิน

3. รายได้จากการท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง โครงการสร้างงานสร้างอาชีพมากมายและเป็นการเสริมอาชีพด้วย อาชีพที่เกิดจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงานสร้างอาชีพในธุรกิจที่ทำหน้าที่บริการ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น

5. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตโดยการนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด

6. การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่าย

7. การท่องเที่ยวที่ไม่มีขีดจำกัดในเรื่องการผลิต เพราะไม่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศ

¹วรรณ วลัยวนิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2539. หน้า 51.

²นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. 2536. หน้า

8. การท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นให้เป็นมรดกตกทอดที่ควรค่าแก่การนำออกเผยแพร่ฟื้นฟูและอนุรักษ์

9. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ

10. การท่องเที่ยวทำให้เกิดมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

11. การท่องเที่ยวช่วยสร้างเสริมสันติภาพ สัมพันธไมตรี และความเข้าใจอันดี สร้างความสามัคคีให้เกิดแก่คนในชาติ และนำไปสู่การช่วยจรรโลงสันติภาพแก่โลก

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมีทั้งในรูปแบบของเงินตราต่างประเทศ ซึ่งช่วยแก้ไขการขาดดุลชำระเงินของประเทศ เกิดการสร้างงาน การกระจายรายได้ และความเจริญมาสู่ท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้าใจอันดีให้แก่คนในชาติ ซึ่งนำไปสู่การเกิดสันติภาพแก่ประชากรโลก นอกจากนี้ยังช่วยในการฟื้นฟูอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่นด้วย

4. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

นักวิชาการได้เสนอความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้หลายลักษณะ ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้

วรรณ วลัยวานิช¹ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องประกอบด้วยลักษณะของการกระจายรายได้ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว ฤดูกาลท่องเที่ยว ทัศนคติของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2. สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสินค้าที่รวบรวมเอาสินค้าและบริการหลายประเภททั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไว้ด้วยกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี อธิปไตยไมตรี สาธารณูปโภค เป็นต้น

3. การคมนาคมขนส่ง การเข้าถึงแหล่งการท่องเที่ยวนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ และธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถดำเนินการต่อไปได้ ซึ่งในการจัดการคมนาคมขนส่งต้องพิจารณาจาก รูปแบบของการคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งสู่แหล่ง

¹วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2539. หน้า 19 – 23.

ท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่งในแหล่งท่องเที่ยว แบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยว บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้ท่องเที่ยว

4. ข้อมูลข่าวสารและการบริการข้อมูลข่าวสาร เป็นเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เพื่อชักจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศมากขึ้น เช่น หนังสือแนะนำเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว แผ่นพับ แผนที่ เอกสารแนะนำต่าง ๆ เป็นต้น การบริการซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวประกอบด้วยบริการในด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว อาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสถานที่จอดรถ บริการด้านสถานที่และอุปกรณ์สำหรับออกกำลังกาย เป็นต้น

5. ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกด้านการเข้าเมืองซึ่งแบ่งได้ 2 ลักษณะดังนี้

5.1 ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เช่น การกำหนดมาตรการต่าง ๆ การจัดหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือและให้บริการด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

5.2 ด้านการอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง เช่น การส่งผู้โดยสาร ระเบียบการเข้าเมือง การบริการขนส่งระหว่างท่าอากาศยานหรือสถานที่ขนส่งกับที่พัก เป็นต้น

6. องค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน เป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนให้ธุรกิจการท่องเที่ยวดำเนินไปด้วยดีและก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการดำเนินธุรกิจ เช่น การไฟฟ้า การประปา การสื่อสาร ความสามารถในการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล สถานพยาบาลต่าง ๆ เป็นต้น

7. การสนับสนุนอื่น ๆ ที่เป็นการเพิ่มความสะดวกสบายให้นักท่องเที่ยว เสรี วังส์ไพจิตร¹ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้จำแนกได้เป็น 2 ประการสรุปได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น เกาะ ภูเขา ทะเล เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น

2. การบริการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร การคมนาคมขนส่งทั้งภายในและภายนอกประเทศ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สินค้าของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง เป็นต้น

---

¹ เสรี วังส์ไพจิตร. “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและปีการท่องเที่ยวไทย 2530,” จุลสารการท่องเที่ยว. 6 (1: 7; มกราคม 2530).

ศรัญญา วรากุลวิทย์¹ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวสรุปได้ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว เพราะเป็นผู้ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น

2. การเดินทาง การท่องเที่ยวคือการเดินทางไปให้ถึงจุดหมายที่ตั้งไว้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ซึ่งจะต้องสามารถอำนวยความสะดวกในการเดินทางทั้งสภาพยานพาหนะที่ใช้เดินทางและระบบเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางที่มีความปลอดภัย รวมทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

3. แรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้นั้นนักท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งบันดาลใจให้เกิดการเดินทาง ซึ่งแรงจูงใจนี้ประกอบด้วยแรงจูงใจทางกาย แรงจูงใจทางวัฒนธรรม แรงจูงใจระหว่างบุคคล และแรงจูงใจทางด้านสถานภาพและความมีชื่อเสียง

4. ทรัพยากรท่องเที่ยว โดยเฉพาะทรัพยากรที่มีลักษณะแตกต่างกับสภาพแวดล้อมของตนเองจะเป็นแรงดึงดูดใจที่สำคัญที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว

ชูสิทธิ์ ชูชาติ² ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ว่า ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจด้านแหล่งท่องเที่ยวมี 4 ประการ ดังนี้

1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อ่าว แหลม เกาะ หน้าผา โขดหิน ภูเขา ทะเล น้ำตก เป็นต้น

1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ต่าง ๆ อาจแสดงออกมาในรูปแบบของศาสนา สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จารีตประเพณี เป็นต้น

1.3 การกระจายของชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งนำไปสู่การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยือนและท่องเที่ยว

1.4 แหล่งบันเทิงสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ อาจเป็นสถานบันเทิงยามราตรี สวนสัตว์ สนามกีฬา สวนสาธารณะ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว มี 4 ประการ ดังนี้

2.1 ที่พัก ซึ่งมีหลายประเภท เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮ้าส์ หรือที่พักลักษณะอื่น ๆ เป็นต้น

¹ศรัญญา วรากุลวิทย์. งานมัคคุเทศก์. 2537. หน้า 82 – 83.

²ชูสิทธิ์ ชูชาติ. “องค์ประกอบพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว,” จุลสารการท่องเที่ยว.

2.2 ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งต้องคำนึงถึงประเภทอาหาร คุณภาพอาหาร และราคาอาหาร

2.3 สถานบริการ เช่น ร้านซักรีด ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น

2.4 ปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เช่น ระบบการสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง สิ่งสาธารณูปโภค เป็นต้น

3. การขนส่ง เช่น ประเภทของการขนส่ง เส้นทางการขนส่งแต่ละประเภท ความสะดวก ความปลอดภัย ความประหยัด เป็นต้น

4. การต้อนรับ เช่น คนในพื้นที่ พนักงานบริการ การเดินทางเข้าประเทศ เป็นต้น
วลัยลักษณ์ บุญปราบ¹ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งมีปัจจัยที่เป็นเหตุจูงใจให้เกิดการลงทุนและการพัฒนาการท่องเที่ยวดังนี้

1. สภาพพื้นที่
2. สิ่งอำนวยความสะดวก
3. นโยบายของรัฐและท้องถิ่น

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวประกอบด้วยนักท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว และการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ

5. ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

นักวิชาการได้กล่าวถึงประเภทของแหล่งท่องเที่ยวไว้ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย² ได้จำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ ทะเล หาดทราย วนอุทยาน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น
2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนสถาน เช่น วัด ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑน์ กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ เป็นต้น

---

¹วลัยลักษณ์ บุญปราบ. การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกาะสมุย อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี.

²การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุตสาหกรรมกรท่องเที่ยว. 2539. หน้า 19-23.

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว อีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะงานพิธี งานประเพณี วิถีชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง เป็นต้น นิคม จารุมณี¹ ได้จำแนกประเภทของสถานที่ท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภท สรุปได้ ดังนี้

1. สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด ควรได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดี เช่น ทิวทัศน์ที่สวยงาม ทะเล ภูเขา น้ำตก เป็นต้น

2. สถานที่ท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น กิจกรรมบันเทิง สวนสาธารณะ สวนสนุก และสวนสาธารณะเฉพาะทาง เป็นต้น

วรรณ วลัยวานิช² ได้จำแนกประเภทของสถานที่ท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. สถานที่ท่องเที่ยวที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวประเภทนี้ นับว่าเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด จำแนกได้ดังนี้

1.1 ทิวทัศน์ ทิวทัศน์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติที่สวยงามและแปลกประหลาดเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปชม เช่น แกรนแคนยอน น้ำตกในแอนโธนีในสหรัฐอเมริกา ภูเขา วิซุเวียสในอิตาลี เป็นต้น

1.2 สัตว์ป่า เช่น แหล่งอนุรักษ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ สวนสัตว์เปิด เป็นต้น

1.3 สภาพภูมิอากาศ เช่น แสงแดด สายลม อากาศอบอุ่น เป็นต้น

1.4 ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์เที่ยงคืน หรือการเกิดสุริยุปราคา เป็นต้น

2. สถานที่ท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น จำแนกได้ดังนี้

2.1 ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน

2.2 ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ

2.3 กีฬาต่าง ๆ

2.4 สถานที่เชิงเทคนิคและอุตสาหกรรม

2.5 กิจกรรมบันเทิง

¹นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. 2536. หน้า 58 – 68.

²วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2539. หน้า 19 – 23.

2.6 สวนสาธารณะ

2.7 สวนสนุก

2.8 ศูนย์การค้า

2.9 ร้านขายของที่ระลึก

พุทธรักษา ละอองมณี¹ ได้จำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภทสรุปได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก หาดทราย เป็นต้น ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ อาทิ อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง แหลมสมิหลา เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น เช่น วัดอนุสาวรีย์ สวนสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมัจฉิมาวาส วัดพะโคะ เป็นต้น และประเภทศิลปวัฒนธรรม เช่น ประเพณีลากพระ ประเพณีตักบาตรเทโว เป็นต้น

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับโบราณสถาน

1. ความหมายของโบราณสถาน

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535² ได้ให้ความหมายไว้ว่า โบราณสถาน หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

¹พุทธรักษา ละอองมณี. ศึกษาสภาพและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดสงขลา. 2544. หน้า 46 – 110.

²กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2502 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. หน้า 4.

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์¹ ได้ให้ความหมายของโบราณสถานไว้สรุปได้ว่า โบราณสถาน นอกเหนือจากความหมายที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแล้ว ยังหมายถึงมรดกทางวัฒนธรรมประเภทอสังหาริมทรัพย์ที่สามารถบ่งบอกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตนับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีของมนุษยชาติ

วิทยา สร้อยคำดี² ได้กล่าวสรุปความหมายของโบราณสถานไว้ดังนี้ โบราณสถาน หมายถึง ทรัพย์ที่ติดอยู่กับดิน เคลื่อนย้ายไม่ได้ มีอายุนาน รูปแบบมีคุณค่าและเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติ

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะของการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ อสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

2. ประเภทของโบราณสถาน

ยุพดี เสตพรรณ³ ได้แบ่งประเภทของโบราณสถานเป็น 2 ประเภทสรุปได้ดังนี้

1. โบราณสถานที่เห็นรูปทรงชัดเจน ได้แก่ พระราชวัง วัด ป้อม กำแพงเมือง คูเมือง คลอง สะพาน บ่อ สระ บาราย เป็นต้น

2. โบราณสถานที่เห็นรูปทรงไม่ชัดเจน ได้แก่ คูน้ำ-คันดิน ถนนโบราณ เป็นต้น ปกคลุมเจดีย์ วิหารและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เนินที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย อนุสรณ์สถาน แหล่งประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์⁴ ได้กล่าวถึงลักษณะของโบราณสถานตามความหมายของ UNESCO สรุปได้ 3 ประเภทดังนี้

¹ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัดคูหาภิมุข จังหวัดยะลา. 2539. หน้า 89 – 90.

²วิทยา สร้อยคำดี. การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่องโบราณสถานสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. 2537. หน้า 37.

³ยุพดี เสตพรรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. ม.ป.ป. หน้า 181 – 182.

⁴ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัดคูหาภิมุข จังหวัดยะลา. 2539. หน้า 90.

1. อนุสรณ์สถาน (Monument) หมายถึง ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ทั้งที่มีลักษณะและที่เป็นส่วนประกอบ หรือโครงสร้างของรอยจารึกธรรมชาติที่มีคุณสมบัติทางโบราณคดี การรวมลักษณะเด่นของสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าอย่างกว้างขวาง

2. กลุ่มอาคาร (Group of Building) หมายถึง กลุ่มของอาคารเดี่ยวหรืออาคารที่ก่อเชื่อมกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม หรือลักษณะทางภูมิประเทศ ซึ่งมีคุณค่าอย่างกว้างขวางด้านประวัติศาสตร์ ศิลป หรือวิทยาศาสตร์

3. สถานที่ (Site) หมายถึง ผลงานของมนุษย์ หรือผลงานที่ผสมผสานกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์และพื้นที่รวมทั้งแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าอย่างกว้างขวางทางด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

พงศธร เกษสำลี¹ ได้แบ่งประเภทของโบราณสถานเพื่อให้ประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยว โดยแบ่งได้เป็น 4 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. โบราณสถานแบบเขมร หมายถึง สถาปัตยกรรมหรือศาสนสถานที่ก่อสร้างด้วยศิลาทราย ศิลาแลง หรืออิฐ และใช้ปูนปั้นหุ้มประกอบโครงสร้างด้วยศิลปะแบบเขมรโบราณหรือขอม ที่เรียกว่า ปราสาท มีประตูทางเข้าได้ทั้ง 4 ด้าน หรือมีประตูเข้าได้ด้านเดียว ประตูอีก 3 ด้านเป็นประตูปลอม

2. โบราณสถานที่มีศาสนสถานรวมกลุ่มอยู่ในเมือง หรือนอกเมืองโบราณ หมายถึง สถาปัตยกรรมซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องในศาสนาพุทธหลาย ๆ แห่ง รวมกันอยู่ภายในเขตกำแพงเมืองโบราณ หรือด้านนอกโดยรอบ ลักษณะโดยทั่วไปมักเป็นศาสนสถานที่เป็นวัดประกอบด้วย วิหาร เจดีย์ โบสถ์ มณฑป ซึ่งมีรูปแบบของสถาปัตยกรรมแตกต่างกันไปตามยุคสมัย

3. โบราณสถานที่มีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติ หรือสถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หมายถึง โบราณสถานที่เกิดขึ้นจากสถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยดัดแปลงแก้ไขให้เป็นที่อยู่อาศัย ที่ประกอบพิธีกรรมหรือศาสนสถาน เช่น ถ้ำ หน้าผาหรือเพิงผา ซึ่งมักจะพบว่ามีการเขียนหรือภาพแกะสลักอยู่ตามผนัง ส่วนใหญ่เป็นผลงานของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดี

4. แหล่งโบราณคดีที่เคยเป็นชุมชนโบราณ หมายถึง บริเวณที่เคยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์โบราณ อาจมีสภาพเป็นเนินดินที่มีชุมชนปัจจุบันตั้งถิ่นฐานซ้อนอยู่

¹พงศธร เกษสำลี. โบราณสถานในประเทศไทย. 2520. หน้า 91 – 92.

ปรีชา กาญจนาคม¹ ได้แบ่งประเภทของโบราณสถานไว้เป็น 2 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. โบราณสถานที่ยังสร้าง (Dead Monument) ได้แก่ สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์และไม่มีผู้คนอาศัย เช่น วัดร้าง วังร้าง เมืองร้าง
2. โบราณสถานที่ยังไม่ร้าง (Living Monument) ได้แก่ สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่ยังคงใช้ประโยชน์และมีคนอยู่อาศัย เช่น พระบรมมหาราชวัง วัดพระเชตุพน

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า โบราณสถานแบ่งได้ 2 ประเภทคือ ซากโบราณสถาน และโบราณสถานที่ยังคงใช้ประโยชน์ได้ในปัจจุบันและเป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่าทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี

3. การอนุรักษ์โบราณสถาน

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์² ได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานไว้ สรุปได้ว่า การอนุรักษ์โบราณสถานมีวิธีการดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง วิธีการ ในการอนุรักษ์
2. กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และเลือกใช้วิธีการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับโบราณสถานแต่ละแห่ง
3. สร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียด ตลอดจนกำหนดวัสดุที่นำมาใช้
4. ดำเนินการในการอนุรักษ์โดยกรมศิลปากร ซึ่งจะเป็นผู้ควบคุมดูแลและสนับสนุนด้านงบประมาณ
5. ปรับปรุงภูมิทัศน์ ได้แก่ การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถาน ให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน และส่งเสริมให้โบราณสถานมีความสง่างาม

วิชัย เทียนน้อย³ ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น ว่ามีวิธีการอนุรักษ์ซึ่งสรุปได้ดังนี้

¹ปรีชา กาญจนาคม. แนวทางศึกษาโบราณคดี. 2536. หน้า 13 – 21.

²ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการศึกษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อม. ม.ป.ป. หน้า 5 – 6.

³วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. 2540. หน้า 349 – 352.

1. ออกกฎหมายควบคุม เพื่อให้ปรากฏผลการอนุรักษ์ที่ชัดเจน เช่น พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชบัญญัติควบคุมการขายทอดตลาดและการค้าของเก่า เป็นต้น
2. จัดเจ้าหน้าที่ดูแลอย่างเพียงพอ เพื่อทำการดูแล บำรุงรักษาทรัพย์สินให้มีความปลอดภัย ป้องกันมิจางชีพ
3. การบูรณะซ่อมแซม จะต้องยึดหลักการอนุรักษ์ของเก่า และต้องทำตามหลักวิชาการ โดยอาศัยการค้นคว้าหาหลักฐานด้วยการวิจัย
4. การเก็บรักษาอย่างปลอดภัย เพื่อป้องกันการสูญหาย ถูกทำลายและเพื่อความสะดวกในการศึกษาหาความรู้
5. การสำรวจเพิ่มเติมเพราะยังมีมรดกทางวัฒนธรรมอีกมากมายที่ยังไม่ได้ทำการสำรวจ และนำมาใช้ประโยชน์
6. การให้การศึกษา อบรมให้ความรู้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ผู้สนใจ และประชาชนทั่วไป เพราะถือว่าการให้การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการอนุรักษ์ เพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกรักและมองเห็นคุณค่า
7. การประชาสัมพันธ์ เป็นการสร้างความเข้าใจและเชิญชวนให้ผู้สนใจเข้ามาใช้วรรณา วงษ์วานิช¹ ได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสรุปได้ดังนี้
  1. ออกกฎหมายควบคุมรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ รวมถึงการกำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎหมาย
  2. ป้องกันมิให้มีการลักลอบหรือทำลายสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการจัดเจ้าหน้าที่คอยดูแล ตลอดจนจัดผู้เชี่ยวชาญไว้คอยดูแลและบูรณะให้คงสภาพเดิม
  3. บูรณะและซ่อมแซมสถานที่ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ชื่นชม ศึกษาและค้นคว้า
  4. จัดหางบประมาณหรือเงินทุนมาใช้จ่ายในการบูรณะซ่อมแซม
  5. จัดหาสถานที่สำหรับเก็บรักษาโบราณวัตถุและสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ มิให้ถูกทำลายหรือถูกโจรกรรม
  6. ให้การศึกษาและประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ เกี่ยวกับความเป็นมาในการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความร่วมมือและมีจิตสำนึกในคุณค่า

¹วรรณา วงษ์วานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2539. หน้า 67.

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การอนุรักษ์โบราณสถานสามารถทำได้ โดยการออกเป็นกฎหมายควบคุมและป้องกัน การเก็บรักษา การบูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพเดิม การปรับปรุงภูมิทัศน์ การให้ความรู้และการประชาสัมพันธ์เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ มีจิตสำนึก และเห็นคุณค่า

4. สภาพของโบราณสถาน

นักวิชาการได้กล่าวถึงสภาพของโบราณสถานไว้หลายลักษณะพอจะประมวลได้ดังนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย¹ ได้กล่าวถึงสภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวสรุปได้ดังนี้

1. สถานที่ตั้ง ได้แก่ ตำบล อำเภอ และจังหวัดที่ตั้ง
2. ประวัติความเป็นมา ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง
3. สภาพแวดล้อม ได้แก่ จุดเด่นของโบราณสถาน สภาพภูมิทัศน์โดยทั่วไป อุไรวรรณ สุภานิตย์² ได้ศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลาประเด็นศึกษาเฉพาะสภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้
  1. ประวัติความเป็นมา ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับต้นกำเนิดของโบราณสถาน หรือ ความเปลี่ยนแปลงของประวัติความเป็นมา
  2. สถานที่ตั้ง ได้แก่ ที่ตั้งสัมพันธ์ และที่ตั้งเขตการปกครอง
  3. สภาพแวดล้อม ได้แก่ จุดเด่นของโบราณสถาน จุดเด่นของศิลปกรรม เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม
4. ความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ กิจกรรมที่จัดทำขึ้นกับชุมชน การใช้ประโยชน์ของชุมชนจากโบราณสถาน

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตรัง³ ได้กล่าวถึงสภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวสรุปได้ดังนี้

¹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. คู่มือท่องเที่ยวตรัง. 2544. หน้า 13 – 14.

²อุไรวรรณ สุภานิตย์. ศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา. 2543. หน้า 20 – 23.

³สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตรัง. คู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดตรัง. ม.ป.ป. หน้า 3 – 4.

1. ที่ตั้ง ได้แก่ ตำบล อำเภอ และจังหวัดที่ตั้ง
2. ประวัติความเป็นมา ได้แก่ ตำนานความเชื่อที่ปรากฏ
3. สภาพแวดล้อม ได้แก่ จุดเด่นของโบราณสถาน
4. ความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ กิจกรรมที่จัดทำขึ้นกับชุมชน

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า สภาพของโบราณสถานจะต้องประกอบด้วย การศึกษาด้านประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง สภาพแวดล้อม และความสัมพันธ์กับชุมชน

5. การพัฒนาสภาพแวดล้อมโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การพัฒนาสภาพแวดล้อมโบราณสถานหรือสิ่งแวดลอมศิลปกรรมต้องทำด้วยความระมัดระวัง มิให้การพัฒนาไปทำลายโบราณสถานและสิ่งแวดลอมศิลปกรรมอื่น ๆ ซึ่งการพัฒนาสภาพแวดล้อมได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์¹ ได้กล่าวถึงการพัฒนาสภาพแวดล้อมโบราณสถานในวิธีการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ สรุปได้ดังนี้

1. ศึกษาและกำหนดกรอบการพัฒนาในเขตสิ่งแวดลอมศิลปกรรม พร้อมทั้งชี้้นำการพัฒนาเศรษฐกิจไปยังที่อื่นที่เหมาะสม
2. ทำการพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ถนน ทางเดิน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ เป็นต้น เท่าที่จำเป็น
3. ควบคุมการพัฒนาในบริเวณต่าง ๆ ตามกรอบที่ได้วางไว้ ตลอดจนบริเวณที่เชื่อมต่อการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจให้มีความกลมกลืนกัน
4. ส่งเสริมให้เขตสิ่งแวดลอมศิลปกรรมมีความสง่างาม และมีบรรยากาศที่เหมาะสม สอดคล้องกลมกลืนกันศิลปกรรมและแหล่งศิลปกรรม

นิจ หิญชีระนันท์² ได้กล่าวถึงการส่งเสริมสภาพแวดล้อมของอนุสรณ์และสถานสรุปวิธีการส่งเสริมสภาพแวดล้อมได้ดังนี้

1. ควบคุมควบคุมความสูงของอาคาร มิให้สูงเท่าหรือสูงกว่าสถานที่สำคัญ
2. ควบคุมสิ่งโฆษณา ห้ามติดตั้งประกาศหรือโฆษณาในเขตบริเวณอนุสรณ์และสถาน

---

¹ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการศึกษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อม. ม.ป.ป. หน้า 7.

²นิจ หิญชีระนันท์. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดลอม. 2533. หน้า 34.

3. ควบคุมการวางเสาและสายสาธารณูปโภค สิ่งเหล่านี้จะต้องวางสายลงในท่อที่ฝังลงดิน

4. จัดให้มีการควบคุมเสียง มีการควบคุมระบบเสียงซึ่งเกิดจากยานพาหนะ จากเครื่องขยายเสียง

5. จัดให้มีสนามหญ้าและต้นไม้ เพื่อส่งเสริมความสวยงาม ควรให้มีที่โล่งกว้างสนามหรือสวนสาธารณะขนาดเล็ก

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ¹ ได้กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมไว้ สรุปได้ดังนี้

1. เร่งรัดให้มีการเอาใจใส่ ควบคุม ดูแล และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างถูกต้องและเหมาะสม

2. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

3. ป้องกันมิให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

4. เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้กับประชาชนในท้องถิ่น ที่จะให้ความร่วมมือในการคุ้มครองและรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่แหล่งศิลปกรรม

5. ส่งเสริมให้มีการอบรมและสร้างสามัญสำนึกให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรักหวงแหน และเห็นคุณค่าของศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาสิ่งแวดล้อมโบราณสถานหรือสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น การพัฒนาจะต้องมีการควบคุม เอาใจใส่ในการพัฒนาสาธารณูปโภค พัฒนাবริเวณรอบ ๆ แหล่งโบราณสถานอย่างถูกต้องและเหมาะสม ต้องมีการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในการสร้างจิตสำนึกและให้ความร่วมมือในการดูแลรักษา และเห็นคุณค่าของศิลปกรรม นอกจากนี้การศึกษาสภาพของโบราณสถานจะต้องประกอบด้วย การศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านที่ตั้งและลักษณะ สภาพแวดล้อม และความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชน เป็นต้น

---

¹สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. 2528. หน้า 40.

6. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

ในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทั้งด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการท่องเที่ยวในโบราณสถานจะมีวิธีการจัดการที่คล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันในส่วนของการละเอียดด้านสถานที่และระเบียบในการเข้าใช้บริการในด้านการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว มีนักวิชาการได้เสนอความคิดเกี่ยวกับการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวไว้หลายลักษณะซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร¹ ได้กล่าวถึงการจัดการโบราณสถานให้มีสภาพที่พร้อมจะให้บริการ สรุปได้ว่า จะต้องมีการจัดการดังนี้

1. การบูรณะโบราณสถานให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี จะต้องมีการขุดแต่งเคลือบพื้นที่เพิ่มเติม วางรากฐาน ค้ำยัน ปรับพื้น การขุดแต่งอนุรัักษ์ ปรับปรุงภูมิทัศน์ ทั้งนี้จะต้องอยู่ภายใต้กฎบัตรการสงวนรักษาโบราณสถาน

2. การจัดส่วนบริการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้ครบถ้วน เช่น การคมนาคม ห้องน้ำ ร้านค้า การให้บริการ การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

3. มีคำอธิบายที่ชัดเจน มีการติดตั้งป้ายอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในโบราณสถานนั้น ๆ มีการจัดทำคู่มือการชม

4. มีความปลอดภัย ต้องมีความปลอดภัยในด้านความมั่นคงแข็งแรงของสถานที่และความปลอดภัยด้านร่างกายและทรัพย์สินของผู้เข้าชม

วิชัย เทียนน้อย² ได้กล่าวถึงการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวในแง่ของการอนุรักษ์ สรุปได้ว่า การจัดการสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ มีวิธีการดังนี้

1. การเวนคืนที่ดิน เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมหากอยู่ในความดูแลของเอกชน จะทำให้เกิดความยุ่งยากในการที่รัฐจะเข้าไปจัดการได้

2. การคมนาคมสะดวก สถานที่ท่องเที่ยวที่มีการคมนาคมที่สะดวกจะเป็นสิ่งดึงดูดใจให้ท่องเที่ยวเข้าไปใช้บริการมากขึ้น และมีความปลอดภัยจึงจำเป็นต้องมีเส้นทางสัญจรเข้าสู่สถานที่ท่องเที่ยว

3. จัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอ ได้แก่ ทางเดินเท้า ที่นั่งพักผ่อน ที่ทิ้งขยะมูลฝอย ห้องน้ำห้องส้วม การบริการอาหารและเครื่องดื่ม สถานที่พัก เป็นต้น

¹กรมศิลปากร. ระบบการบริหารจัดการวัฒนธรรม. 2540. หน้า 155.

²วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. 2540. หน้า 344 – 346.

4. การรักษาความสะอาด ความสะอาดถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

5. การรักษาความปลอดภัย ต้องจัดหาเจ้าหน้าที่คอยดูแลความปลอดภัยทางด้านร่างกาย และทรัพย์สิน

6. การโฆษณา เป็นสิ่งสำคัญที่สถานที่ท่องเที่ยวต้องกระทำ เพราะนอกจากจะเป็นการเชิญชวนให้เดินทางมาเที่ยวแล้วยังเป็นการชี้แจงข้อควรปฏิบัติในการเข้าชมด้วย

7. การเก็บค่าบริการ การเก็บค่าบริการจำเป็นจะต้องเก็บ เพราะจะได้มีรายได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการบำรุงรักษาหรือดำเนินการให้สถานที่ท่องเที่ยวนั้นดำรงอยู่ได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร¹ ได้กล่าวถึงการจัดการศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ว่า การจัดการศาสนสถานจะต้องมีวิธีการดังนี้

1. การกำหนดการใช้ที่ดินหรือพื้นที่ขอบศาสนสถานให้ชัดเจน เช่น การกำหนดแผนผังที่ตั้ง ลานจอดรถ พื้นที่ว่างโล่งที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ

2. การจัดระบบสัญจร เช่น การตัดเส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าถึงศาสนสถาน การจัดเส้นทางสัญจรภายในและภายนอกวัด

3. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ศิลปสถาปัตยกรรม การบูรณะปฏิสังขรณ์ จะต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมกับรูปแบบเดิม และการบูรณะปฏิสังขรณ์จะต้องกระทำตามกฎหมาย ข้อบังคับของกรมศิลปากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. การจัดการองค์ประกอบของภูมิทัศน์ และสิ่งก่อสร้างใหม่จะต้องมีความเหมาะสมกับรูปแบบและสภาพแวดล้อมเดิมในทุก ๆ ด้าน

ทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดการในด้านต่าง ๆ ด้านสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอนุรักษ์และพัฒนา การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การจัดการด้านความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน เป็นต้น

---

¹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 4 วัดในภาคใต้. 2532. หน้า 228 – 229.

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดตรัง และโบราณสถานที่สำคัญในจังหวัดตรัง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดตรัง

สุนทรีย์ สังข์อยู่ยง¹ สถาพร ศรีสังข์ และชาญณรงค์ เทียงธรรม² ได้กล่าวถึงจังหวัดตรังไว้คล้ายคลึงกัน โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1.1 ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์

ตรัง เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย ตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลด้านตะวันตกที่เป็นมหาสมุทรอินเดีย มีพื้นที่ 4,941.439 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,088,399.375 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามเส้นทางสายเพชรเกษมประมาณ 862 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ ติดกับอำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล และช่องแคบมะละกามหาสมุทรอินเดีย

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอควนขนุน อำเภอกงหรา และอำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอคลองท่อม เกะลันตา จังหวัดกระบี่ และทะเลอันดามันมหาสมุทรอินเดีย

ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะพื้นที่ของจังหวัดตรังแบ่งออกเป็นเขตใหญ่ได้ 3 เขต คือ ตอนเหนือมีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นควน (เนิน) สูงๆ ต่ำๆ คล้ายลูกคลื่น มีที่ราบระหว่างควนเหมาะแก่การทำสวนยางพารา ตอนกลางมีลักษณะเป็นที่ลาดต่อเนื่องมาจากตอนเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินแดงเหมาะแก่การเพาะปลูก ตอนใต้เป็นที่ราบต่ำริมฝั่งทะเล ลักษณะดินโดยทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย สภาพป่าเป็นป่าดิบชื้น มีป่าชายเลนสำหรับท้องที่ที่อยู่ติดกับทะเลมีพื้นที่เป็นเกาะ 46 เกาะ อยู่ในเขตอำเภอกันตัง 12 เกาะ อำเภอปะเหลียน 13 เกาะ และอำเภอสิเกา 21 เกาะ มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำตรัง และแม่น้ำปะเหลียน แม่น้ำตรัง มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจากเทือกเขาในเขตจังหวัดกระบี่ จังหวัดตรังมีลำน้ำสำคัญ 7 สาย ได้แก่ คลองชี คลองท่าประดู่ คลองประกง คลองมวน คลองยางยวน คลองลำภูรา และคลองนางน้อย

¹สุนทรีย์ สังข์อยู่ยง. ด้วยไมตรีถิ่นศรีตรัง. 2546. หน้า 6 – 10.

²สถาพร ศรีสังข์ และ ชาญณรงค์ เทียงธรรม. “ตรัง, จังหวัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. 2542. หน้า 2469 – 2491.

ลักษณะภูมิอากาศ เนื่องจากสภาพพื้นที่ของจังหวัดตั้งอยู่ในคาบสมุทรที่เป็นแหลมยื่นออกไปในทะเล จึงได้รับไอน้ำและความชุ่มชื้นจากมรสุม คือ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดีย และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจากทะเลจีนใต้และอ่าวไทย ทำให้อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีไม่สูงมากนักคือประมาณ 27 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยประมาณ 21 องศาเซลเซียส ฤดูการมี 2 ฤดูคือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ฝนตกมากที่สุดอยู่ในเดือนกันยายน และฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม อากาศจะเริ่มร้อนและร้อนจัดที่สุดในเดือนมีนาคมและเมษายน

1.2 ประวัติความเป็นมา

บริเวณที่เป็นจังหวัดตรังในปัจจุบันนั้น ในอดีตเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนยุคบรรพกาลที่ยังอาศัยถ้ำถ้ำถ้ำ หลักฐานที่เหลืออยู่คือเครื่องมือหิน โครงกระดูกมนุษย์ตามถ้ำเขา รวมทั้งภาพเขียนสี ศิลปะที่ถ้ำปรากฏชัดเจนที่เขาแบนะ จากหลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้นักวิชาการสันนิษฐานว่าบรรพบุรุษของชาวตรังได้เข้าอยู่อาศัยในดินแดนนี้มานานหลายพันปีแล้ว โดยตั้งหลักแหล่งทำมาหากินตั้งแต่ชายเขาลงมาจนถึงทุ่งราบ สืบลูกหลานมาเป็นคนตรงส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม มีคนอีกส่วนหนึ่งที่ยังสืบทอดวิถีบรรพชนอยู่ในป่าเขาระหว่าง ตรัง พัทลุง และสตูล ซึ่งเรียกกันว่า “ซาไก” อันหมายถึงคนป่า

ความหมายของคำว่าตรัง ในยุคหนึ่งเขียน “ตรังค์” มีที่มาจากคำภาษาสันสกฤตแปลว่า คลื่น อาจเป็นไปได้ว่าชาวอินเดียสมัยก่อน เดินทางมาถึงปากน้ำเมืองตรังพบคลื่นลมแรงอยู่เป็นประจำ จึงเรียกชื่อ “ตรังค์” เมืองแห่งคลื่น ส่วนอีกความหมายหนึ่ง ตรงกับคำว่า Terang ในภาษามลายู แปลว่า แจ่ม สว่าง ป่าโปร่ง ป่าใส ไร่ชนิดหนึ่ง ป่าไร่ เมื่อเทียบกับชื่อสถานที่เมืองตรังหลายแห่งก็เป็นภาษามลายูซึ่งน่าจะมาจากชาวมลายูมาเห็นว่าเป็นดินแดนที่สว่างโล่งแจ่ม หรือป่าไร่ ป่าโปร่ง ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง

ตรังยุคแรกเริ่มประวัติศาสตร์ มีฐานะเป็นเมืองท่าทางผ่านอารยธรรมและการค้าไปสู่อาณาจักรโบราณทางฝั่งตะวันออก คืออาณาจักรตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราชในเวลาต่อมา และศรีวิชัย หลักฐานคือพระพิมพ์ดินดิบตามถ้ำต่าง ๆ โกลีแม่ น้ำตรัง และตำนานการเดินทางไปบูรณะพระบรมธาตุนครฯ ที่เล่ากันอยู่ในแถบชุมชนชาวเขา เมื่อถึงสมัยอยุธยา ทำเรือเมืองตรังได้เปิดต้อนรับฝรั่งชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับไทยคือโปรตุเกส เดินทางผ่านท่าเรือเมืองตรังถึง 2 ครั้งเพื่อไปทำสัมพันธไมตรีกับอยุธยาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ความเป็นเมืองของตรังชัดเจนขึ้นจากจารึกเขาสามบาตร พ.ศ.2157 ตรงกับสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ ปัจจุบันอยู่ติดแม่น้ำตรังในเขตตำบลนาตาล่วงจารึกกล่าวถึงผู้เป็นใหญ่กรมการเมือง และสัพบุรุษชายหญิงมาร่วม

เฉลิมฉลอง บุญกุศล เมื่อมีกรมการเมืองย่อมต้องมี เมืองอยู่ในที่ใกล้กัน หลังสมัยหลวงฤทธิสงครามแล้ว เมืองศรีกรุงกลับไปตกอยู่ใต้อำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง เจ้าพระยานครฯ (น้อย) ส่งหลวงอุไทยราชธานี มาเป็นเจ้าเมืองอีก ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2354 ตั้งเมืองที่ควนธานี มีศาลเจ้าหลักเมืองเป็นหลักฐาน เจ้าพระยานครเริ่ม ควบคุมการค้าขายผ่านเมืองศรีกรุงอย่างเบ็ดเสร็จ โดยใช้เกาะลิบงเป็นท่าเรือค้าทั้งยังใช้เป็นท่าเรือเตรียมกำลังไว้กำราบปราบปรามไพร่บุรีและป้องกันพม่าแล้วค่อย ๆ เลิกกันไปเมื่อปลายสมัยเจ้าพระยานคร ล่วงเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 5 พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เจ้าเมืองนักพัฒนาพลิกโฉมหน้าเมืองศรีกรุงขึ้นมาใหม่ให้เป็นเมืองเกษตร ย้ายเมืองไปตั้งที่กันตังสร้างเมืองท่าค้าขายกับปีนัง ชาว มลายู ส่งเสริมการปลูกยางพารา ตัดถนนเชื่อมตำบล อำเภอต่างจังหวัด สิ้นสมัยพระรัชฎาฯ ไม่นาน เมืองศรีกรุงย้ายมาตั้งที่ทับเที่ยงเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2458 เพื่อเริ่มบทบาทความเจริญสมัยใหม่

1.3 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

จังหวัดศรีกรุงแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 9 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 87 ตำบล 671 หมู่บ้าน ประชากรของจังหวัดศรีกรุงในปี พ.ศ. 2540 มีทั้งสิ้น 560,887 คน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนา พุทธร้อยละ 83.26 นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 16.259 นับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ 0.49 และ นับถือศาสนาอื่นร้อยละ 0.08 ประชากรโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำสวน ยางพารา ทำนาข้าว มะพร้าว สวนปาล์ม น้ำมัน และการประมง อาชีพรองลงมาคือประกอบอาชีพ ในสาขาการบริการพาณิชยกรรม อุตสาหกรรมขนส่งและก่อสร้าง สภาพสังคมมีลักษณะเป็น สังคมรวมระหว่างชาวไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยมุสลิม และศาสนาอื่น ๆ ซึ่งมีความเป็นอยู่ที่กลมกลืนกันเป็นอย่างดี

ประชากรโดยทั่วไปยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมต่าง ๆ ไว้ ประเพณีท้องถิ่นโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับประเพณีของจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัด นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา แต่เนื่องจากจังหวัดศรีกรุงมีอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนปะปนอยู่มาก จึงทำให้ประเพณีบางอย่างแยกเพี้ยนไปจากที่อื่นอยู่บ้าง โดยเฉพาะประเพณีแต่งงานและประเพณี งานศพ ด้านการละเล่นพื้นเมืองและมหรสพคล้ายคลึงกับจังหวัดภาคใต้อื่น ๆ คือ นิยมหนังตะลุง และโนรา่มากกว่ามหรสพอื่น จนมีคำกล่าวที่ว่า “มาแต่ศรีกรุง ไม่หนังกะโนรา” นอกจากนี้ยังมีการละเล่นพื้นบ้านอีกหลายชนิด เช่น เพลงบอก ร้องเง็ง ลิเกป่า เป็นต้น

2. โบราณสถานที่สำคัญในจังหวัดตรัง

จังหวัดตรังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแหล่ง และมีโบราณสถานหลายที่ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ทางจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชนยังได้ร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด จนทำให้โบราณสถานหลายแห่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ดังที่ อมรา และธราพงศ์ ศรีสุชาติ¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย² องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง³ และ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตรัง⁴ ได้กล่าวถึง โบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดตรังไว้เป็นตัวอย่างซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

ถ้าพระพุทธรูป ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนิพพาน ชาวบ้านเรียกว่า “พระนอน” เนื่องจากไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปปางไสยาหรือปางปรินิพพานล้วนอยู่ในอิริยาบถท่านอนเหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปที่มีความงดงามอีกหลายองค์

ถ้าเขาปิยะ ตั้งอยู่ที่ตำบลนาง อำเภอยะยง เป็นแหล่งโบราณคดีและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่บุคคลโดยทั่วไปรู้จักเป็นอย่างดี ตามตำนานเล่าว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5, 6 และ 7 พร้อมทั้งเจ้านายหลายพระองค์เคยเสด็จมายังวัดที่อยู่ภายในถ้ำแห่งนี้ นอกจากนี้ภายในถ้ำยังมีจารึกพระปรมาภิไธย ปปร. ของรัชกาลที่ 5 เมื่อคราวเสด็จ พ.ศ. 2471

วัดเขาพระ ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา ภายในวัดมีพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานอยู่บริเวณใต้เพิงผา ส่วนที่ผนังถ้ำมีภาพเขียนลายเส้นเป็นรูปดอกบัวและรูปดาวจำนวน 8 ดวง จึงทำให้วัดนี้เป็นที่น่าสนใจของนักประวัติศาสตร์และบุคคลทั่วไปเป็นอย่างมาก

¹อมรา และธราพงศ์ ศรีสุชาติ. “โบราณสถานในภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9. 2542. หน้า 4240.

²การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. คู่มือท่องเที่ยวตรัง. 2544. หน้า 13 - 14.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง. ด้วยไมตรีถิ่นศรีตรัง. 2546. หน้า 29 - 33.

⁴สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตรัง. คู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดตรัง. ม.ป.ป. หน้า 3 - 4.

วัดพระพุทธรูปสังกัส ตั้งอยู่ที่อำเภอนาโยง ตามตำนานเล่าว่าพระแม่เจ้าอยู่หัวเลือดขาวโปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้น และโปรดให้ประดิษฐานพระพุทธรูปสังกัสไว้ ณ อุโบสถ พระพุทธรูปสังกัสองค์จริงนั้นสูญหายไปในปี พ.ศ. 2527 ต่อมาทางเทศบาลจึงได้หล่อองค์ใหม่จำลองขึ้นแทน

วัดภูเขาทอง ตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรังบริเวณหน้าผาใหญ่ภายในวัดประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะพื้นเมือง พระเศียรสวมเทริดโนรา

วัดคลองน้ำเจ็ด ตั้งอยู่ที่ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง ภายในวัดมีพระพุทธรูปหยกแกะสลักด้วยหยกน้ำขาว เป็นพุทธลักษณะศิลปะอินเดีย จุดเด่นอยู่ที่สีหยกเข้ม บริเวณพระพักตร์พระอุระและชายจีวรมีสายแร่สีแดงเหลืองคาดตามารายนำมาจากประเทศจีน ชาวจีนต่างเชื่อว่าการได้เคารพสักการะ พระพุทธรูปหยกจะทำให้มีอายุยืนยาว

ถ้ำเขาสามบาท ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านป่าหมาก ตำบลนาตาล่าง อำเภอเมืองตรัง เป็นแหล่งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และแหล่งศิลปะถ้ำและพุทธสถานสมัยประวัติศาสตร์

จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตั้งอยู่ที่อำเภอกันตัง มีลักษณะเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น ตั้งอยู่บนเนินเขา มีพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับล้อมรอบภายในบ้านมีเครื่องใช้ของพระยารัชฎาเกือบครบถ้วน ปัจจุบันทายาทตระกูล ณ ระนอง เป็นผู้ดูแลและเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าชมได้ทุกวัน

อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองตรัง ตามตำนานเล่าว่าสถานที่แห่งนี้เดิมเป็นที่ตั้งพระตำหนักที่จัดรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งเสด็จมาเมืองตรัง ปัจจุบันจัดเป็นสวนสาธารณะอันร่มรื่นและเป็นที่ยอดกำลังกายของประชาชนโดยทั่วไป

ศาลหลักเมือง (เมืองเก่าควนธานี) ตั้งอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ปัจจุบันมีศาลหลักเมืองตั้งอยู่ บริเวณตั้งแต่ศาลหลักเมืองลงไปจดชายคลองท่าแก้มดำเนินถึงท่าหัวไทร มีร่องรอยของคุกโบราณ กระสุนปืนใหญ่ มีซากอิฐ และแนวกำแพง ซึ่งสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์สร้างไว้ นอกจากนั้นชาวบ้านบริเวณนี้ขุดค้นพบเหรียญ มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 3.8 เซนติเมตร จารึกปี ค.ศ. 1799 หรือ พ.ศ. 2342 ด้วยภาษาต่างประเทศ

นอกจากโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดตรัง ดังที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วจังหวัดตรังยังมีโบราณสถานที่มีความสำคัญ และเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปอีกหลายแห่ง จึงทำให้จังหวัดตรังเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีโบราณสถานที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยได้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา และสามารถนำเอาความรู้นี้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดกรอบความคิดในการศึกษาเขียนวิทยานิพนธ์ ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลประกอบส่วนหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้

บทที่ 3

สภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

โบราณสถานเป็นสถานที่สำคัญรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสังขารมรดกที่สามที่สามารถบ่งบอกเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี อันเป็นสิ่งซึ่งแสดงออกถึงความเป็นมาและพัฒนาการของมนุษยชาติ อารยธรรมหรือความเจริญของทางด้านวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของมนุษย์จึงถูกถ่ายทอดออกมาผ่านสิ่งก่อสร้างที่มีความงดงามมีคุณค่าเรียกว่า โบราณสถาน จากความงดงามที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถานแหล่งต่าง ๆ ประกอบขึ้นจากการที่มนุษย์มีความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จึงส่งผลต่อการกำหนดสถานที่ตั้งลักษณะสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ รวมถึงวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง จนกลายเป็นศิลปกรรมที่ล้ำค่า ดังที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร¹ ได้กล่าวถึง ลักษณะเด่นของศิลปสถาปัตยกรรมไว้สรุปได้ว่า ศิลปกรรมต่าง ๆ มักจะปรากฏอยู่ตามศาสนสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่เป็นเสมือนแหล่งศูนย์รวมจิตใจของชุมชน การแสดงออกทางจิตใจในอันที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนานอกจากจะปรากฏในรูปพิธีกรรมแล้ว การสร้างถาวรวัตถุก็เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงศรัทธาอันทรงกล้า จากเหตุผลแห่งการสร้างโบราณสถานนั้นสอดคล้องกับ สุภรณ์ เทียนศาสตร์² ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า งานที่มนุษย์สร้างขึ้นจะต้องเกิดขึ้นมาจากความต้องการ 3 ประการ สรุปได้ดังนี้ ประการแรก เพื่อความต้องการในด้านประโยชน์ใช้สอยที่ถือว่าเป็นประโยชน์สุขทางกายของมนุษย์โดยเฉพาะ เรียกว่า ศิลปะประยุกต์โดยเน้นด้านการใช้สอยทางกายของมนุษย์ ประการที่สอง เพื่อความต้องการในด้านความงาม สุนทรีย์ในอารมณ์ ด้านการสัมผัสเกิดความสบายใจในการมองที่เรียกว่า ประณีตศิลป์ โดยไม่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ใช้สอย ประการที่สาม เพื่อความต้องการในด้านความศรัทธาเชื่อถือในลัทธิหนึ่งหรือศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมซึ่งเรียกว่า ศาสนศิลป์ จากการสรรค์สร้างงานศิลปกรรมที่ก่อให้เกิดแก่โบราณสถานนั้นจึงเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้โบราณสถานกลาย

---

¹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางกายภาพประเภทวัด เล่ม 4 วัดในภาคใต้. ม.ป.ท. 2532. หน้า 17.

²สุภรณ์ เทียนศาสตร์. ปริญญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต : การสร้างชุดการสอนที่มีประสิทธิภาพวิชาสังคมศึกษา เรื่องประชาชนกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและสมบัติของชาติ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2532. หน้า 125.

เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและดึงดูดความสนใจของบุคคลโดยทั่วไปให้เข้าเยี่ยมชมเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง สภาพแวดล้อม เอกลักษณ์ของศิลปกรรม รวมถึงความสัมพันธ์กับชุมชน ดังนั้นการจัดการโบราณสถานในแหล่งต่าง ๆ ให้มีความพร้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งในส่วนของวิธีการจัดการ การอนุรักษ์พัฒนา การประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมซึ่งจะส่งผลให้โบราณสถานมีคุณค่า ดังที่ ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์¹ ได้กล่าวถึง การจัดการไว้สรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น การก่อสร้างถนน ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการที่ไม่ถูกต้องตามกระบวนการแล้วจะเป็นการทำลายโบราณสถานอันล้ำค่าให้หมดคุณค่าไปอย่างไม่รู้เท่าทัน การจัดการโบราณสถานจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างเร่งด่วน สอดคล้องกับที่คณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย² ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการจัดการสถานที่สรุปได้ว่า การจัดการสถานที่ให้เกิดความสนใจจะต้องมีองค์ประกอบ 5 ประการคือ เส้นทางสัญจรทั้งภายนอกและภายใน ขอบเขตซึ่งเป็นแนวเชื่อมระหว่างสิ่งก่อสร้าง การจัดแบ่งพื้นที่ให้เป็นกลุ่มเดียวกัน บริเวณที่เป็นจุดรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมและจุดหมายตาซึ่งเป็นจุดเด่นของสถานที่นั้น ๆ

ดังนั้นการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง จึงเป็นการศึกษาถึงประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง สภาพแวดล้อม เอกลักษณ์ของศิลปกรรม รวมถึงความสัมพันธ์กับชุมชน การจัดการโบราณสถานและแนวทางการจัดการโบราณสถานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานในจังหวัดตรัง ในด้านการประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งโบราณสถานแหล่งต่าง ๆ ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว โดยศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์ และการสังเกตโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง จำนวน 10 แห่ง ซึ่งผลปรากฏรายละเอียดดังนี้

¹ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์. การจัดการการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยว. 2542. หน้า 317.

²คณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คู่มือการพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว. ม.ป.ท. 2531. หน้า 15 – 16.

วัดถ้ำพระพุทธ

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถาน วัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดถ้ำพระพุทธเป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ ซึ่งเดิมนั้นชื่อว่า “วัดถ้ำพระ” ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2464 เปลี่ยนชื่อเป็นวัดถ้ำพระพุทธ ดังที่ สมพงษ์ นาควิเชียร¹ นักวิชาการด้านโบราณคดี ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า วัดนี้เป็นวัดที่เก่าแก่วัดหนึ่ง มีปูชนียสถานและโบราณวัตถุคือพระนอนองค์ใหญ่สร้างอย่างวิจิตรไว้ในถ้ำโพรงหินเทือกภูเขาบรรทัด จะสร้างมาแต่สมัยใดไม่มีใครทราบ แต่มีนิยายเล่าสืบต่อกันมาว่า ครั้งสร้างพระบรมธาตุที่เมืองนครศรีธรรมราช บรรดาท้าวพระยาเจ้าเมืองต่าง ๆพากันไปช่วยสร้างนางเลือดขาว ภรรยาเจ้าเมืองพัทลุงก็พาบริวารไปด้วย เมื่อเดินทางรอนแรมมาถึงถ้ำแห่งหนึ่งทราบว่าจะพระบรมธาตุสร้างเสร็จแล้วนางเกิดโทมนัสที่ไม่ทันตามกำหนด จึงชวนบริวารสร้างพระพุทธรูปตามเชิงเขา นางได้พบเพิงหินแห่งหนึ่งสวยงามกว้างใหญ่ก็สั่งให้บริวารขนหินมาก่อเป็นอาสนะแล้วเอาดินเหนียวผสมน้ำผึ้งและปูนขาวก่อเป็นพระบรมมณฑลขึ้นองค์หนึ่งยาว 35 ศอก และก่อพระองค์เล็ก ๆ เรียงรายไว้หลายองค์ เมื่อก่อพระพุทธรูปต่าง ๆ เสร็จแล้วนางและเหล่าบริวารก็เดินทางกลับ พระพุทธรูปก็ปรากฏอยู่ในถ้ำกลางป่าไม่มีใครรู้จักจนกาลเวลาล่วงไปช้านานจึงมีคนไปพบเข้า ชาวบ้านเห็นเป็นของโบราณสร้างไว้ในถ้ำที่ลับ จึงช่วยกันถางป่าบริเวณนั้นและสร้างวัดขึ้นเพื่อรักษาปูชนียวัตถุนี้ไว้ นอกจากนี้ยังมีตำนานเล่าว่าบริเวณนี้พระยานคร (พัฒน์) เคยนำกองทัพมาชุมนุมอยู่ในสมัยที่พระเจ้าตากสินมหาราชยกมาปราบปรามหัวเมืองทางใต้ เครื่องใช้จำพวกถ้วยชามและเครื่องปั้นดินเผาซึ่งใช้ในครั้งนั้นได้ตกอยู่ในถ้ำและวัดนี้จำนวนมาก แต่ภายหลังชาวบ้านนำไปใช้จนเกิดความเสียหายเป็นส่วนใหญ่ จากตำนานประวัติความเป็นมาของวัดถ้ำพระพุทธ

¹สมพงษ์ นาควิเชียร. “ถ้ำพระพุทธ, วัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 6. 2542. หน้า 2959 – 2962.

สอดคล้องกับที่ พระใบฎีกาเชย ฐิตธมโม¹ เจ้าอาวาสวัดถ้ำพระพุทธร ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า สถานที่แห่งนี้มีชื่อว่าวัดถ้ำพระพุทธรเนื่องจากภายในถ้ำมีพระพุทธรูปมากมายหลายอย่าง อีกทั้งมีพระพุทธรูปทองคำ ทองสำริด และเนื้อหยก จะเห็นได้จากหลักฐานเหนือหลังคาวิหารที่คลุมองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีข้อความอยู่ที่ผนังถ้ำและหลักฐานเมื่อปี พ.ศ. 2444 ปรากฏอยู่ในสมุดข่อย พระอภิธรรมที่อยู่ในวัด ชุมชนตรงนี้ได้มีมาก่อนสมัยศรีวิชัย จากหลักฐานที่ระบุจุดหมายเหตุของ “ปโตเลมี” เมื่อพุทธศตวรรษที่ 5 บริเวณอาณาเขตเมืองตรงเดิมคือ เมืองตโลกตลโกถ์ จนกระทั่งล่วงเข้าสู่ศรีวิชัย จึงได้มีการพบหลักฐานปรากฏได้พบวัตถุโบราณในพื้นที่จังหวัดตรง เช่น ท่านเจ้าอาวาสวัดถ้ำพระพุทธร พบพระพิมพ์ดินดิบ อักษรจารึกเป็นอักษรเทวนาครีเยธมมา รูปพระโพธิสัตว์พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ชุกซ่อนอยู่ภายในถ้ำและมีการสร้างวัดขึ้น อีกทั้งยังพบเครื่องถมทองหลากหลายชนิด เครื่องปั้นดินเผา เครื่องลายครามชนิดต่าง ๆ มากมายและเป็นของสูง ซึ่งชุมชนตรงยากยิ่งนักที่จะมีการใช้จากยุคดังกล่าวเข้าสู่ยุค “อาณาจักรศรีธรรมมาโสกราช” เมื่อศตวรรษที่ 12 – 13

ตามจารึกที่วัดเสมาเมือง เมื่อพระยาธรรมมาโสกราชสร้างเมืองนครบุรีที่หาดแก้ว พ.ศ. 1998 มีเมืองขึ้นอยู่ 12 เมือง มีตราประจำเมืองโดยตรงมีตรามะเมีย พัทลุงมีตรามะเส็ง ภายหลังจากการสร้างเมืองเสร็จ ในปี 1109 พระยาศรีธรรมมาโสกราชได้นำไพร่ฟ้าประชาราษฎร์สร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นโดยแจ้งให้ทั้ง 12 หัวเมืองทราบ ในยุคนั้นพัทลุงและตรงเป็นเมืองขึ้น และตรงเป็นเมืองที่อยู่ชิดกับเมืองนครบุรี ส่วนพัทลุงมี “พระยาจตรา” เป็นผู้ครองเมืองมีพระมเหสีทรงพระนามว่า “พระนางเจ้าเลือดขาว” ซึ่งศรัทธาในพระพุทธศาสนา พระนางเจ้าเลือดขาวได้นำเอาพระพุทธรูปปางต่าง ๆ มาจากลังกาทวีปอินเดีย จีน พบว่า เมื่อมีการทราบว่ามีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ พระยา कुमारและพระนางเจ้าเลือดขาวได้รวบรวมไพร่ฟ้าราษฎรทั้งเมืองพัทลุงตรงที่ล้อมใสในพระพุทธศาสนาของอันมีค่าที่รวบรวมได้เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา จึงได้ออกเดินทางจากพัทลุงโดยขบวนช้างกว่า 80 เชือกผ่านเข้าสู่ตรง การเดินทางตามช่องป่า หุบเขาเป็นไปด้วยความยากลำบากกระทั่งการเดินทางมาพักที่เขาลูกหนึ่งที่มีภูเขาล้อมรอบและใกล้เข้าเขตเมืองนครบุรีคือ บ้านน้ำตก บ้านหนองบัว การพักแรมได้หยุดลงที่นี้ เมื่อ พ.ศ. 1110

---

¹พระใบฎีกาเชย ฐิตธมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

พระนางเลือดขาวได้จัดแบ่งสมบัติอันมีค่ามอบให้ ขุนริน จารุจินดา และขุนสิทธิ นำล่องหน้าเข้าเขตนครบุรีและถวายเป็นเครื่องพุทธบูชา ครั้นขุนริน จารุจินดา และขุนสิทธิ ได้กลับมาทูลว่าการสร้างพระมหาเจดีย์ได้เสร็จสิ้นลงก่อนที่จะนำสมบัติของสูงไปถึงเมืองนครบุรี เมื่อพระนางเลือดขาวทราบเช่นนั้นก็ได้แต่โทมนัสมาก จึงได้ปรึกษากับพระยา कुमार และขุนริน จารุจินดา พร้อมด้วยไพร่ฟ้าราษฎรที่ติดตามจนเป็นที่เห็นดีว่าควรนำสมบัติ เครื่องใช้ชั้นสูงเก็บไว้ในถ้ำพร้อมกับพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ทั้งหมดและเครื่องถมทอง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องลายคราม เข้าเก็บไว้ในถ้ำตามเชิงเขา เมื่อเสร็จสิ้นการเก็บซุกซ่อนแล้ว พระนางเลือดขาวได้โปรดให้ไพร่ฟ้าราษฎรร่วมกันเอาดินเหนียวมาปั้นเป็นพระพุทธรูปที่เชิงผาน้ำถ้ำ มีการสร้างเตาเผาอยู่ด้านทิศใต้ จำนวน 8 เสา เพื่อการหล่อหลอมภาชนะต่าง ๆ และองค์พระพุทธรูปโดยให้ฝีมือช่างท้องถิ่น ปั้นองค์พระตามเอกลักษณ์พื้นเมือง แต่ละองค์ให้มีการทรงเครื่องประดับชั้นสูง (เทริดคล้าย มโนราห์ปัจจุบัน) ต่อจากนั้นให้ปั้นเป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดยาวเท่าเพียงผาปิดปากถ้ำที่มีสมบัติต่าง ๆ อยู่ด้านทิศตะวันออก และมีถ้ำอยู่ด้านทิศใต้ทางเหนือเศียรพระและพระด้านพระพุทธรูปองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ หลังจากได้สร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ไว้บริเวณหน้าผาเป็นบริวาร และสร้างพระมหาธาตุจำลองไว้ด้วย และให้สร้างวัดชื่อ “วัดถ้ำพระ” โดยให้ไพร่ฟ้าที่ติดตามบวชพระอยู่ประจำ 5 รูป ในพื้นที่เมืองตรง แต่ละวัดจะมีถ้ำและนำสมบัติเครื่องชั้นสูงเก็บไว้เป็นพุทธบูชา จากหลักฐานดังกล่าวระบุว่าได้มีการบูรณะขึ้นใหม่ โดยนายเกิดพร้อมญาติและได้เปลี่ยนมาเป็นชื่อวัดถ้ำพระพุทธรูปทราบเท่าทุกวันนี้

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของวัดถ้ำพระพุทธรูป ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้ง และที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดถ้ำพระพุทธรูป ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดศรีสะเกษ

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดถ้ำพระพุทธรูป ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองศรีสะเกษตามถนนสายศรีสะเกษ - รัญญา ระยะทาง 25 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือห่างจากวัดเขาพระ 8 กิโลเมตรและห่างจากถ้ำเลเขากอบ เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของวัดถ้ำพระพุทธรูป ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้าน ลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถานผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดถ้ำพระพุทธรูปเป็นวัดที่ตั้งในเขตชุมชนชนบท ไม่มีกำแพงกั้นขอบเขตวัด ทิศตะวันตกติดกับสวนยางพารา ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ทิศเหนือติดกับถนนภายในตำบล จากการที่วัดถ้ำพระพุทธรูปไม่มีขอบเขตรั้วกำแพงกั้น ก็ไม่ปรากฏปัญหาการบุกรุกพื้นที่จากชาวบ้าน เนื่องจากวัดเป็นสถานที่

ซึ่งเป็นที่เคารพของชุมชน ประชาชนจึงช่วยกันดูแล และรักษาพื้นที่ใช้สอยในวัดเป็นอย่างดี ดังที่ พระใบฎีกาเชย จิตฺตมโม¹ เจ้าอาวาสวัดถ้ำพระพุทธร และ เสรี ไชยเทพ² ชาวบ้านตำบลหนองบัว ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า วัดถ้ำพระพุทธร มีบริเวณวัดที่กว้างขวาง และไม่มีขอบเขตกำแพงกั้น แต่ไม่มีปัญหาการบุกรุกพื้นที่จากชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านต่างเคารพและเห็นว่าเป็นสถานที่สำคัญทางการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงช่วยกันบำรุงรักษาและดูแลอย่างสม่ำเสมอนอกจากนี้สภาพโดยทั่วไปทั้งภายใน และภายนอกวัด อยู่ในสภาพที่ร่มรื่น มีต้นไม้ดอกไม้ประดับปลูกทั่วบริเวณ และที่สำคัญวัดถ้ำพระพุทธรมีพื้นที่ ส่วนหนึ่งเป็นภูเขา และมีเพิงผาขนาดใหญ่สวยงามตา

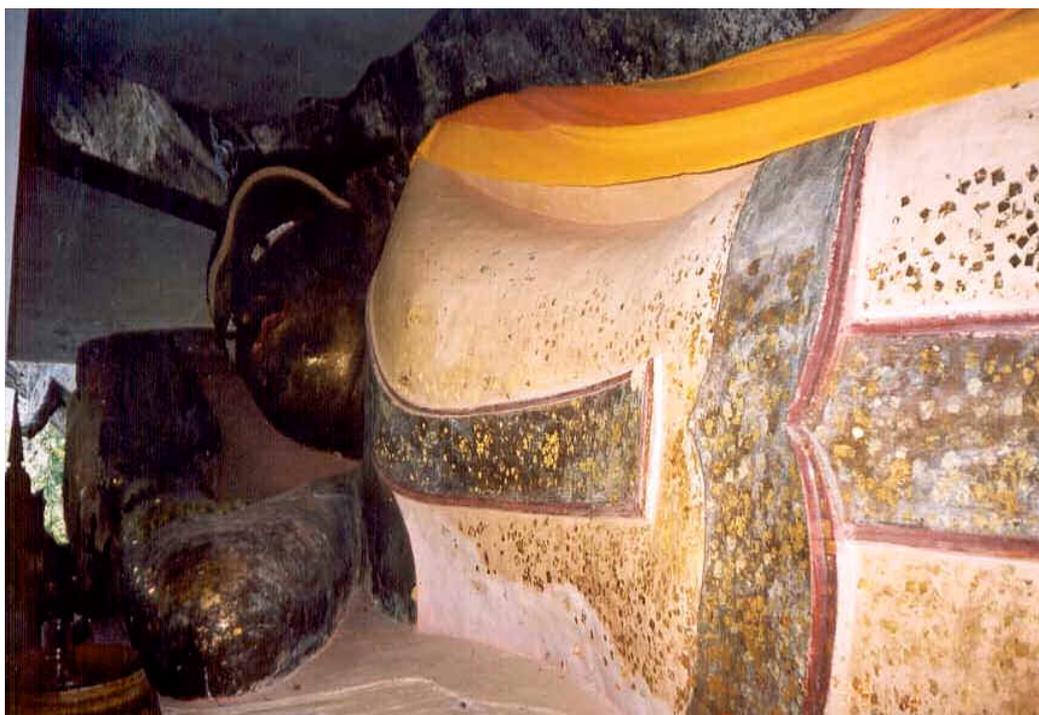
1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดถ้ำพระพุทธรมี ประติมากรรม พระพุทธรูปปางไสยาสน์สวมเทริดมโนราห์ และพระบริวาร และมีโบราณวัตถุ ประเภทถ้วยชาม เครื่องใช้ จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑวัดถ้ำพระพุทธร จำนวนมาก ดังที่ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์³ นักวิชาการด้านโบราณคดี และ ช่าง ศรีจันทร์ทอง⁴ ช่างปั้นพระพุทธรูป ท้องถิ่นได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ประติมากรรม ของวัดถ้ำพระพุทธรที่สำคัญคือ พระนอน ณ บริเวณเพิงผา หันหน้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นความยาว 14 เมตร ที่ฐานพระมีช้างแบกเรียงเป็นระยะ 9 ตัว ตรงปลาย พระบาท มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ซึ่งมีขนาดแตกต่างกันอยู่หลายองค์ และด้านนอกสุด มีเจดีย์องค์เล็ก ๆ รูปทรงคล้ายกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ถัดออกมายังมีพระปูนปั้น ลักษณะพิเศษคือ สวมเทริดและเครื่องประดับตกแต่งเหมือนมโนราห์ เชื่อกันว่ารูปปั้นสวมเทริด มโนราห์องค์ใหญ่ที่เด่นที่สุดนั้น พระนางเลือดขาวเป็นผู้สร้างรูปปั้นเหล่านี้ก่อด้วยปูนเพชรคือ ปูนขาวผสมน้ำตาล (ดูภาพประกอบ 1 และ 2)

¹พระใบฎีกาเชย จิตฺตมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²เสรี ไชยเทพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. 2544. หน้า 260 – 261..

⁴ช่าง ศรีจันทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 1 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่วัดถ้ำพระพุทธร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 2 พระบริวารมีลักษณะเด่นคือ พระเศียรสวมเทริดมโนราห์ ที่วัดถ้ำพระพุทธร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

โบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑวัดถ้ำพระพุทธ เป็นโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบ บริเวณวัดถ้ำพระพุทธโดยส่วนใหญ่เป็นประเภทภาชนะทองเหลือง และเครื่องถ้วยชามจำนวนมาก ซึ่งเป็นข้าวของเครื่องใช้ของคนชั้นสูง เช่น เครื่องลายคราม เครื่องถม เซรามิก เป็นต้น โบราณวัตถุเหล่านี้มีข้อสันนิษฐานของการค้นพบ 3 ประการคือ

1. สันนิษฐานว่าพระเจ้านางเลียดชาวโปรดให้นำเครื่องเงินของมีค่ามาถวายเป็นพระพุทธรูปบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ และส่วนที่เหลือจึงโปรดให้นำมาเก็บซ่อนไว้ในถ้ำพระพุทธและโปรดให้สร้างพระบรมมปิดปากถ้ำไว้ ให้พุทธศาสนิกชนบูชาตามเท่าทุกวันนี้

2. สันนิษฐานว่าก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เป็นช่วงศึกสงครามระหว่างพม่ากับนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครจึงได้นำทรัพย์สินมาซ่อนไว้ในถ้ำโปรดให้สร้างพระบรมมปิดปากถ้ำไว้

3. สันนิษฐานว่าเมื่อศึกสงครามสงบลง เจ้าพระยานครได้ขนทรัพย์สมบัติจากถ้ำพระพุทธกลับนครศรีธรรมราชเมื่อครั้งที่ได้มาซ่อนไว้ พร้อมกับสร้างพระนอนปิดปากถ้ำ แต่ได้ขนทรัพย์สมบัติกลับคืนนครไม่หมด จึงเหลือไว้เป็นพุทธบูชาพระบรมมอยู่ภายในถ้ำ

(ดูภาพประกอบ 3)

ภาพประกอบ 3 เครื่องถ้วยชามที่ขุดค้นพบในบริเวณวัดถ้ำพระพุทธจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑวัดถ้ำพระพุทธ ที่วัดถ้ำพระพุทธ หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของวัดถ้ำพระพุทธรู้จักได้ศึกษาในประเด็น รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ยังจัดกับชุมชนและรูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ยังจัดกับชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดถ้ำพระพุทธรู้จักได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของประเพณี และความเชื่อทางศาสนา เช่น การทอดกฐินประจำปี การฝังลูกนิมิต ดังที่ พระใบฎีกาเชย ฐิตธมฺโม¹ เจ้าอาวาส และ ระเบียบ แสงสุวรรณ² ผู้ใหญ่บ้านตำบลหนองบัว ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ว่า ทางวัดจะร่วมกับชุมชนจัดการทอดกฐินขึ้นทุกปีโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาประเพณีไทย และนำรายได้มาบำรุงรักษาและพัฒนาวัดในส่วนต่าง ๆ

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดถ้ำพระพุทธรู้จักเป็นวัดที่มีความเก่าแก่และสำคัญต่อชุมชนมาก ประชาชนในท้องถิ่นจะใช้ประโยชน์วัดถ้ำพระพุทธรู้จักในส่วนของประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางวิชาการ ดังที่ คำนิง ชิดเชื้อ³ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว และ เพียรดี เกื้อกูล⁴ ชาวบ้านตำบลหนองบัว ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ว่า ประชาชนโดยส่วนใหญ่ในพื้นที่ใช้วัดถ้ำพระพุทธรู้จักในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวใช้ศาลาอเนกประสงค์ของวัดเพื่อจัดการอบรมประชุม หรือให้ความรู้ด้านการเกษตรหรือด้านสาธารณสุขแก่ประชาชน สอดคล้องกับที่ สมพงษ์ แก้วสว่าง⁵ อาจารย์โรงเรียนรัชฎาวิทยานุรักษ์ ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ทางโรงเรียนจะนำ

¹พระใบฎีกาเชย ฐิตธมฺโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธรู้จัก ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ระเบียบ แสงสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธรู้จัก ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³คำนิง ชิดเชื้อ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธรู้จัก ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴เพียรดี เกื้อกูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธรู้จัก ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁵สมพงษ์ แก้วสว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธรู้จัก ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มาเข้าค่ายพักแรมในรายวิชาลูกเสือ และนำนักเรียนทัศนศึกษาแหล่งโบราณคดี ภายในถ้ำพร้อมทั้งเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุ เนื่องจากพื้นที่ในบริเวณวัดมีจำนวนมาก สะอาด สงบและปลอดภัย จึงเหมาะที่นักเรียนจะเข้าค่ายพักแรมและศึกษาเรียนรู้ถึงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานแห่งนี้ (ดูภาพประกอบ 4)

ภาพประกอบ 4 นักศึกษาและนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ที่วัดถ้ำพระพุทธรูหนูที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธรูหนูเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์วัดถ้ำพระพุทธรูหนูใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่ กฤษดา ทราชทอง¹ มัคคุเทศก์ และ จริยา เพชรโกมล² นักท่องเที่ยว

¹กฤษดา ทราชทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธรูหนู ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²จริยา เพชรโกมล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธรูหนู ตำบลหนองบัว อำเภอร้อยภู จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ชาวจังหวัดกระบี่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ว่าการประชาสัมพันธ์วัดถ้ำพระพุทธให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ประวัติความเป็นมาสถานที่ตั้ง จุดเด่นภายในวัด โบราณวัตถุและภาพภายในถ้ำ การจัดทำหนังสือประวัติถ้ำพระพุทธ การจัดทำแผ่นพับแจกนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้การประชาสัมพันธ์โดยการบอกเล่าสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น มีความหลากหลายพอสมควร แต่สื่อที่ทำออกมานั้นยังขาดจุดที่น่าสนใจ เช่น การทำป้ายใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ไม่คงทนถาวร สีสันทันไม่สะอาดตาและในส่วนของแผ่นพับนั้นกระดาษที่ใช้เป็นกระดาษธรรมดา มีรูปประกอบเป็นสีขาวดำไม่น่าสนใจ (ดูภาพประกอบ 5)

ภาพประกอบ 5 ป้ายประชาสัมพันธ์จัดแสดงประวัติความเป็นมา และจุดที่น่าสนใจภายในวัด ที่วัดถ้ำพระพุทธ หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวก วัดถ้ำพระพุทธร มีที่พัก 2 หลัง ห้องน้ำ 2 หลัง มีร้านขายอาหารและเครื่องดื่มอยู่ใกล้เชิงวัด ดั้งที่ สุพัต ธรรมประสพโชค¹ และ อุษารัตน์ แก้วน้อย² นักท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกันและจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.2.1 ทางวัดมีบริการที่พักสำหรับบุคคลทั่วไปที่เข้ามาอยู่ค่ายพักแรม แต่ไม่ได้มีไว้สำหรับบริการแก่นักท่องเที่ยว และนอกจากนั้นบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงก็ไม่มีบริการที่พักเช่นกัน

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในวัดมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการนักท่องเที่ยว จำนวน 2 หลัง ซึ่งเป็นห้องน้ำรวม ไม่สะอาดเท่าที่ควร และไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในวัดไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่ม แต่บริเวณใกล้เคียงซึ่งเป็นชุมชน มีร้านค้าขายเฉพาะเครื่องดื่ม จำนวน 2 ร้าน จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมมายังวัดถ้ำพระพุทธร มีเส้นทางคมนาคมทางบก 2 เส้นทาง สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดั้งที่ สักศิรินทร์ ชูสุวรรณ³ มัคคุเทศก์ และ ปริญญา ไทรงาม⁴ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดภูเก็ต ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม ไปยังวัดถ้ำพระพุทธร โดยทางบกมี 2 เส้นทาง คือ ใช้เส้นทางตามถนนสายเมืองตรง – บ้านร่องน้ำ และถนนสายทุ่งสง – บ้านโตนทริยง สภาพถนนทั้ง 2 สาย โดยทั่วไปเป็นถนนลาดยาง บริเวณไหล่ทางแคบ สองข้างทางมีต้นไม้ยืนต้นให้ความร่มรื่น

¹สุพัต ธรรมประสพโชค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²อุษารัตน์ แก้วน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³สักศิรินทร์ ชูสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴ปริญญา ไทรงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในวัดถ้ำพระพุทธ ไม่มีสถานที่จอดรถเป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวใช้บริเวณใต้ต้นไม้เป็นที่จอดรถ บริเวณดังกล่าวเป็นไม้ยืนต้นให้ร่มเงาในบางครั้ง

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนา วัดถ้ำพระพุทธรับผิดชอบ โดยท่านเจ้าอาวาสวัดถ้ำพระพุทธ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ พระใบฎีกาเชย จิตฺตมโม¹ ท่านเจ้าอาวาสวัดถ้ำพระพุทธ และ คำนิง ชิดเชื้อ² ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ว่า ทุกหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้จัดดำเนินการตามงบประมาณที่ได้รับ โดยในปี พ.ศ. 2546 ที่ผ่านมาได้จัดโครงการพัฒนาวัดขึ้น โดยมีจุดประสงค์หลักคือ ต้องการอนุรักษ์พระพุทธรูปองค์ต่าง ๆ ไว้พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สวยงามมากยิ่งขึ้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังที่ ชมพูนุช รัตตมณี³ อาจารย์ภาควิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาศาสตร์และ

¹พระใบฎีกาเชย จิตฺตมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²คำนิง ชิดเชื้อ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ชมพูนุช รัตตมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

เทคโนโลยีการประมงจังหวัดตรัง และ อุษา โชติช่วง¹ นักศึกษา ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา จุดเด่นของโบราณสถานที่น่าสนใจ หรือเส้นทางคมนาคม โดยใช้สื่อที่คงทนถาวร และสะดวกตาเมื่อพบเห็น สอดคล้องกับที่ ยรรยง นพคุณ² หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานความร่วมมือกับศูนย์การท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจัดทำสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์เกี่ยวกับข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พักบริเวณใกล้เคียงกับวัด สร้างห้องน้ำเพิ่มบริเวณภายในวัด และสร้างร้านขายอาหารและเครื่องดื่มบริเวณภายในวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ดังที่ น่าน นกรู้รัก³ และ ขวัญ นกรู้รัก⁴ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พักรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักนักท่องเที่ยวราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงกับวัด เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้ไม่ต้องการ

¹อุษา โชติช่วง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ยรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³น่าน นกรู้รัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴ขวัญ นกรู้รัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

มาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างที่พักเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอนพร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรทัศน์ โทรศัพท์ เป็นต้น อัตราค่าบริการควรเก็บในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

2.2.2 ห้องน้ำควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกห้องน้ำชาย – หญิง ไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมถึงควรจัดทำความสะดวกเป็นประจำ ในส่วนของเส้นทางเดินไปยังห้องน้ำควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ดอกที่สวยงามและจัดให้มีป้ายบอกทาง

2.2.3 การบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ควรก่อสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกันทั้งภายในและภายนอกบริเวณวัด ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการ นักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรดำเนินการจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มโดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของผู้จำหน่ายเพื่อให้คนในท้องถิ่นมีอาชีพและเพิ่มรายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดถ้ำพระพุทธ เพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสร้างสถานที่จอดรถ ดังที่ ปรีดาสิงห์อินทร์¹ และ อ้อย เพชรศรีช่วง² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสตูล ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกต้นไม้ดอกและไม้ประดับ พร้อมทั้งดำเนินการขยายบริเวณไหล่ทางให้กว้างขึ้น นอกจากนี้ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังวัดถ้ำพระพุทธอีกด้วย

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถไว้บริเวณใกล้ทางขึ้นไปยังเพิงผาถ้ำเนื่องจากเป็นพื้นที่ว่างเปล่า และควรจัดแบ่งที่จอดรถแต่ละประเภทให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งทำป้ายบอกอย่างชัดเจน

¹ปรีดา สิงห์อินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินชะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²อ้อย เพชรศรีช่วง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินชะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา วัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ วัดถ้ำพระพุทธ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกวัด และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ พระใบฎีกาเชย จิตฺตมโม¹ ท่านเจ้าอาวาสวัดถ้ำพระพุทธ คำนิง ชิดเชื้อ² ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว และ มนูญ เดิมกาญจนดิ³ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาวัดถ้ำพระพุทธรูปนั้นได้มีการกำหนดแนวทางไว้ โดยจัดทำเป็นโครงการบูรณะปฏิสังขรณ์ประติมากรรมรูปปั้นโดยใช้ช่างพื้นบ้านในช่วงประมาณกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 และจัดโครงการปลูกต้นไม้ในวันพ่อ และวันแม่แห่งชาติเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้จัดให้มีการอบรมยุวมัคคุเทศก์โดยประสานความร่วมมือกับศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว ดังที่ มยุริน ทองแก้ว⁴ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางศูนย์ประสานความร่วมมือในส่วนนี้กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว โดยจะจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่เป็นมััคคุเทศก์โดยเป้าหมายคือเยาวชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้ความรู้แก่เยาวชนอีกด้วย

---

¹พระใบฎีกาเชย จิตฺตมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²คำนิง ชิดเชื้อ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³มนูญ เดิมกาญจนดิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴มยุริน ทองแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง
วัดถ้ำพระพุทธ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

วัดถ้ำพระพุทธ ตามตำนานเล่าว่าเคยเป็นสถานที่ซึ่งพระนางเลือดขาวเดินทางผ่าน
ไปยังเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อสร้างพระบรมธาตุแต่ไปไม่ทัน นางจึงตัดสินใจสร้างพระพุทธรูป
ไว้เป็นพระประธานภายในวัดมากมายจนได้ชื่อว่า วัดถ้ำพระพุทธ

1.2 สถานที่ตั้ง

วัดถ้ำพระพุทธตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง ห่างจาก
ตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – รัษฎา ระยะทาง 25 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ
คือ ห่างจากวัดเขาพระ 8 กิโลเมตร และห่างจากถ้ำเขาอกบเป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

วัดถ้ำพระพุทธตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท ไม่มีกำแพงกั้นขอบเขตวัดสภาพโดยทั่วไป
มีต้นไม้หลายชนิดบริเวณพื้นที่วัดและวัดมีจุดเด่นคือ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ สวมเทริดมโนราห์
จำนวนหลายรูป

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

รูปแบบของกิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชนได้จัดกิจกรรมในส่วนของความเชื่อทาง
ศาสนาและประเพณี เช่น การจัดการทอดกฐินขึ้นทุกปี ในส่วนการใช้ประโยชน์โบราณสถานของ
ชุมชนจะเป็นในส่วนของประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณี นอกจากนี้ประชาชน
ส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสศรัทธาในสถานที่อย่างมาก เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนและ
พื้นที่บริเวณลานวัดประชาชนยังใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกายและเล่นกีฬาทุกวัน

1.5 การจัดการโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว

ในการศึกษาการจัดการวัดถ้ำพระพุทธพบว่า ยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างเป็น
ระบบ สิ่งอำนวยความสะดวกขาดการบริการด้านที่พัก ห้องน้ำ การบริการอาหารและเครื่องดื่ม
สถานที่จอดรถมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมมีเส้นทางเดียวคือ ทางบก
ตามถนนสายตรัง – รัษฎาและทุ่งสง - บ้านโตนดหรือมีสภาพถนนแคบไม่เหมาะต่อการสัญจร
ไปมา วัดถ้ำพระพุทธอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวและ
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ซึ่งได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาจัดทำเป็น
โครงการต่าง ๆ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์วัดถ้ำพระพุทธ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งในหน่วยงานของรัฐต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งหรือจุดเด่นของโบราณ เป็นต้น หรือการจัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวผ่านทาง Internet เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านอาหาร อาหารและเครื่องดื่ม อาทิ ที่พักควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยว และในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน โทรทัศน์ เป็นต้น ในส่วนของห้องน้ำ ควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติมและแยกห้องน้ำชาย – หญิงไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมทั้งรักษาความสะอาดเป็นประจำ ในด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มควรจัดให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน โดยควรให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง จัดแสดงป้ายบอกทาง รวมทั้งจัดสถานที่จอดรถก่อนถึงตัวถ้ำให้เป็นสัดส่วนชัดเจน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการในส่วนของคุณภาพทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน โดยควรจัดพื้นที่ว่างเปล่าเป็นสวนสมุนไพร รวมทั้งจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้

ถ้ำเขาปินะ

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการถ้ำเขาปินะเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานถ้ำเขาปินะเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเขาปิ่นะเป็นแหล่งโบราณคดีและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดตรัง มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ ดังที่ สนิท พลเดช¹ และ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์² นักวิชาการด้านโบราณคดี ได้กล่าวถึงประวัติของถ้ำไ่ว้สรุปได้ว่า ถ้ำเขา ปิ่นะ มีที่มาหลายกระแสตามหนังสือประวัติอำเภอห้วยยอดของหม่อมหลวงอัมพร สนิทวงศ์ ครั้งดำรงตำแหน่งนายอำเภอห้วยยอด (พิมพ์ พ.ศ. 2513) ระบุว่าคนรุ่นก่อนเล่าว่าเดิมบริเวณนี้มีมุสลิมคนหนึ่งชื่อปิ่นะ มาตั้งหลักแหล่งเป็นคนแรก จึงเรียกชื่อ สถานที่นี้ตามชื่อมุสลิมผู้นั้น บางกระแสว่าเดิมเขาปิ่นะ (ในถ้ำน้ำ) มีปลากจกชุกชุม วิสัยคนปักษ์ใต้นิยมออกเสียงตัดคำหรือพยางค์ให้สั้น จึงเรียกปลากจกกว่าปลาหนาก เมื่อนานเขาเสียงค่อยห้วนสั้นเป็นปีหนาและปิ่นะในที่สุด

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของถ้ำเขาปิ่นะ ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้งและที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้ำเขาปิ่นะ ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้ำเขาปิ่นะ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง - ห้วยยอด ระยะทาง 28 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือห่างจากถ้ำเลเขากอบ 5 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของถ้ำเขาปิ่นะ ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้ำเขาปิ่นะ เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ติดกับวัดเขาปิ่นะ ไม่มีกำแพงกั้นขอบเขต ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา ทิศเหนือติดกับพระอุโบสถของวัดเขาปิ่นะ จากการที่ถ้ำเขาปิ่นะไม่มีขอบเขตรั้วกำแพงกั้น ก็ไม่ปรากฏปัญหาการบุกรุกพื้นที่จากชาวบ้าน แต่ปัญหาที่พบโดยมากคือการทำลายแหล่งโบราณสถานจากนักท่องเที่ยวท้องถิ่น ดังที่ สมคิด ใจสมุทร³ ชาวบ้านตำบลนาวง กล่าวไว้สรุปได้ว่า ถ้ำเขาปิ่นะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญและมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดตรัง

¹ สนิท พลเดช. “เขาปิ่นะ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. 2542. หน้า 813.

² ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. 2544. หน้า 255.

³ สมคิด ใจสมุทร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิ่นะ ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

นักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านในตำบลหรืออำเภอห้วยยอด และจะมาเข้าเยี่ยมชมโบราณสถานเป็นประจำ และมักจะนำของมีนเมาเข้ามากินในบริเวณถ้ำเขาปิณะ และทิ้งเศษขยะจำพวกขวดเหล้าหรือถุงใส่ของ ทำให้บริเวณโดยรอบของโบราณสถานไม่สวยงาม นอกจากนี้สภาพโดยทั่วไปภายในถ้ำเขาปิณะมีลักษณะเป็นเพิงผา มีถ้ำน้อยใหญ่สลับกัน ส่วนภายนอกมีสภาพเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบไปด้วยต้นไม้หลากหลายชนิด

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้ำเขาปิณะมีลักษณะเป็นเขาที่มีหน้าผาสูงชันเป็นส่วนมาก เว้นแต่ทางทิศเหนือซึ่งมีลักษณะลาดและเว้า ความสูงประมาณ 150 เมตร มีพื้นราบเป็นตอน ๆ ลักษณะเด่นของเขาคือ มีถ้ำน้อยใหญ่สลับซับซ้อน จัดตามระดับความสูงของถ้ำได้ 6 ระดับ ดังที่ สนิท พลเดช¹ นักวิชาการด้านโบราณสถาน และ สมพงษ์ บุญนำ² ชาวบ้านในพื้นที่ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ภายในถ้ำเขาปิณะมีถ้ำน้อยใหญ่สลับซับซ้อน จัดตามระดับความสูงของถ้ำได้ 6 ระดับคือ

ระดับที่ 1 พื้นถ้ำต่ำกว่าระดับพื้นดินซึ่งเป็นพื้นที่ราบ ได้แก่ บริเวณทางทิศใต้ ถ้ำมีน้ำขังตลอดปี ชาวบ้านเรียกว่า “ถ้ำน้ำ” เดิมถ้ำนี้เป็นธารน้ำไหลตลอดภูเขา มีปลาชุกชุมมาก

ระดับที่ 2 พื้นถ้ำสูงจากพื้นดินราว 3 เมตร มี 3 ถ้ำด้วยกัน ได้แก่ ถ้ำถ้ำยี่ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ปากถ้ำขนาด 3 x 5 เมตร ในถ้ำนี้พบกระดูกคนโบราณจำนวนมาก เดิมเรียกว่า “ถ้ำกระดูก” เมื่อ พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เสด็จฯ มาทอดพระเนตรถ้ำนี้ ได้ให้เก็บกระดูกเผาไฟ แล้วก่อรูปปั้นถ้ำยี่ในทำจัดสมมติความสูงราว 100 เซนติเมตร แขนวนประจำประดิษฐานไว้ปากถ้ำ ชาวบ้านจึงเรียกถ้ำนี้ใหม่ว่า “ถ้ำถ้ำยี่” (ดูภาพประกอบ 6)

¹ สนิท พลเดช. “เขาปิณะ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. 2542. หน้า 813.

² สมพงษ์ บุญนำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 6 รูปปั้นฤาษี ประดิษฐานบริเวณ “ถ้ำฤาษี” ที่ถ้ำเขาปินะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ถ้ำกลบ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ขนาดของถ้ำใกล้เคียงกับถ้ำฤาษีในถ้ำนี้พบแถบข้าวจำนวนมาก ชาวบ้านเชื่อว่าเดิมบนเขาปินะเป็นที่อยู่ของคนธรรพ์ทำไว้ คำข้าวแล้วก็ทิ้งแถบไว้ในถ้ำนี้ และอีกความเชื่อหนึ่งว่า แถบเหล่านั้นเป็นแถบข้าวที่พวกผีขโมยข้าวจากชาวนารอบ ๆ ภูเขาเอามากิน

อีกถ้ำหนึ่งไม่ปรากฏชื่ออยู่ระหว่างถ้ำฤาษีกับถ้ำกลบห่างจากถ้ำฤาษีในทางทิศตะวันออกราว 40 เมตร ขนาดปากถ้ำราวประมาณ 4 x 4 เมตร เป็นทางผ่านขึ้นถ้ำชั้นบนอีกหลายระดับ

ระดับที่ 3 มีเพียงถ้ำเดียวคือ “ถ้ำพระบรรทม” อยู่สูงจากระดับที่ 2 ประมาณ 3 เมตร ปากถ้ำกว้างประมาณ 3 เมตร ลึกประมาณ 6 เมตร เป็นที่ประดิษฐานพระบรรทม ซึ่งสร้างขึ้นสมัยท่านขุนไกรเป็นเจ้าอาวาสวัดเขาปินะ เมื่อราว 100 ปีที่แล้ว ชาวบ้านเชื่อกันว่านายผู้ยสุวรรณศิริ บ้านควนขัน อำเภอเมืองตรัง คือนายช่างผู้ก่อพระบรรทมด้วยปูนขาวผสมน้ำตาล ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ปูนเพชร” หันพระเศียรออกมาทางปากถ้ำ (ดูภาพประกอบ 7)

ภาพประกอบ 7 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ “พระบรรทม” ประดิษฐานบริเวณปากถ้ำ
ที่ถ้ำเขาปิระหะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 11
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ระดับที่ 4 “ถ้ำพระองค์กลาง” ปากถ้ำขนาด 5 x 8 เมตร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป
ทั้งหมด 5 องค์ องค์ประธานสูงราว 1.70 เมตร ก่อด้วยปูนเพชรไม่ปรากฏยุคสมัยของการ
ก่อสร้าง ส่วนอีก 4 องค์ทำขึ้นในสมัยหลัง นอกจากนี้เมื่อ พ.ศ. 2507 นายแท่น คงทรัพย์ ได้ปั้น
รูปปูนเจ้าขึ้นไว้ในถ้ำ ชาวบ้านต่างนับถือรูปปั้นปูนเจ้าเป็นพระประธาน และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีการ
บนบานปิดทองจนถึงปัจจุบัน (ดูภาพประกอบ 8)

ภาพประกอบ 8 พระพุทธรูป 5 องค์ ประดิษฐานอยู่ภายใน “ถ้ำพระองค์กลาง”
ที่ถ้ำเขาปิณะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 11
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ระดับที่ 5 มีหนึ่งถ้ำคือ ถ้ำเจดีย์ สูงจากถ้ำระดับ 4 ประมาณ 5 เมตร ปากถ้ำกว้าง
ประมาณ 3 เมตร ข้างในกว้างและลึกประมาณ 8 เมตร เป็นที่ประดิษฐานเจดีย์องค์หนึ่ง
ไม่ปรากฏยุค

สมัยในการก่อสร้าง จากตำนานเล่าว่าแต่ก่อนเจดีย์องค์นี้มีสภาพทรุดโทรมมาก ในสมัย
ท่านขุนไกรจึงมีการบูรณะใหม่ มีความสูงประมาณ 2 เมตรเศษ ต่อมาขุนไกรมรณะภาพลง
ลูกหลานจึงก่อบวบวรจตุรฐิ ท่านขุนไกรไว้ในถ้ำนี้ส่วนด้านหลังบวมีรูปปั้นจำลอง “ขุนยมนา ทยา”
กำนันผู้ดูแลเขาปิณะในระยะที่วัดเขาปิณะร้าง

ระดับที่ 6 สูงจากพื้นดินประมาณ 50 เมตร มีถ้ำ 3 ถ้ำคือ ถ้ำลม อยู่ทางด้านใต้ ขนาด
ปากถ้ำประมาณ 2 x 3 เมตร ลึกราว 10 เมตร จากปากถ้ำมองไปทางทิศใต้จะเห็นทิวทัศน์ไกลสุดตา

ถ้ำจำปา ปากถ้ำอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีต้นจำปาหอมขึ้นตรงเชิงผาหน้าถ้ำ
ต้นหนึ่ง จากถ้ำนี้สามารถมองเห็นทิวทัศน์ได้ไกลมาก ทางด้านเหนือของถ้ำนี้ประมาณ 10 เมตร
มีแอ่งน้ำธรรมชาติเดิมน้ำใสสะอาด แต่ในปัจจุบันมีหินงอกหินย้อยเกิดขึ้น มีความสวยงามมาก
ตามตำนานเล่าว่า ครั้งในอดีตรัชกาลที่ 7 ทรงเสด็จประทับเสวยพระกระยาหารเที่ยงที่นี้ จึงเรียก
อีกชื่อว่า “ถ้ำเสวย” (รูปภาพประกอบ 9)

ภาพประกอบ 9 ลักษณะหินงอกหินย้อยที่ปรากฏอยู่ในถ้ำจำปา หรือถ้ำเสวย
ที่ถ้ำเขาปิ่นะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง
(ถ่ายเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ถ้ำมะขาม มีบริเวณกว้างประมาณ 7 x 15 เมตร ตรงปากถ้ำมีมะขามต้นหนึ่ง ขึ้นอยู่ตรงหน้าผา ภายในถ้ำตรงมุมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของถ้ำมีแอ่งน้ำขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 เมตร ลึกประมาณ 70 เซนติเมตร และบริเวณนี้พบเปลือกหอยโข่งจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกถ้ำนี้ว่า “ถ้ำหอยโข่ง” อีกชื่อหนึ่งที่สำคัญบริเวณหน้าผามีพระปรมาภิไธยย่อ “ปปร. ๑๐/๑๐/๑๑” ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 อยู่ด้วยเป็นสำคัญ (ดูภาพประกอบ 10)

ภาพประกอบ 10 พระปรมาภิไธยย่อ “ปปร. ๑๐/๑๐/๑๑” ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 บริเวณหน้าผาถ้ำมะขามหรือถ้ำหอยโข่ง ที่ถ้ำเขาปินะ หมู่ที่ 7 ตำบลนาง อำเภอยะยง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ถ้ำเล เป็นถ้ำสุดท้ายที่พบในเขาปินะ เป็นถ้ำที่มีความลึกประมาณไม่ได้ แต่มีความกว้างประมาณ 15 เมตร สภาพโดยทั่วไปมืดและมีกลิ่นอับด้วยมูลค้างคาว นอกจากนี้ในถ้ำยังมีโบราณวัตถุหลายอย่าง เช่น ขวานหินขัด หม้อสามขา ถูก้นพบเนื่องจากชาวบ้านมาขุดเอามูลค้างคาวใช้ทำปุ๋ย

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของถ้ำเขาปินะ ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและรูปแบบการใช้ประโยชน์ของชุมชนกับโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้ำเขาปินะ เป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดตรัง ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกรมศิลปากร และหน่วยงานของรัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล จึงไม่มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบใด ๆ มีเพียงแต่การบริการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเยี่ยมชมเท่านั้น ดังที่ ประเทือง

ครหาตรี¹ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาง ใต้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ในส่วนของการจัดกิจกรรมของโบราณสถานร่วมกับชุมชนนั้นไม่มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบใด ๆ ทั้งสิ้น เนื่องจากทางโบราณสถานแห่งนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวจึงให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อเข้าเยี่ยมชม

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์ของชุมชนกับโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเขาปินะเป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่มากและมีความสำคัญกับประชาชนในชุมชนในส่วนของประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง ดังที่ อนุรักษ์ จริงจิตร² และ สมหมาย บุญช่วย³ ชาวบ้านในพื้นที่ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ครอบครัวมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธรูปและรูปปั้นปู่เจ้าที่ปรากฏอยู่ภายในถ้ำเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ ทางตนเองและครอบครัวก็จะเดินทางนมัสการพระพุทธรูปดังกล่าว และขอพรจากรูปปั้นปู่เจ้าอยู่เสมอ

นอกจากถ้ำเขาปินะจะใช้เป็นศาสนสถานประกอบพิธีกรรมแล้ว ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดตรังแห่งหนึ่งที่ได้รับค่านิยมในการเข้าเยี่ยมชมเป็นอย่างมากจากประชาชนในจังหวัดตรังและบุคคลโดยทั่วไป สอดคล้องกับที่ วรุฒิ กิจปกรณส์สันติ⁴ มัคคุเทศก์บริษัทตรงทราเวล ได้ให้สัมภาษณ์ไว้สรุปได้ว่า ถ้ำเขาปินะเป็นโบราณสถานของจังหวัดตรังที่นักท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ให้ความสนใจเข้าเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ซึ่งทางบริษัทจะมีการให้บริการนำเที่ยว และจะมีมัคคุเทศก์คอยแนะนำประวัติความเป็นมา ลักษณะเด่นของถ้ำต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในเขาปินะ จากการนำชมความงดงามของถ้ำ

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถานถ้ำเขาปินะเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

¹ประเทือง ครหาตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปินะ ตำบลนาง อำเภอยี่งอ จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²อนุรักษ์ จริงจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปินะ ตำบลนาง อำเภอยี่งอ จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³สมหมาย บุญช่วย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปินะ ตำบลนาง อำเภอยี่งอ จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴วรุฒิ กิจปกรณส์สันติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปินะ ตำบลนาง อำเภอยี่งอ จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์ถ้าเขาปิณะ มีหลากหลายรูปแบบ ดังที่ ครี้น จันท์ประกอบ¹ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาง และ ยรรยง นพคุณ² หัวหน้าสำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ว่าการดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์โบราณสถานแห่งนี้มี 4 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะจุดเด่นภายในถ้ำต่าง ๆ ซึ่งจัดแสดงไว้บริเวณหน้าถ้ำทางขึ้นเขาปิณะ โดยความรับผิดชอบของศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง

รูปแบบที่ 2 การจัดทำแผ่นพับ ประชาสัมพันธ์ถ้าเขาปิณะ โดยรูปแบบการจัดทำนั้นจะอยู่ในลักษณะของข้อเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับถ้ำประกอบกับรูปภาพแสดงจุดสำคัญ ๆ ภายในถ้ำ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรังและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

รูปแบบที่ 3 การประชาสัมพันธ์โดยผ่านรายการวิทยุ “เพื่อประชาชน” คลื่น 106.25 Mz โดยประชาสัมพันธ์ในลักษณะของประวัติความเป็นมา จุดเด่น ซึ่งในส่วนนี้จะอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

รูปแบบที่ 4 การประชาสัมพันธ์โดยชาวบ้านในพื้นที่ โดยใช้วิธีการบอกเล่า

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวกถ้าเขาปิณะ ไม่มีที่พักรถยนต์แก่นักท่องเที่ยว มีห้องน้ำ 2 หลัง ร้านอาหารและเครื่องดื่มไม่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังที่ จันดี พรหมทอง³ และ ธนิตา สามะ⁴ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดกระบี่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้

¹ ครี้น จันท์ประกอบ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

² ยรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ จันดี พรหมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴ ธนิตา สามะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.2.1 ถ้าเขาปิณะ โดยบริเวณรอบข้างไม่มีบริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้บริเวณภายในไม่มีศาลาที่พักไว้บริการนักท่องเที่ยวเช่นกัน

1.5.2.2 ห้องน้ำ บริเวณถ้าเขาปิณะมีบริการห้องน้ำสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 2 หลัง โดยแยกเป็นห้องน้ำชาย 1 ห้อง และห้องน้ำหญิงอีก 1 ห้อง แบ่งแยกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน สภาพโดยทั่วไปไม่สะอาดเท่าที่ควร

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในบริเวณโบราณสถาน มีร้านบริการอาหารและเครื่องดื่มจำนวน 2 ร้าน ซึ่งมีบริการเฉพาะเครื่องดื่มเท่านั้น สำหรับร้านอาหารนั้นจะมีอยู่บริเวณใกล้เคียง จึงไม่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การเดินทางมายังถ้าเขาปิณะมีความสะดวกสบายเท่าที่ควร ส่วนสถานที่จอดรถยังไม่เป็นสัดส่วน ดังที่ มัลลินี โสธารัตน์¹ และ วรสิทธิ์ แซ่เจียง² นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม ไปยังถ้าเขาปิณะนั้นสะดวกสบาย เนื่องจากถนนตลอดสายเป็นถนนลาดยางและมีป้ายบอกทาง สอดคล้องกับที่ ประเทือง ครชาตรี³ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนางได้ให้สัมภาษณ์ไว้สรุปได้ว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับเส้นทางคมนาคม ดังนั้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ามาเยี่ยมชม จึงได้ดำเนินการจัดการเรื่องเส้นทางคมนาคมให้สะดวกสบาย แต่ในขณะนี้ต้องการปรับปรุงให้มีความสะดวกและสวยงามมากขึ้น ซึ่งทางคณะทำงานกำลังเขียนโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม โดยจะปลูกต้นไม้ที่มีความสวยงามสองข้างทางถนนที่จะมายังเขาปิณะ ซึ่งทั้งหมดนั้นจะต้องพิจารณาจากงบประมาณที่ทางจังหวัดจัดให้

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ยังไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน นักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่จอดรถบริเวณข้างถนน จึงทำให้ถนนแคบลงอาจจะเป็นสาเหตุให้เกิดอุบัติเหตุได้

¹มัลลินี โสธารัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิณะ ตำบลนาง อำเภอยะยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²วรสิทธิ์ แซ่เจียง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิณะ ตำบลนาง อำเภอยะยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ประเทือง ครชาตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิณะ ตำบลนาง อำเภอยะยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาขึ้นอยู่กับอยู่ภายใต้การดูแลรับผิดชอบของกรมศิลปากร ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง และองค์การบริหารส่วนตำบลนาวง ดังที่ ыррыง นพคุณ¹ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 และ ประเทือง ครงชาติ² ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาวง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่าหน่วยงานทั้งสองส่วนได้มีการประสานงานกันในส่วนของการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากรและศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้มีการสำรวจและตรวจสอบสภาพของโบราณสถานในส่วนของความมุงดงทางด้านศิลป การถูกทำลายจากนักท่องเที่ยว แต่ยังมีได้มีมาตรการลงโทษผู้ทำลายโบราณสถานอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลนาวงนั้นจะมีหน้าที่ดูแลและจัดการด้านการพัฒนา เช่น การพัฒนาเส้นทางคมนาคม ด้านที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งนี้ในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา ในส่วนของศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องเท่าที่ควร เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายของการบริหารจัดการด้านสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในแต่ละจังหวัด จึงทำให้โบราณสถานแห่งนี้ไม่เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยว

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการโบราณสถานถ้าเขาปิยะเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการถ้าเขาปิยะเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิง

¹ ыррыง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิยะ ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

² ประเทือง ครงชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิยะ ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

วัฒนธรรม ดังที่ ฐานันท์ สุวรรณโณ¹ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา และ ธนิต เจือกไว้น² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา จุดเด่นของโบราณสถานที่น่าสนใจ หรือเส้นทางคมนาคม โดยใช้สื่อที่คงทนถาวร และสะดุดตาเมื่อพบเห็น สอดคล้องกับที่ ыррыง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานความร่วมมือกับศูนย์การท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจัดทำสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์เกี่ยวกับข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการถ้าเขาปินะเพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พักบริเวณใกล้เคียงกับถ้าเขาปินะ สร้างห้องน้ำเพิ่มบริเวณภายในโบราณสถาน และสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มบริเวณภายในโบราณสถานและพื้นที่ใกล้เคียง ดังที่ เสน่ห์ รอดการ⁴ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พักควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักนักท่องเที่ยว ราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถาน เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้

¹ฐานันท์ สุวรรณโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปินะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ธนิต เจือกไว้น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปินะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ыррыง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปินะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴เสน่ห์ รอดการ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปินะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ไม่ต้องการมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างที่พักเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ ในสถานที่พักรอควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอนพร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรทัศน์ โทรศัพท์ เป็นต้น อัตราค่าบริการควรเก็บในราคาที่เป็นมาตรฐาน โดยทั่วไป

2.2.2 ห้องน้ำควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกห้องน้ำชาย – หญิง ไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมถึงควรจัดทำความสะดวกเป็นประจำ ในส่วนของเส้นทางเดินไปยังห้องน้ำ ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ดอกไม้สวยงามและจัดให้มีป้ายบอกทาง

2.2.3 การบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ควรก่อสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่ม ที่ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกันทั้งภายในและภายนอกบริเวณใกล้เคียง ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยว้นั้นมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรดำเนินการจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่ม โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของผู้จำหน่ายเพื่อให้คนในท้องถิ่นมีอาชีพและเพิ่มรายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการถ้ำเขาปินะ เพื่อการท่องเที่ยว ควรมีป้ายบอกเส้นทางคมนาคมและสร้างสถานที่จอดรถให้เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ดังที่ ดุษฎี อุ่นเสียม¹ และ วันดี พุทธรัก² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดพัทลุง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการสร้างป้ายบอกเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง โดยการปลูกต้นไม้ดอกไม้ประดับอีกด้วย

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถไว้บริเวณใกล้ทางขึ้นไปยังเพิงผาถ้ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่ว่างเปล่า และควรจัดแบ่งที่จอดรถแต่ละประเภทให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งทำป้ายบอกอย่างชัดเจน

¹ ดุษฎี อุ่นเสียม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปินะ ตำบลนาหว้า อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

² วันดี พุทธรัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปินะ ตำบลนาหว้า อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา ถ้าเขาปิยะเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาวง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอก และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ ครื้น จันทร์ประกอบ¹ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาวงและ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาถ้าเขาปิยะนั้นได้มีการกำหนดแนวทางไว้ โดยจัดทำเป็นโครงการบูรณะปฏิสังขรณ์ประติมากรรมรูปปั้นโดยใช้ช่างพื้นบ้าน และจัดโครงการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญทางศาสนาทุกปี นอกจากนี้จัดให้มีการอบรมยุวมัคคุเทศก์ โดยประสานความร่วมมือกับศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว ดังที่ มยุริน ทองแก้ว³ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางศูนย์ประสานความร่วมมือในส่วนนี้กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลนาวงโดยจะจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่เป็นมััคคุเทศก์โดยเป้าหมายคือเยาวชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้ความรู้แก่เยาวชนอีกด้วย

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ถ้าเขาปิยะ ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานถ้าเขาปิยะเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

ถ้าเขาปิยะในอดีตสันนิษฐานว่าในบริเวณนี้มีมุสลิมคนหนึ่งชื่อ ปิยะมาตั้งหลักแหล่งเป็นคนแรก จึงเรียกชื่อสถานที่นี้ตามชื่อมุสลิมผู้นั้น บางกระแสเล่าว่าเดิมเขาปิยะ (ในถ้ำน้ำ) มีปลาฉลามชุกชุม วิชาคนปักษ์ใต้นิยมออกเสียงตัดคำหรือพยางค์ให้สั้นจึงเรียกปลาฉลามว่า ปลาหนาก เมื่อนานเข้าเสียงค่อยห้วนสั้นเป็นปีหนากและปิยะในที่สุด

¹ครื้น จันทร์ประกอบ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิยะ ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มนูญ กาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิยะ ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³มยุริน ทองแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิยะ ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.2 สถานที่ตั้ง

เขापินะตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลนาหวาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง-ห้วยยอด ระยะทาง 28 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือห่างจากถ้ำเลเขากอบ 5 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

เขापินะมีที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชน ไม่มีกำแพงกั้นขอบเขต สภาพโดยทั่วไปเป็นภูเขาที่ภายในแบ่งเป็นถ้ำต่าง ๆ มีความสวยงามตามธรรมชาติอันได้แก่ ถ้ำน้ำ ถ้ำฤๅษี ถ้ำกลบ ถ้ำพระองค์กลาง ถ้ำเจดีย์ ถ้ำลม ถ้ำจำปา ถ้ำมะขาม และถ้ำเล

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

รูปแบบกิจกรรมของถ้ำเขापินะที่จัดร่วมกับชุมชนคือ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น การปลูกต้นไม้ในวันพ่อแห่งชาติและรูปแบบการใช้ประโยชน์ถ้ำเขापินะของชุมชนโดยประชาชนใช้ประโยชน์กับถ้ำเขापินะในส่วนของการใช้สถานที่เพื่อศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ในอดีตและใช้เป็นที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

1.5 การจัดการโบราณสถานถ้ำเขापินะเพื่อการท่องเที่ยว

ในการศึกษาการจัดการถ้ำเขापินะ พบว่า ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ สิ่งอำนวยความสะดวกขาดการบริการด้านที่พักและห้องน้ำ การบริการอาหารและเครื่องดื่มและสถานที่จอดรถมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมมีเส้นทางเดียวคือ ทางบกตามถนนสายตรัง - ห้วยยอด มีสภาพถนนแคบไม่เหมาะต่อการสัญจรไปมา ซึ่งถ้ำเขापินะอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของการองค์การบริหารส่วนตำบลนาหวางและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ซึ่งได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดถ้ำเขापินะเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ถ้ำเขापินะ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งในหน่วยงานของรัฐต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งหรือจุดเด่นของโบราณ เป็นต้น หรือการจัดทำแผ่นพับสร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวผ่านทาง Internet เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม อาทิ ที่พักควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยว และในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน โทรทัศน์ เป็นต้น ในส่วนของห้องน้ำ ควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติมและแยกห้องน้ำชาย - หญิงไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมทั้งรักษาความสะอาดเป็น

ประจำ ในด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มควรจัดให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน โดยควรให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง จัดแสดงป้ายบอกทาง รวมทั้งจัดสถานที่จอดรถก่อนถึงตัวถ้ำให้เป็นสัดส่วนชัดเจน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลนาวงและสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการในส่วน ของสภาพทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน โดยควรจัดพื้นที่ว่างเปล่าเป็นสวนสมุนไพร รวมทั้งจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และให้สามารถเป็น มัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้

วัดเขาพระ

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถาน วัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดเขาพระ มีประวัติความเป็นมา ดังที่ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์¹ นักวิชาการด้านโบราณคดี และ ประยูร ศรีสูงงษ์² ชาวบ้านตำบลคลองปาง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันสรุปได้ว่า วัดเขาพระในอดีตมีพระรูปหนึ่งนามว่า หลวงพ่อเอียด สุวรรณโณ ได้เจริญ ภาวนาและศึกษาธรรมะบริเวณเพิงผาที่ถ้ำเขาพระ จนชาวบ้านต่างเคารพศรัทธา เนื่องจากเมื่อใด ที่ชาวบ้านมีเรื่องทุกข์ใจก็จะมานบนานเรื่องต่าง ๆ ก็ลี้ลี้คลายไปในทางที่ดีขึ้น ชาวบ้านจึงได้ช่วยกัน สร้างสำนักสงฆ์ถ้ำวาย หลังจากนั้นก็มีพุทธศาสนิกชนมาบวชและจำพรรษาอยู่ ณ วัดแห่งนี้ ต่อมา

¹ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. 2544. หน้า 250 – 251.

²ประยูร ศรีสูงงษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินชะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

หลวงพ่อดีดพระพุทธรูปขาวบ้านนำร่างของท่านไปบรรจุไว้ในโกศแก้ว และเรียกชื่อวัดแห่งนี้ว่า วัดเขาพระ

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของวัดเขาพระ ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้ง และที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดเขาพระ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดเขาพระ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมือง ตรังตามถนนสายตรัง – รัษฎา ระยะทาง 25 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากวัดถ้ำพระพุทธรูป เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร และห่างจากถ้ำเลเขากอบ เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของวัดเขาพระ ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดเขาพระ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท มีกำแพงวัดล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา ทิศเหนือติดกับบ้านที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน จากการที่วัดมีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้านจึงไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกบริเวณวัด ดังที่ วิจิต เกตุรัตน์¹ ชาวบ้านตำบลคลองปาง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า วัดเขาพระ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน และผู้ที่อาศัยใกล้เคียงบริเวณวัดเป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมที่อยู่มาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับวัดเป็นอย่างดี ประกอบกับที่ดินที่ตั้งบ้านเรือนบางส่วนเป็นกรรมสิทธิ์จึงทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่วัด และปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับวัด สภาพโดยทั่วไปของวัดจะมีลักษณะเป็นตัวถ้ำซึ่งภายในจะเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป ส่วนบริเวณโดยรอบจะประกอบด้วยศาลา อเนกประสงค์ พระอุโบสถ โรงเลี้ยง มีขอบเขตกั้นระหว่างวัดกับชุมชน

---

¹วิจิต เกตุรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดเขาพระ มีจุดเด่นแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังที่ สงวนศักดิ์ ตันวิมลรัตน์¹ และ ประชา วงษ์ประยูร² ชาวบ้านตำบลคลองปาง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของ ผู้วิจัยสรุปได้ว่าสภาพโบราณสถานของวัดเขาพระมีคลองข้ามไหลเลียบบวัด สภาพภูเขาเป็นภูเขาหินปูน อยู่กลางทุ่งวางตัวทอดยาวตามแนวเหนือใต้กว้างประมาณ 60 เมตร ยาวประมาณ 150 เมตร มีเพิงผาหันหน้าทางทิศตะวันออก ซึ่งสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 10 เมตร มีลักษณะเว้าทำมุมประมาณ 45 องศา จากระดับเพิงผา ซึ่งมีเนื้อที่ความกว้างประมาณ 8 เมตร ความยาวประมาณ 12 เมตร ปัจจุบันทางวัดทำบันไดขึ้นไปที่เพิงผา ซึ่งเป็นบริเวณที่สะสมโบราณวัตถุซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มภาพเขียนลายเส้นและอักษรสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งมีจำนวน 8 ส่วน เรียงรายไปทั่วเพิงผา

ส่วนที่ 1 เป็นภาพเขียนลายเส้นเขียนด้วยสีแดงตัดเส้นด้วยสีขาว มีลักษณะเป็นวงกลมเล็ก ๆ จำนวน 18 วง เรียงต่อกันเป็นทรงกลมเหนือลูกประคำ ด้านในวงกลมเขียนเป็นกลีบบัว 8 กลีบ มีวงเขตรอยู่กลาง ด้านขวามือของภาพเขียนวงกลมไว้อีก 3 วง (ดูภาพประกอบ 11)

---

¹สงวนศักดิ์ ตันวิมลรัตน์. “เขาพระ วัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. 2542. หน้า 820 – 824.

²ประชา วงษ์ประยูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 11 ภาพเขียนลายเส้น บริเวณผนังถ้ำ ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบล
คลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ส่วนที่ 2 เขียนด้วยสีแดงและสีขาวเช่นเดียวกับภาพส่วนที่ 1 วงแรกข้างนอกสุดเขียนด้วยสีขาว ในวงกลมมีวงกลม 9 วงเล็ก ๆ เรียงรอบพื้นขาวตัดด้วยสีแดง ด้านในมีวงกลมเขียนด้วยสีขาวขอบแดง ตัดเส้นขอบลงในพื้นด้านในเป็นสีขาวตัดสีแดงคล้ายกลีบบัว 11 กลีบตัดเส้นด้วยสีแดงเป็นวงกลมเขียนสีแดงเป็นรูปดอกบัวอีก 6 กลีบ จากลักษณะภาพบอกลักษณะ 2 อย่างคือ รูปพระอาทิตย์อยู่กลางมีดาวพระเคราะห์ 9 ดวง ล้อมอยู่รอบหรือหากพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่งคล้ายกับตราประทับหัวแหวนมินิรัตน์รอบนอกตรงกลางเป็นลายดอกพิณหัวแหวน (ดูภาพประกอบ 12)

ภาพประกอบ 12 ภาพเขียนสีรูปลักษณะคล้ายหัวแหวนและรูปพระอาทิตย์
ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 15
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ส่วนที่ 3 เป็นการเขียนด้วยสีแดง จากข้อสันนิษฐานเป็นอักษรสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย
จำนวน 13 แถว ปรากฏอยู่บริเวณที่สูงและอักษรเลือนมากไม่สามารถอ่านจับใจความได้

ส่วนที่ 4 เป็นภาพลายเส้น เขียนด้วยสีขาว ภาพถัดไปจากอักษรด้านซ้ายมือ เป็นภาพ
ดอกบัวซ้อนอยู่ในรูป ดอกบัวชุดในเป็นชุดเล็ก ๆ มองคล้ายเกสรหรือคล้ายรูปดาวและมีวงรัศมี
เปล่งแสง

ส่วนที่ 5 เป็นภาพลายเส้น เขียนด้วยสีขาว รูปดอกบัวมีกลีบใหญ่ 5 กลีบซ้อนด้วย
กลีบเล็ก 5 กลีบ

ส่วนที่ 6 เป็นภาพลายเส้น เขียนด้วยสีขาว เป็นรูปดอกบัวตูมกำลังแย้มบานชูก้านอยู่
รวมกับส่วนที่ 7 และ 8

ส่วนที่ 7 เป็นภาพเขียนลายเส้น เขียนด้วยสีแดงวงกลมรอบนอกเป็นจุดประดำนในเป็น
ภาพวงกลมเล็ก 11 วง อยู่ศูนย์กลาง 1 วง รอบศูนย์กลาง 4 วง และถัดออกมาอีก 6 วง (ดู
ภาพประกอบ 13)

ภาพประกอบ 13 ภาพเขียนลายเส้น ส่วนที่ 7 ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบล
คลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.
2547)

ส่วนที่ 8 เป็นภาพลายเส้น เขียนด้วยสีแดงรูปดอกบัวมีวงกลมเป็นเกสรอยู่ตรงกลาง
มีเส้นประรอบดอกบัว

ภาพเขียนทั้งหมดที่ปรากฏอยู่บริเวณเพิงผาด้านนั้นน่าจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับเรื่องราว
ของพุทธศาสนา ดังที่ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์¹ ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ภาพเขียนทั้งหมดนี้ คาดว่า
คงไม่ใช่ภาพเขียนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะส่วนใหญ่เป็นภาพดอกบัวลักษณะเช่นนี้แตกต่าง
จากภาพเขียนสีที่พบในท้องที่ต่าง ๆ ในต่างประเทศ เพราะใช้สีขาวเขียนด้วยแต่คงเขียน เมื่อ
พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่แล้ว ภาพดอกบัวอาจหมายถึง ราชวงศ์ปฐมวงศ์เพราะอำเภอห้วยยอดเป็น
เขตเมืองตรังเก่ามีชุมชนมาแต่โบราณหรืออาจเขียนขึ้นเพื่อเป็นฉากประกอบพระพุทธรูปได้เพิงผา

กลุ่มที่ 2 เป็นพระปูนปั้น ปางสะดุ้งมาร สกุลช่างนครศรีธรรมราชเหลืออยู่ 4 องค์
เดิมมี 5 องค์ รูปทรงได้รับการบูรณะ รูปแรกประดิษฐานอยู่ใกล้กับโกศระจกสีเหลี่ยมของท่าน
เจ้าอาวาสหลวงพ่อเอียด สุวรรณโน ส่วนพระพุทธรูปองค์กลางมีสาวก 2 องค์ เป็นรูปปูนปั้นที่
บูรณะโดยช่างพื้นบ้าน ด้านขวาสุดมีพระเศียรของพระพุทธรูป ซึ่งต่างจากที่เหลืออยู่ เนื่องจาก

¹ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. 2544. หน้า 255.

องค์พระชำรุดมาก จึงนำพระพักตร์มาวางไว้บริเวณเพิงผา มีพระขนงเป็นรูปทรงแบบทวารวดีคือ วาดวงขนงต่อเป็นสันถึงพระนาสิก ริมพระโอษฐ์บ้างเผยยืมอยู่น้อย ๆ (ดูภาพประกอบ 14-15-16)

ภาพประกอบ 14 โศศแก้วบรรจุศพเจ้าอาวาสหลวงพ่อเอียด สุวรรณโน ประดิษฐาน ใกล้กับพระพุทธรูปองค์แรกใต้เพิงผา ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอ รัษฎา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 15 รูปพระองค์กลางพร้อมพระสาวก 2 องค์ ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 16 รูปพระพักตร์ พระพุทธรูปที่พบอยู่บริเวณเพิงผา
ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ใกล้พระองค์กลาง ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง
อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

กลุ่มที่ 3 เป็นเพิงผาด้านซ้ายมือสุดยังเป็นสภาพดิน พระเนรเคยช่วยกันขุดแต่งเพื่อให้เพิงผากว้างลงไปจากพื้นดิน พบเศษภาชนะและรูปทรงหม้อดินเผาเนื้อสีดำลักษณะคล้ายหม้อยุคหินใหม่เป็นพวกลายตนหรือลายเชือกทาบ ยังไม่มีร่องรอยการใช้ นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปไม้แกะสลักฝีมือช่างพื้นบ้าน 29 องค์

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์กับชุมชนของวัดเขาพระ ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นรูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมกับชุมชน และรูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมจัดกับชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดเขาพระ ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของประเพณี และความเชื่อทางศาสนา เช่น การทอดกฐินประจำปี การฟังลูกนิมิต ดังที่ พระกวี ธิตคุโณ¹ เจ้าอาวาสวัดเขาพระ ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางวัดจะจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชนในส่วนของทอดกฐินขึ้นทุกปี โดยมี

¹พระกวี ธิตคุโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

จุดประสงค์สำคัญเพื่อให้ประชาชนได้ร่วมทำบุญ บริจาคทุนทรัพย์ เพื่อนำรายได้มาทำนุบำรุงวัด ในส่วนต่าง ๆ

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดเขาพระเป็นวัดที่มีความเก่าแก่และมีความสำคัญต่อชุมชน ทั้งนี้ประชาชนใช้ประโยชน์กับวัด ในส่วนของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีและกิจกรรมของประชาชนในชุมชนและ บริเวณใกล้เคียง ดังที่ สมหมาย เทียงธรรม¹ ผู้ใหญ่บ้านตำบลคลองปาง และ สุนีย์ รักซ้อน² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ครอบครัวมีความเลื่อมใสศรัทธาในอดีตท่านเจ้าอาวาสวัดเขาพระเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ดังนั้นเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ครอบครัวของตนและชาวบ้านต่างก็พร้อมใจกันมาประกอบศาสนพิธีประจำ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ทำบุญเนื่องในวันเกิดของคนในครอบครัว นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่ยังใช้ บริการลานวัดเป็นสถานที่ออกกำลังกาย และเล่นกีฬาในช่วงตอนเย็นของทุกวัน

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถาน วัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์ วัดเขาพระ ใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่ มาลัย ยงประเดิม³ นักท่องเที่ยว และ ดับวี ชีวางกูร⁴ อาจารย์แผนกวิชาการท่องเที่ยว สถาบันราชภัฏสวนดุสิตวิทยาเขตตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์วัดเขาพระให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำประวัติความเป็นมาและจุดเด่นของวัดจัดพิมพ์ลงในคู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัด

¹สมหมาย เทียงธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²สุนีย์ รักซ้อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³มาลัย ยงประเดิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴ดบวี ชีวางกูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ตรงเท่านั้น และเอกสารดังกล่าวมิได้มีอยู่ในวัด นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้การประชาสัมพันธ์ โดยการบอกเล่าอีกด้วย

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวก วัดเขาพระ ไม่มีอาคารที่พัก มีห้องน้ำ 2 ห้อง และไม่มีร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ สมชาย จิตเนตร¹ และ อติศักดิ์ รอดกลิ่น² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสตูล ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.2.1 ที่พัก ทางวัดไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคล โดยทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชม นอกจากนี้บริเวณพื้นที่รอบข้างวัดก็ไม่มีสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในวัดมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการ นักท่องเที่ยว จำนวน 2 ห้อง ซึ่งเป็นห้องน้ำรวม สภาพโดยทั่วไปดูสะอาดตา และไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว (ดูภาพประกอบ 17)

ภาพประกอบ 17 ห้องน้ำบริเวณวัดเขาพระ ที่วัดเขาพระ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

¹สมชาย จิตเนตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²อติศักดิ์ รอดกลิ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในวัดไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่มแต่บริเวณใกล้เคียงซึ่งเป็นชุมชนมีร้านค้าขายเครื่องดื่ม จำนวน 2 ถึง 3 ร้าน จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมมายังวัดเขาพระมีเส้นทางคมนาคมเพียงเส้นทางเดียว สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดังที่ วิทยารณ นกเพชร¹ นักท่องเที่ยว และ วาสนา ชุมแสงศรี² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังวัดเขาพระมีเส้นทางเดียวคือ ทางบก โดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรง- รัชฎา ซึ่งสภาพของเส้นทางบกนั้นเป็นถนนลาดยางบริเวณไหล่ทางแคบ สภาพโดยทั่วไปมีต้นไม้ปกคลุมบริเวณสองข้างทาง ไม่เหมาะแก่การสัญจรไปมา

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในวัดเขาพระไม่มีสถานที่จอดรถที่เป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวใช้บริเวณลานวัดเป็นที่จอดรถบริเวณดังกล่าวไม่มีหลังคาบรยากาศร้อนมาก

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนาวัดเขาพระ รับผิดชอบโดยท่านเจ้าอาวาสวัดเขาพระ องค์กรบริหารส่วนตำบลคลองปาง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ พระกวี ธิตุคุณ³ ท่านเจ้าอาวาสวัดเขาพระ และ สุทธิ เพชรศรี⁴ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลคลองปาง และ มนูญ เดิมกาญจนดี⁵ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์กรบริหาร

---

¹วิทยารณ นกเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²วาสนา ชุมแสงศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³พระกวี ธิตุคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴สุทธิ เพชรศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁵มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ส่วนตำบลได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาวัดโดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการร่วมใจปลูกต้นไม้ โครงการลานวัดสะอาดตา เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการโบราณสถานวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังที่ สมหมาย เทียงธรรม¹ ผู้ใหญ่บ้าน และ ประจักษ์ สงนวน² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา จุดเด่นของโบราณสถานที่น่าสนใจ หรือเส้นทางคมนาคม โดยใช้สื่อที่ทนถาวร และสะดวกตาเมื่อพบเห็น สอดคล้องกับที่ ชรรยง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานความร่วมมือกับศูนย์การท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจัดทำสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์เกี่ยวกับข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้ และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

¹สมหมาย เทียงธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ประจักษ์ สงนวน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ชรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดถ้าพระพุทธรูป เพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พักบริเวณใกล้เคียงกับวัด สร้างห้องน้ำเพิ่มบริเวณภายในวัด และสร้างร้านขายอาหารและเครื่องดื่มบริเวณภายในวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ดังที่ กานดา แห้วเพชร¹ และ สมนึก แห้วเพชร² นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พักควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักนักท่องเที่ยว ราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงกับวัด เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้ไม่ต้องการมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างที่พักเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอนพร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรศัพท์ โทรทัศน์ เป็นต้น อัตราค่าบริการควรเก็บในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

2.2.2 ห้องน้ำควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกห้องน้ำชาย – หญิง ไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมถึงควรจัดทำความสะอาดเป็นประจำ ในส่วนของเส้นทางเดินไปยังห้องน้ำควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ดอกไม้สวยงามและจัดให้มีป้ายบอกทาง

2.2.3 การบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ควรก่อสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกันทั้งภายในและภายนอกบริเวณวัด ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยว จะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยว้นั้นมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรดำเนินการจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่ม โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของผู้จำหน่ายเพื่อให้คนในท้องถิ่นมีอาชีพและเพิ่มรายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดถ้าพระพุทธรูป เพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสร้างสถานที่จอดรถ ดังที่ ศิริ เก้าเอียน³

¹กานดา แห้วเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²สมนึก แห้วเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ศิริ เก้าเอียน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

และ ลินดา พรหมเพชร¹ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสตูล ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกต้นไม้ดอกและไม้ประดับ พร้อมทั้งดำเนินการขยายบริเวณไหล่ทางให้กว้างขึ้น นอกจากนี้ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังวัดถ้ำพระพุทธรูปอีกด้วย

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถไว้บริเวณใกล้ทางขึ้นไปยังเพิงผาถ้ำเนื่องจากเป็นพื้นที่ว่างเปล่า และควรจัดแบ่งที่จอดรถแต่ละประเภทให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งทำป้ายบอกอย่างชัดเจน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ วัดเขาพระ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองปาง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกวัด และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ สุทธิ เพชรศรี² ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลคลองปาง และ มนูญ เดิมกาญจนดี³ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาวัดเขาพระนั้นได้มีการกำหนดแนวทางไว้ โดยจัดทำเป็นโครงการบูรณะปฏิสังขรณ์ประติมากรรมรูปปั้นโดยใช้ช่างพื้นบ้าน และจัดโครงการปลูกต้นไม้ในวันพ่อ และวันแม่แห่งชาติเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้จัดให้มีการอบรมยุวมัคคุเทศก์โดยประสานความร่วมมือกับศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ดังที่ ชรรยง นพคุณ⁴ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว

¹ลินดา พรหมเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²สุทธิ เพชรศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴ชรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางศูนย์ประสานความร่วมมือในส่วนนี้กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองปาง โดยจะจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์โดยเป้าหมายคือเยาวชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้ความรู้แก่เยาวชนอีกด้วย

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง วัตถุประสงค์ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

ในอดีตมีพระรูปหนึ่งนามว่า หลวงพ่อเอียด สุวรรณโน ได้เจริญภาวนาและศึกษาธรรมะบริเวณเพิงผาที่ถ้ำเขาพระ จนชาวบ้านต่างเคารพศรัทธาจึงได้ช่วยกันสร้างสำนักสงฆ์ถวาย หลังจากนั้นก็มีพุทธศาสนิกชนมาบวชและจำพรรษาอยู่ ณ วัดแห่งนี้ ต่อมาหลวงพ่อเอียดมรณะภาพชาวบ้านนำร่างของท่านไปบรรจุไว้ใน โถศแก้วและเรียกชื่อวัดแห่งนี้ว่า “วัดเขาพระ”

1.2 สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรงตามถนนสายตรัง – รัษฎา เป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือห่างจากวัดถ้ำพระพุทธ เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร และห่างจากถ้ำเลเขากอบ เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท มีกำแพงวัดล้อมรอบทั้งสี่ด้าน จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกบริเวณวัดสภาพโดยทั่วไปของวัดจะเป็นตัวถ้ำซึ่งภายในจะเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป ส่วนบริเวณรอบ ๆ จะประกอบด้วยศาลาอเนกประสงค์ พระอุโบสถ โรงเลี้ยง มีขอบเขตกั้นระหว่างกับชุมชน สภาพภูมิศาสตร์มีคลองข้ามไหลเลียบวัด มีภูเขาเป็นภูเขาหินปูนอยู่กลางทุ่ง วางตัวทอดยาวตามแนวเหนือใต้ มีเพิงผาหน้าทางทิศตะวันออก ลักษณะเว้าทำมุมประมาณ 45 องศาจากระดับเพิงผา ปัจจุบันทางวัดทำบันไดขึ้นไปเพิงผา ซึ่งเป็นที่สะสมโบราณวัตถุจำแนกได้ 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มภาพเขียนลายเส้นและอักษรสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เป็นภาพลายเส้นที่เขียนด้วยสีขาว และสีแดง ซึ่งมีจำนวน 8 ส่วน ส่วนใหญ่เป็นภาพดอกบัว จึงน่าจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

2. กลุ่มที่เป็นพระปุนปั้นปางสะดุ้งมาร สกุลช่างนครศรีธรรมราช

3. เป็นเพิงผาด้านซ้ายมือสุดยังเป็นดิน พบเศษภาชนะและรูปทรงหม้อดินเผาเนื้อสีดำคล้ายหม้อยุคหินใหม่เป็นพวกลายตนหรือลายเชือกทาบ นอกจากนี้มีพระพุทธรูปไม้แกะสลักฝีมือช่างพื้นบ้าน

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

รูปแบบของกิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชนได้จัดกิจกรรมในส่วนของความเชื่อทางศาสนาและประเพณี เช่น การจัดการทอดกฐินขึ้นทุกปี ในส่วนการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชนจะเป็นในส่วนของกรประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณี นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสศรัทธาในอดีตท่านเจ้าอาวาสวัดเขาพระเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนและพื้นที่บริเวณลานวัดประชาชนยังใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกายและเล่นกีฬาเป็นประจำทุกวัน

1.5 การจัดการโบราณสถานวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว

การประชาสัมพันธ์วัดเขาพระให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปยังน้อยมาก ใช้สื่อไม่เหมาะสม นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้การประชาสัมพันธ์โดยการบอกเล่าอยู่อีกด้วย สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก ห้องน้ำ การบริการอาหารและเครื่องดื่มภายในโบราณสถานไม่เพียงพอต่อความต้องการนักท่องเที่ยว การคมนาคม เป็นถนนลาดยางเส้นทางเดียว ไหล่ทางแคบสภาพโดยทั่วไปมีต้นไม้ปกคลุมบริเวณสองข้างทาง ไม่เหมาะแก่การสัญจรไปมา ในส่วนของสถานที่จอดรถยังไม่มีที่จอดรถเป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวจอดตามลานวัดไม่มีหลังคา การอนุรักษ์และพัฒนา รับผิดชอบโดยท่านเจ้าอาวาสวัดเขาพระ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองปางและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานประสานงานดำเนินการและจัดสรรงบประมาณอนุรักษ์และพัฒนาโดยการทำเป็นโครงการ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันโดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวให้เพียงพอต่อความต้องการ

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง จัดแสดงป้ายบอกทาง และขยายถนนในส่วนสถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างไว้บริเวณด้านข้างพระอุโบสถ เพราะสถานที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ว่างเปล่า

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการและพัฒนา ทั้งในสภาพทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ในพื้นที่ว่างเปล่าของวัดควรจัดเป็นสวนสมุนไพรเพื่อเพิ่มจุดท่องเที่ยวขึ้น

วัดพระพุทธรลีหิงค์

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถาน วัดพระพุทธรลีหิงค์ เพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานวัดพระพุทธรลีหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดพระพุทธรลีหิงค์ มีประวัติความเป็นมา ดังที่ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์¹ นักวิชาการ และ อื่น เดชเหมือน² ชาวบ้านอำเภอนาโงย ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันสรุปได้ว่า วัดพระพุทธรลีหิงค์เป็นวัดโบราณสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตามตำนานว่า พระนางเลือดขาว และพระยา कुमारจากเมืองพัทลุงได้มาสร้างไว้เมื่อกลับมาจากการแสวงหาบุญ ณ ประเทศศรีลังกา ครั้งนั้นนางได้นำพระพุทธรลีหิงค์กลับมาด้วย และเมื่อเดินทางผ่านมายังเมืองตรัง บริเวณ ณ ริมคลองนางน้อย อำเภอ นาโงย นางจึงสร้างวัดขึ้น และนำองค์พระพุทธรลีหิงค์ประดิษฐานเป็นพระประธานประจำวัดนี้และให้ชื่อวัดว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ ต่อมากคนในท้องถิ่นต่างก็เรียกชื่อวัดตามพระประธาน จนกลายเป็นวัดพระพุทธรลีหิงค์จนถึงปัจจุบัน

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของวัดพระพุทธรลีหิงค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้ง และที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

¹ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. 2544. หน้า 250 – 251.

²อื่น เดชเหมือน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุณี อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธรลีหิงค์ ตำบลนาโงยเหนือ อำเภอ นาโงย จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดพระพุทธสิหิงค์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดพระพุทธสิหิงค์ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง - นาโง ระยะทาง 18 กิโลเมตรและห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากถ้ำเขาช้างหาย เป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร ห่างจากน้ำตกกะช่องเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของวัดพระพุทธสิหิงค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดพระพุทธสิหิงค์ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท มีกำแพงวัดล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา ทิศเหนือติดกับบ้านที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน จากการที่วัดมีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้านจึงไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกที่บริเวณวัด ดังที่ อุบาสิกาจำรัส¹ แม่ชีวัดพระพุทธสิหิงค์ ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า วัดพระพุทธสิหิงค์ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน และผู้ที่อาศัยใกล้เคียงบริเวณวัดเป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมที่อยู่มาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับวัดเป็นอย่างดี ประกอบกับที่ดินที่ตั้งบ้านเรือนบางส่วนเป็นที่ธรณีสงฆ์ จึงทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่วัด และปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับวัดสภาพโดยทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกวัดอยู่ในสภาพที่สะอาด พื้นที่โล่งบางส่วน บริเวณด้านในวัดใช้ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา พื้นที่บริเวณตรงกลางวัดเป็นอาคารพระอุโบสถหลังใหญ่ รอบข้างเป็นอาคารโรงเลี้ยงและอาคารห้องน้ำ (ดูภาพประกอบ 18)

---

¹อุบาสิกาจำรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 18 พระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ หมู่ที่ 5 ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดพระพุทธสิหิงค์ มีประติมากรรม พระพุทธสิหิงค์ที่สวยงาม ซึ่งเป็นพระประธานในพระอุโบสถ ดังที่ ชาญ นกเพชร¹ และ พงษ์พันธ์ุ เกตุประทุม² ช่างปั้นท้องถิ่นชาวจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ว่า พระพุทธสิหิงค์มีลักษณะเป็นพระพุทธรูป ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร หน้าตักกว้างประมาณ 60 นิ้ว สูง 99 นิ้ว พระเกตุมาลาเป็นรูปบัวตูม ชายสังฆาฏิอยู่เหนือพระอุระ พระองค์ล้ำสัน พระพัศตร์อ้อมเอิบแบบผลมะตูม ฐานเรียงซ้อนกัน หลาย ๆ ชั้น ชั้นล่างสุดของฐานพระจะมีโลหะหล่อยื่นออกมาทั้งซ้ายขวา มีรูทั้ง 2 ข้าง ด้านหลัง องค์พระมี 2 ห่วง สันนิษฐานว่าใช้เป็นที่เสียบฉัตร ประดิษฐานอยู่ตรงกลาง และมีพระรอง ประธาน สององค์ซ้ายขวาวขนาดเท่ากัน หน้าตักกว้าง 100 ซม. องค์ข้างขวา พระพัศตร์แบบ

¹ชาญ นกเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²พงษ์พันธ์ุ เกตุประทุม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

พื้นเมืองแบนกลมคล้ายผู้หญิง องค์ชายพระพักตร์คล้ายผู้ชาย เกตุมาลาขาวเป็นเปลวสูงที่ฐาน ด้านหลังมีจารึกว่า นางนวล สร้างเมื่อ พ.ศ.2484 ช่างปั้นชื่อ นายคง เป็นช่างชาวนครศรีธรรมราช ที่มาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่นี้

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของวัดพระพุทธสิหิงค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นรูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมกับชุมชน และรูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ยังร่วมกับชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดพระพุทธสิหิงค์ ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของประเพณี และความเชื่อทางศาสนา เช่น การทอดกฐินประจำปี การฝังลูกนิมิต ดังที่ พระครูธรรมรัตน์¹ เจ้าอาวาส ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางวัดจะจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชนในส่วนของทอดกฐินขึ้นทุกปี โดยมีจุดประสงค์สำคัญ เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมทำบุญบริจาคทุนทรัพย์เพื่อนำรายได้มาทำนุบำรุงวัดในส่วนต่าง ๆ

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดพระพุทธสิหิงค์เป็นวัดที่มีความเก่าแก่และสำคัญมากต่อชุมชน ทั้งนี้ประชาชนใช้ประโยชน์กับวัดในส่วนของประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีและกิจกรรมของประชาชนในชุมชน และบริเวณใกล้เคียง ดังที่ มาลี แสงศรีจันทร์² และ ถวิล จันทรคอน³ ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ครอบครัวยังมีความเลื่อมใสศรัทธาในวัดพระพุทธสิหิงค์ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ดังนั้นเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ครอบครัวของตนและชาวบ้านต่างก็พร้อมใจกันมาประกอบศาสนพิธีเป็นประจำ เช่น วันมาฆบูชา

¹พระครูธรรมรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มาลี แสงศรีจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ถวิล จันทรคอน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

วันวิสาขบูชา ทำบุญเนื่องในวันเกิดของคนในครอบครัว นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่ยังใช้บริเวณลานวัดเป็นสถานที่ออกกำลังกาย และเล่นกีฬาในช่วงตอนเย็นของทุกวัน

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถาน วัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์ วัดพระพุทธสิหิงค์ ใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่ ยูพา เรืองศรี¹ นักศึกษา และ นัยนา คำกันศิลป์² อาจารย์แผนกวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์วัดพระพุทธสิหิงค์ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำประวัติความเป็นมาและจุดเด่นของวัด จัดพิมพ์ลงในคู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดตรังเท่านั้น และเอกสารดังกล่าวมิได้มีอยู่ภายในวัด นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้การประชาสัมพันธ์โดยการบอกเล่าอีกด้วย

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวก วัดพระพุทธสิหิงค์ ไม่มีอาคารที่พัก มีห้องน้ำ 1 หลัง และไม่มีร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ อุบลรัตน์ โคพิชัย³ และ อภินันท์ สองเมือง⁴ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันและจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

---

¹ยูพา เรืองศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²นัยนา คำกันศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³อุบลรัตน์ โคพิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴อภินันท์ สองเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.2.1 ที่พัก ทางวัดไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคลโดยทั่วไป ที่เข้ามาเยี่ยมชม นอกจากนี้บริเวณพื้นที่รอบข้างวัดก็ไม่มีสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในวัดมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการนักท่องเที่ยว จำนวน 1 หลัง ซึ่งเป็นห้องน้ำรวม สภาพโดยทั่วไปดูสะอาดตา เพราะเป็นห้องน้ำที่เพิ่งก่อสร้างใหม่ และไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในวัดไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่มแก่บริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นชุมชนมีร้านค้าขายเครื่องดื่มจำนวน 2 ถึง 3 ร้าน จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว (รูปภาพประกอบ 19)

ภาพประกอบ 19 สภาพของห้องน้ำภายในวัดพระพุทธสิหิงค์ ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ หมู่ที่ 5 ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมมายังวัดพระพุทธสิหิงค์ มีเส้นทางคมนาคม 2 เส้นทาง สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดังที่ อภิรัฐ รัตนมุสิก¹

¹อภิรัฐ รัตนมุสิก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุณี อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

มัทคุเทศก์ และ ธรรมรงค์ เพชรศรี¹ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังวัดพระพุทธสิหิงค์ มี 2 เส้นทาง คือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสาย ตรัง – นาโยง และทางน้ำ โดยใช้เส้นทางลำคลองนางน้อย ซึ่งสภาพของเส้นทางบกนั้นเป็นถนนลาดยาง บริเวณไหล่ทางแคบ ส่วนทางน้ำนั้นเป็นเส้นทาง ลำคลอง สภาพโดยทั่วไปมีต้นไม้ปกคลุมบริเวณสองข้างทาง น้ำสีคล้ำ ส่งกลิ่นเหม็น ไม่เหมาะ แก่การสัญจรไปมา เพราะลำคลองมีขนาดแคบเช่นกัน

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในวัดพระพุทธสิหิงค์ไม่มีสถานที่จอดรถ ที่เป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวใช้บริเวณลานวัดเป็นที่จอดรถบริเวณดังกล่าวไม่มีหลังคา

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนา วัดพระพุทธสิหิงค์รับผิดชอบโดยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธสิหิงค์ องค์กรบริหารส่วนตำบลนาโยงเหนือ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการ ดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของคุณภาพโดยทั่วไปและจุดเด่น ของโบราณสถาน ดังที่ พระครูธรรมรัตน์² เจ้าอาวาส จรูญ เหมนแก้ว³ ประธานองค์กรบริหาร ส่วนตำบลนาโยงเหนือ และ มนูญ เดิมกาญจนดี⁴ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์กรบริหารส่วนตำบลได้จัด สรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาวัดโดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการร่วมใจปลูกต้นไม้

---

¹ธรรมรงค์ เพชรศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²พระครูธรรมรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³จรูญ เหมนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

โครงการลานวัดสะอาดตา เป็นต้น นอกจากนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณในส่วนของการบูรณะปฏิสังขรณ์รูปปั้นพระพุทธรูปองค์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวัดจากทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาโบราณสถานวัดพระพุทธรูปองค์เพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนาผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดพระพุทธรูปองค์เพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังที่ อนันต์ เสมศรี¹ ผู้ใหญ่บ้าน และทิพวรรณ เพ็ชรถัด² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งเส้นทางคมนาคม หรือจุดเด่นของโบราณสถาน เป็นต้น สอดคล้องกับที่ ырรอง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานงานกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจะจัดทำให้หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์ข้อมูล

¹อนันต์ เสมศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธรูปองค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ทิพวรรณ เพ็ชรถัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธรูปองค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ырรอง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

สถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดพระพุทธสิหิงค์ เพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านอาหารและบริการและเครื่องดื่มน้ำ ดังที่ จิรภัทร์ ตั้งคำ¹ และ จันทิมา น้ำผุด² นักท่องเที่ยวท้องถิ่นได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พัก ควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้ไม่ต้องการที่จะมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน พร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรศัพท์ โทรทัศน์ เป็นต้น และควรเก็บค่าบริการในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

2.2.2 ห้องน้ำ ควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกห้องน้ำชาย-หญิง ไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมถึงควรจัดทำความสะอาดเป็นประจำ ในส่วนของเส้นทางเดินมายังห้องน้ำ ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ดอกไม้สวยงามดูสบายตา และควรจัดให้มีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ

2.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรก่อสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยวและให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดให้เป็น

---

¹จิรภัทร์ ตั้งคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²จันทิมา น้ำผุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนื่อ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ผู้จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม เพื่อให้คนในท้องถิ่นมีงานทำและสร้างรายได้ให้กับตนเอง อีกทั้งเป็นการกระจายรายได้ภายในท้องถิ่น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นด้วย

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม และสถานที่จอดรถ ดังที่ สมศักดิ์ แก้วน้อย¹ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาโงเหนือ และ สมใจ ช่วยพันธ์² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอก หรือไม้ประดับ ขยายถนน และจัดแสดงป้ายบอกทาง ในส่วนของเส้นทางคมนาคมทางบก สำหรับการให้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางลำคลองนางน้อย และควรจัดให้มีบริการเรือพายล่องแม่น้ำ เพื่อเป็นการเสนอทางเลือกในการเดินทางท่องเที่ยวและสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยว

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถไว้บริเวณด้านข้างพระอุโบสถ เพราะสถานที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ว่างเปล่า และจัดแบ่งที่จอดรถยนต์ รถจักรยานยนต์ให้เป็นสัดส่วนชัดเจน ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างอย่างเร่งด่วน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา วัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ วัดพระพุทธสิหิงค์ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโงเหนือ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ จรูญ เหมนแก้ว³ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาโง

---

¹สมศักดิ์ แก้วน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนือ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²สมใจ ช่วยพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนือ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³จรูญ เหมนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโงเหนือ อำเภอนาโง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

เหนือ และ มนุญ เดิมกาญจนดี¹ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา วัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว นั้น ได้มีการกำหนดและกำลังจะดำเนินการอนุรักษ์ ปฏิสังขรณ์ พระพุทธสิหิงค์ และพระพุทธรูปองค์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ โดยทั่วไปภายในและบริเวณรอบข้างวัด เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ภายในวัดมีพื้นที่ว่างเปล่า ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพรให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ในเรื่องสมุนไพร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปะอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวรับทราบ และช่วยกันดูแลรดกของท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับที่ ырรอง นพคุณ² หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจะจัดอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนและบุคคลโดยทั่วไป ในเรื่องความเป็นมาและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อให้สามารถเป็นมรดกเทศก์ท้องถิ่นได้ เป็นการช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่ดีอีกด้วย

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง วัดพระพุทธสิหิงค์ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานวัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา โดยพระนางเลือดขาวและพระยา कुमारจากเมืองพัทลุง ก่อนเดินทางกลับจากการแสวงหาบุญ ณ ประเทศศรีลังกา ซึ่งนำพระพุทธสิหิงค์กลับมาด้วย ได้เดินทางผ่านเมืองตรังบริเวณริมคลองนางน้อย อำเภอนาโยง จึงนำพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานเป็นพระประธานประจำวัด ชื่อว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ ต่อมาคนในท้องถิ่นเรียกชื่อวัดตามชื่อพระประธานจนกลายเป็น วัดพระพุทธสิหิงค์ ในปัจจุบัน

¹มนุญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ырรอง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.2 สถานที่ตั้ง

วัดพระพุทธสิหิงค์ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลนาโงงเหนือ อำเภอนาโงง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – นาโงง ระยะทาง 18 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากถ้ำเขาช้างหาย 7 กิโลเมตร และห่างจากน้ำตกกะช่องเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

วัดพระพุทธสิหิงค์ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบทมีกำแพงล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกบริเวณวัด ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา ทิศเหนือติดกับบ้านของชาวบ้าน และจุดเด่นของโบราณสถานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชร หน้าตักกว้าง 60 นิ้ว สูง 99 นิ้ว พระเกตุมาลาเป็นรูปบัวตูม ชายสังฆาฏิอยู่เหนือพระอุระ พระพักตร์อ้มแบบผลมะตูม ฐานเรียงซ้อนกันหลายชั้น ชั้นล่างสุดมีโลหะหล่อยื่นทั้งซ้ายขวา มีรู 2 ข้าง ด้านหลังมี 2 ห่วง เป็นที่เสียบฉัตรอยู่ตรงกลาง และมีพระองค์ประธานซ้ายขวาสององค์เท่ากัน หน้าตักกว้าง 100 เซนติเมตร องค์ข้างขวาพระพักตร์แขนกลมคล้ายผู้หญิง องค์ซ้ายพระพักตร์คล้ายผู้ชาย เกตุมาลาขาวเป็นเปลวสูงที่ฐาน

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

ได้จัดกิจกรรมในส่วนของประเพณี และความเชื่อทางศาสนา โดยจัดการทอดกฐินของทุกปี และชุมชนยังได้ใช้ประโยชน์โบราณสถานในส่วนของประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีและกิจกรรมของประชาชนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง

1.5 การจัดการโบราณสถานวัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว

ยังคงไม่เพียงพอในหลาย ๆ ด้าน ทั้งส่วนของการประชาสัมพันธ์มีเฉพาะในจังหวัดตรังเท่านั้น สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว การคมนาคมมี 2 เส้นทาง เดินทางได้ทั้งทางบกและทางน้ำ แต่ทางบกมีปัญหาเรื่องสถานที่จอดรถ และในส่วนของการอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งรับผิดชอบโดยท่านเจ้าอาวาสวัดพระพุทธสิหิงค์ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโงงเหนือและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรังได้ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ และควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วนเพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พักโดยเก็บในราคาถูกลงและมีบริการ สิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ในส่วนของห้องน้ำควรจัดสร้างเพิ่มเติมและแยกชาย – หญิง รวมถึงปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ที่เป็นเส้นทางเดินมายังห้องน้ำ จัดให้มีป้ายบอกทางและจัดทำความสะดวกเป็นประจำ รวมทั้งการบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรมีร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกลง ลักษณะไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยจัดให้คนในท้องถิ่นจำหน่ายเพื่อกระจายรายได้แก่ชุมชน

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง และจัดแสดงป้ายบอกทางที่เป็นเส้นทางทางบก สำหรับเส้นทางน้ำควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางลำคลองบางน้อย และมีบริการเรือพายล่องแม่น้ำเพื่อเป็นทางเลือกในการเดินทางและสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว สำหรับสถานที่จอดรถควรจัดไว้บริเวณด้านข้างพระอุโบสถ และจัดแบ่งชนิดของรถให้เป็นสัดส่วน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ วัดพระพุทธสิหิงค์ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโง่งเหนือ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

วัดภูเขาทอง

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถาน วัดภูเขาทอง เพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชนและการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดภูเขาทองมีประวัติความเป็นมา ดังที่ อุบาสิกามะลิวัลย์ สุธินนท์¹ อุบาสิกาวัดภูเขาทอง และ สุพรรณษา เกตุแก้ว² ชาวบ้านตำบลน้ำผุด ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันสรุปได้ว่า ในสมัยก่อนพระนางเลือดขาวได้เดินทางไปสร้างวัดพระบรมธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช และเมื่อเดินทางมาถึง ณ บริเวณภูเขาสูงหนึ่ง ก็ได้ทรงนำทรัพย์สมบัติรวมถึงทองคำจำนวนหนึ่งซ่อนไว้ในภูเขา และทรงสร้างวัดขึ้นโดยมีพระพุทธไสยาสน์เป็นพระประธาน และให้ชื่อว่า วัดเขา ต่อมาเปลี่ยนเป็น วัดเขาชุมทอง และวัดภูเขาทอง จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้วัดภูเขาทองไม่มีการจัดงานศพ เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่า การจัดงานศพ จะทำให้เกิดสิ่งชั่วร้ายภายในวัด

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของวัดภูเขาทอง ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้งและที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดภูเขาทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดภูเขาทอง ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง - น้ำผุด ระยะทาง 10 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร และห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 18 กิโลเมตร

¹อุบาสิกามะลิวัลย์ สุธินนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²สุพรรณษา เกตุแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของวัดภูเขาทอง ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดภูเขาทอง เป็นวัดที่ตั้งในเขตชุมชนชนบท มีกำแพงกั้นขอบเขตวัดทั้งสี่ด้าน ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ทิศเหนือติดกับสวนยางพารา จากการที่วัดมีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน จึงไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกบริเวณวัด ดังที่ อุบาสิกาจำเนียร ชอบทำกิจ¹ อุบาสิกา ภูเขาทอง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า วัดภูเขาทอง เป็นวัดที่มีการจัดการด้านบริเวณพื้นที่อย่างถูกต้องชัดเจน และมีการจดทะเบียนวัดตั้งเป็นวัด เมื่อ พ.ศ. 2465 จดทะเบียนเป็นวัดที่สมบูรณ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 มีเนื้อที่ 31 ไร่ 50 ตารางวา และผู้ที่อาศัยใกล้เคียงบริเวณวัดเป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมทำให้มีความคุ้นเคยกับวัดเป็นอย่างดี จึงไม่มีปัญหาบุกรุกพื้นที่ สภาพโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกวัดอยู่ในสภาพที่ร่มรื่น เพราะมีต้นไม้ดอกไม้ประดับหลายชนิด ปลูกบริเวณรอบ ๆ วัด เช่น มะพร้าว สะตอ จำปาตะ ลีลาวดี เป็นต้น ทั้งนี้ด้วยสภาพของวัดที่ส่วนหนึ่งเป็นภูเขา และมีฝั่งผา จึงทำให้บรรยากาศสงบร่มรื่นเป็นอย่างมาก (รูปภาพประกอบ 20)

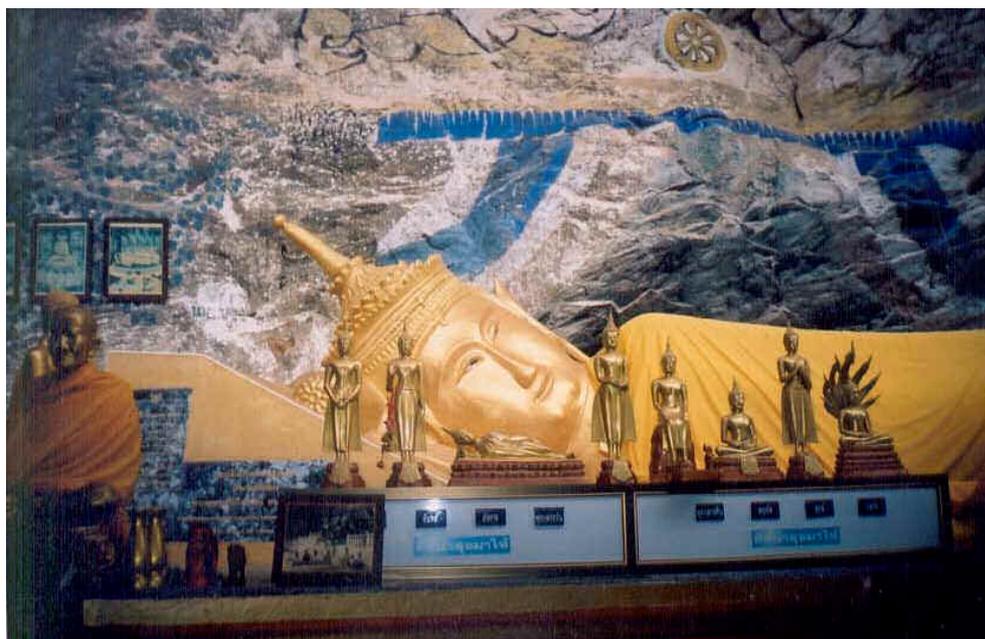
ภาพประกอบ 20 ลักษณะสภาพโดยทั่วไปภายในวัด ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

¹อุบาสิกาจำเนียร ชอบทำกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรสุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดภูเขาทองมีประติมากรรม พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระเศียรสวมเทริดมโนราห์ 1 องค์ รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม 1 องค์ โบสถ์ขนาดเล็ก เพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปและพระบรมสารีริกธาตุ และมีจิตรกรรมภาพวาดบริเวณเพิงผาถ้ำ และภาพวาดแกะสลักบนกระโจมรอบ ๆ องค์พระพุทธรูปปางไสยาสน์ เป็นรูปพุทธประวัติสวยงามมาก ดังที่ พระปลัดเอกสาร สุธีโร¹ เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง และ ปันดดา โปธิ์ทอง² มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า วัดภูเขาทองมีจุดเด่นที่สำคัญ 4 จุด ประกอบด้วย จุดแรกคือ ประติมากรรม พระพุทธรูปปางไสยาสน์สร้างด้วยปูนปั้น ประดิษฐานอยู่ใต้เพิงผาหน้าถ้ำ 1 องค์ ขนาดความยาวตั้งแต่พระธาตุถึงฝ่าพระบาท 9 หลา ขนาดองค์ 3 หลา ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวา 20 ข้อศอก วางฝ่าพระหัตถ์เสมอพระพักตร์ พระเศียรสวมเทริดมโนราห์ เขารัดคือเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้สวมหัวตัวโนรา ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้ ซึ่งพระพุทธรูปทรงเครื่องเทริดมโนราห์แบบนี้ก็จะเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งหรือประทับยืน พระนอนทรงเครื่องเทริดมโนราห์ นับได้ว่าพบที่นี่เพียงที่เดียว เทริดมโนราห์นี้ถือกันว่าเป็นเครื่องประดับที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นของสูงของตัวนายโรงหรือมโนราห์ใหญ่ หรือตัวยืนเครื่องมโนราห์ ซึ่งสอดคล้องกับทำรำอันศักดิ์สิทธิ์ทำหนึ่งของมโนราห์ที่ห้วงแหวนไว้เฉพาะระดับนายโรง ทำรำแบบนี้เรียกว่า ทำพระพุทธรูปห้ามมาร (รูปภาพประกอบ 21)

¹พระปลัดเอกสาร สุธีโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ปันดดา โปธิ์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 21 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระเศียรสวมเทริดโนรา ประดิษฐาน บริเวณเพิงผาถ้ำภูเขาทอง ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

จุดที่ 1 ประติมากรรมรูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม เป็นประติมากรรมปูนปั้นประดิษฐานอยู่บน ตัวอาคาร มีความสูงประมาณ 15 เมตร รอบข้างประกอบด้วยรูปปั้น เทพและเซียนต่าง ๆ ตาม ความเชื่อของชาวจีน บริเวณตัวอาคารตรงฝาผนังประกอบด้วยข้อความเป็นคำสอนจากนักปราชญ์ ชาวจีน ปรากฏอยู่ (ดูภาพประกอบ 22)

ภาพประกอบ 22 รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด
อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

จุดที่ 3 สถาปัตยกรรม โบสถ์ขนาดเล็ก สร้างขึ้นเพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปและพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมไทยกับจีนบริเวณบนสุดของตัวโบสถ์เป็นเจดีย์คู่ ถัดลงมาเป็นรูปปั้นพระพุทธรูปปางไสยาสน์อยู่ 4 ทิศ ส่วนด้านในประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ 1 องค์ ตัวอาคารใช้เป็นแผ่นกระฉก มีภาพวาดรูปเทวดา รอบตัวอาคารประกอบด้วยรั้วเหล็กกั้น และมีระฆังขนาดเล็กแขวนโดยรอบทั้ง 4 ด้าน (ดูภาพประกอบ 23)

ภาพประกอบ 23 สถานที่เก็บพระพุทธรูป ประดิษฐานพระพุทธรูปและ
พระบรมสารีริกธาตุ ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำพุ อำเภอมืองตรัง
จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

จุดที่ 4 จิตรกรรมภาพวาดบนเพิงผนังถ้าไม่ปรากฏลักษณะรูปเด่นชัด ส่วนภาพวาด
แกะสลักบนกระजरอบ ๆ องค์พระพุทธรูปไสยาสน์เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ลักษณะของ
ภาพวาดเป็นการวาดรูปลงบนกระजर และแกะสลักตามลายเส้นที่วาด เช่น ตอนพระพุทธเจ้า
ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ภาพวาดทั้งหมดมี 25 ภาพ จัดแสดงบนป้ายเหล็ก มีความสวยงาม
น่าสนใจเป็นอย่างมาก (ดูภาพประกอบ 24)

ภาพประกอบ 24 ภาพวาดแกะสลักบนกระฉอก เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ
ที่วัดภูเขาทอง หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 22
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของวัดภูเขาทอง
ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และรูปแบบ
การใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผลการศึกษา
ปรากฏว่า วัดภูเขาทอง ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของ การจัดโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ภายในวัด จัดงานรำนโนราห์หน้าพระพุทธรูปไสยาสน์ ดังที่ พระปลัดเอกสาร สุธีโร¹ เจ้าอาวาสวัด
ภูเขาทอง และ อานาจ ช่วยเอียด² ผู้ใหญ่บ้านตำบลน้ำผุด ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันและ
จากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทางวัดจะจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของ การจัด
โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยประสานความร่วมมือกับทางผู้ใหญ่บ้านตำบลน้ำผุด กิจกรรมนั้น

¹พระปลัดเอกสาร สุธีโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²อานาจ ช่วยเอียด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

จะจัดในวันสำคัญ เช่น วันพ่อจัดให้มีการปลูกต้นไม้ภายในบริเวณวัด นอกจากนี้ในเดือนเมษายนของทุกปีก็จะจัดให้มีโนราห์คณะต่าง ๆ ราวายหน้าพระพุทธรูปไสยาสน์องค์พระประธานในวัดตามความเชื่อ และการนับถือของชาวบ้านในท้องถิ่น และบริเวณใกล้เคียง

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดภูเขาทอง เป็นวัดที่เก่าแก่และมีความสำคัญต่อชุมชน ทั้งนี้ประชาชนใช้ประโยชน์กับทางวัดในส่วนของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การถือศีลภาวนา และใช้เป็นศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนให้กับประชาชนในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียง ดังที่ อุบาสิกาชลนภา แซ่เจียว¹ อุบาสิกาวัฏฏเขาทอง และ มลฤดี แสงสง่า² หัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันและจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ประชาชนในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียงมีความนิยมที่จะเลือกวัดภูเขาทองเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนั่งสมาธิเนื่องจากบรรยากาศและสถานที่ภายในวัดสงบเงียบและร่มรื่น ด้วยเหตุผลดังกล่าวหน่วยงานทางการศึกษาจึงเลือกวัดภูเขาทองเป็นที่ตั้งของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำตำบลน้ำผุด โดยเปิดสอนในวันเสาร์และอาทิตย์ของทุกสัปดาห์ สอดคล้องกับที่ มยุรี สมศรี³ นักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลน้ำผุด ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ตนเองและเพื่อน ๆ เลือกเรียนที่ศูนย์การศึกษาภายในวัดเนื่องจากบรรยากาศภายในวัดสงบเงียบ ทำให้มีสมาธิในการเรียนสูงและเป็นสถานที่อยู่ใกล้บ้าน จึงเดินทางมาเรียนได้สะดวกและรวดเร็ว

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถานวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

¹อุบาสิกาชลนภา แซ่เจียว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มลฤดี แสงสง่า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³มยุรี สมศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์ วัดภูเขาทอง ใช้สื่อที่ไม่เหมาะสม ดังที่ ดวงดาว เพชรฤทธิ์¹ มัคคุเทศก์ และ นุจรี ศิริพันธ์² นักท่องเที่ยว ชาวจังหวัดสตูล ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่าการประชาสัมพันธ์วัดภูเขาทองให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำประวัติความเป็นมา และจุดเด่นของวัด จัดแสดงในแผ่นป้ายอยู่ในบริเวณวัด และจัดประชาสัมพันธ์โดยออกอากาศทางวิทยุช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์จังหวัดตรังเท่านั้น นอกจากนี้ชาวบ้านจะประชาสัมพันธ์โดยการบอกเล่า

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวก วัดภูเขาทอง ไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง จะมีบริการแก่ผู้ไปปฏิบัติธรรม มีห้องน้ำเพียงพอลง 16 ห้อง และไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ ธีรพล หลีเจริญ³ มัคคุเทศก์ และ อันติกา เลื่อนแก้ว⁴ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดกระบี่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.2.1 ทางวัดไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคลทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชม แต่มีที่พักสำหรับนักปฏิบัติธรรม ที่เขามารักษาสิลาภายในวัด นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่รอบข้างวัดก็ไม่มีสถานที่พักไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในวัดมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอจำนวน 16 ห้อง โดยจัดสร้างไว้ในบริเวณจุดต่าง ๆ ภายในวัด สภาพของห้องน้ำมีความสะอาด และจัดแยกห้องน้ำชาย – หญิง ไว้อย่างเป็นทางการ

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในวัดและบริเวณใกล้เคียง ไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่ม

---

¹ดวงดาว เพชรฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²นุจรี ศิริพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ธีรพล หลีเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴อันติกา เลื่อนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมมายังวัดภูเขาทอง ใช้เส้นทางคมนาคมตามถนนสายเมืองตรง – น้ำผุด สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดังที่ เอกวิติ คำกระบี่¹ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดพังงา และ กิตติยาภรณ์ เพ็ญอำมาศ² ชาวบ้าน ตำบลน้ำผุด ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังวัดภูเขาทอง มีเพียงเส้นทางเดียวคือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายเมืองตรง – น้ำผุด สภาพถนนเป็นถนนลาดยาง บริเวณไหล่ทางกว้าง บริเวณสองข้างทางเป็นบ้านเรือนของประชาชน และมีต้นไม้ยืนต้นเรียงรายให้ความร่มรื่น ทางเข้าวัดเป็นถนนคอนกรีต ระยะทางจากถนนใหญ่ประมาณ 500 เมตร สองข้างทางเป็นต้นยางพาราสลับกับไม้ประดับแลดูสวยงาม

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในวัดภูเขาทองไม่มีสถานที่จอดรถ ที่เป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวใช้บริเวณใต้ต้นไม้ในวัดเป็นที่จอดรถ บริเวณดังกล่าวเป็นต้นไม้ยืนต้นให้ร่มเงาในบางครั้ง

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนา วัดภูเขาทอง รับผิดชอบโดยเจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง องค์กรบริหารส่วนตำบลน้ำผุด และ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการ และงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของ โบราณสถาน ดังที่ พระปลัดเอกสาร สุธีโร³ ท่านเจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง สง่า บัวผุด⁴ ประธาน องค์กรบริหารส่วนตำบลน้ำผุด และ มนูญ เดิมกาญจนดี⁵ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

¹เอกวิติ คำกระบี่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²กิตติยาภรณ์ เพ็ญอำมาศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³พระปลัดเอกสาร สุธีโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴สง่า บัวผุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁵มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทางวัดโดยเจ้าอาวาส ได้จัดโครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดเพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำผุด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง จัดเป็นโครงการต่าง ๆ ขึ้น เช่น โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม โครงการบูรณะปฏิสังขรณ์ องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ โครงการสร้างกำแพงรอบโบสถ์ ทั้งนี้ได้รับงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจากการบริจาคของนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาโบราณสถานวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังที่ สุจิตรา ขำเปลียน¹ มัคคุเทศก์ และ มาชิโอะ ยาชิมุริ² นักท่องเที่ยวจากประเทศญี่ปุ่น ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ ทางหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐบาล จะต้องมีการประสานความร่วมมือจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และควรใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำประวัติความเป็นมาและจุดเด่นของโบราณสถานในรูปแบบของแผ่นพับ สอดคล้องกับที่ สุภาพร หนูพรหม³ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวมีโครงการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์วัดภูเขาทองที่หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำเป็นแผ่นพับเผยแพร่ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวโดยผ่านทาง Internet เป็นต้น ทั้งนี้โครงการประชาสัมพันธ์

¹สุจิตรา ขำเปลียน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มาชิโอะ ยาชิมุริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³สุภาพร หนูพรหม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 1 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ควรจะทำอย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป เกิดความสนใจ ต้องการเข้าเยี่ยมชมโบราณสถาน

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดภูเขาทอง เพื่อการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก และร้านบริการขายอาหาร และเครื่องดื่มในบริเวณพื้นที่ใกล้เชิงวัด เนื่องจากทางวัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ดังนั้นเป็นข้อห้าม ในการจัดสร้างที่พักและร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่มภายในวัด เพราะฉะนั้นจึงควรจัดสร้างไว้บริเวณนอกวัดหรือพื้นที่ใกล้เคียง ดังที่ รมณ พรมเจียม¹ และ ประพันธ์ ช่วยศรี² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดปัตตานี ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พัก ควรจัดสร้างที่พักราคาถูกไว้บริการนักท่องเที่ยว บริเวณใกล้เคียงกับแหล่งโบราณสถาน โดยจัดทำเป็นบังกะโลหรือรีสอร์ท เพราะเนื่องจากพื้นที่ใกล้วัดมีธรรมชาติที่สวยงามเหมาะแก่การทำที่พัก เพราะที่พักเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากถิ่นอื่น หากมีที่พักก็จะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ดีอีกทางหนึ่ง ดังนั้นหน่วยงานของรัฐบาล ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องควรจะประสานความร่วมมือกับทางเอกชนเพื่อจัดสร้างที่พัก ทั้งนี้ในสถานที่พัก ก็ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน และควรเก็บค่าบริการในราคาที่เป็นมาตรฐาน โดยทั่วไป

2.2.2 ห้องน้ำ ทางวัดมีบริการห้องน้ำที่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และแยกห้องน้ำชาย – หญิงไว้เป็นสัดส่วน มีการดูแลความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ แต่ควรมีการจัดทำป้ายบอกทางไปห้องน้ำเพิ่มเติม เนื่องจากที่มีอยู่นั้นป้ายดังกล่าวชำรุดและข้อความไม่ชัดเจน

2.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรก่อสร้างร้านบริการอาหารและเครื่องดื่มในบริเวณพื้นที่ใกล้เชิงวัด และจะต้องเป็นร้านอาหารที่ถูกสุขลักษณะ โดยจัดตั้งเป็นร้านอาหารของชุมชนหรือของส่วนบุคคล ทั้งนี้ในร้านควรมีการจำหน่ายอาหารประเภททั่วไปและอาหารประจำท้องถิ่น จัดทำเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประจำท้องถิ่น ทั้งนี้จะเป็นการสร้างจุดดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้ประกอบอาชีพมีรายได้เพิ่มขึ้น

¹รมณ พรมเจียม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ประพันธ์ ช่วยศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงป้ายบอกเส้นทาง และจัดสร้างสถานที่จอดรถ ดังที่ ชวัช สวัสดิรักษา¹ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพุ และ ชุตินุช สุจริต² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดทำป้ายบอกทางที่มีลักษณะเด่นชัด และติดตั้งไว้ในเส้นทางถนนสายตัวเมืองตรัง – นาโยง เพราะจะสะดวกแก่การเดินทาง

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถบริเวณด้านข้างโบสถ์ ต่อจากทางเข้าวัด เพราะจะได้สะดวกในการเดินเข้ามาเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ควรจัดแบ่งที่จอดรถแต่ละประเภทให้เป็นสัดส่วน หน่วยงานที่รับผิดชอบควรดำเนินการอย่างเร่งด่วนการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ วัดภูเขาทอง องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพุ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรังประสานความร่วมมือกันในการอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ พระปลัดเอกสาร สุธีโร³ เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง สง่า บัวผุด⁴ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพุ และ มนูญ เดิมกาญจนดี⁵ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า จากการที่ทั้ง 3 หน่วยงานมีการประสานความร่วมมือเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาวัดนั้นได้ดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ แต่ยังไม่ประสบผล

---

¹ชวัช สวัสดิรักษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำพุ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ชุตินุช สุจริต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำพุ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³พระปลัดเอกสาร สุธีโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำพุ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴สง่า บัวผุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำพุ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁵มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

สำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นในระยะอันใกล้นี้จะมีการจัดทำโครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดอย่างเร่งด่วน เพราะจากผลสำรวจสถิติการเข้าเยี่ยมชมวัดของนักท่องเที่ยวพบว่าวัดภูเขาทองได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศเป็นอย่างมาก การอนุรักษ์และพัฒนาที่จะจัดขึ้น จะมุ่งเน้นการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ทั้งภายในและภายนอกวัด รวมถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์ พระพุทธรูปองค์สำคัญ ๆ และจะจัดสร้างเพิ่มเติม เพื่อสร้างความสนใจให้แก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง วัดภูเขาทอง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

สร้างโดยพระนางเลือนขาว ได้เดินทางไปสร้างวัดพระบรมธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อมาถึงภูเขาสูงนี้ได้ทรงนำทรัพย์สมบัติรวมทั้งทองคำซ่อนไว้ในภูเขา และสร้างวัดขึ้นโดยมีพระพุทธรูปไสยาสน์เป็นพระประธานให้ชื่อว่า วัดเขาต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดเขาชุมทอง และเป็นวัดภูเขาทองในปัจจุบันแต่จะไม่มีการจัดงานศพ เนื่องจากเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิ่งซึ่งร้ายภายในวัด

1.2 สถานที่ตั้ง วัดภูเขาทองตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามเส้นทางถนนสายตรัง – น้ำผุด ระยะทาง 10 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร และห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 18 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม เป็นวัดที่ตั้งในเขตชุมชนชนบทมีกำแพงกั้นทั้ง 4 ด้าน จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกบริเวณวัด ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับที่อยู่ของชาวบ้าน ทิศเหนือติดกับสวนยางพารา และจุดเด่นของโบราณสถานเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระเศียรสวมเทริดมโนราห์ 1 องค์ รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม 1 รูป มีโบสถ์ขนาดเล็กเพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปและบรมสารีริกธาตุ และมีจิตรกรรมภาพวาดบริเวณเพิงผาถ้ำ และภาพวาดแกะสลักบนกระजरอบ ๆ องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นรูปพระพุทธรูปประวัติ

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน ได้จัดกิจกรรมในส่วนของ การจัดโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดลอมภายในวัด จัดงานรามโนราห์หน้าพระพุทธรูปไสยาสน์ ซึ่งจัดในวันสำคัญ ๆ เช่น วันพ่อ โดยจัดตามความเชื่อและการนับถือ และชุมชนยังได้ใช้ประโยชน์โบราณสถานในส่วนของ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การถือศีลภาวนา และใช้เป็นศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนให้กับประชาชนในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียง

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ ยังคงใช้สื่อที่ไม่เหมาะสมและสิ่งอำนวยความสะดวกไม่มีบริการแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง การคมนาคมมีเฉพาะทางบก แต่ที่จอดรถไม่เป็นสัดส่วน และในส่วนของ การอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งรับผิดชอบ โดยท่านเจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพุ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้ประสานร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณ เพื่ออนุรักษ์ และพัฒนาในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม โดยใช้สื่อที่หลากหลายรูปแบบ และควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วนเพื่อ เผยแพร่ข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป เกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชมโบราณสถาน

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พักราคาถูกและร้านบริการขายอาหาร และเครื่องดื่มที่เป็นอาหารของท้องถิ่นในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง เนื่องจากทางวัดเป็นสถานที่ ปฏิบัติธรรม ห้ามในการจัดสร้างที่พักและร้านบริการอาหารและเครื่องดื่ม สำหรับห้องน้ำมีความ เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและแขกชาย - หญิงไว้เป็นส่วนสำคัญมีการดูแลความ สะอาดแต่ควรจัดทำป้ายบอกทางเพิ่มเติม

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงป้ายบอกเส้นทางที่มีลักษณะเด่นชัด และควร จัดสร้างโรงจอดรถบริเวณข้างโบสถ์ เพื่อความสะดวกในการเดินเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว และ จัดแบ่งที่จอดรถแต่ละประเภทให้เป็นสัดส่วน ซึ่งควรดำเนินการอย่างเร่งด่วน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโดย หน่วยงานที่รับผิดชอบคือ วัดภูเขาทอง องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพุ และสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดตรัง ร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

วัดคลองน้ำเจ็ด

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถาน วัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดคลองน้ำเจ็ด มีประวัติความเป็นมา ดังที่ พระครูธรรมจักรศีลคุณ¹ ท่านเจ้าอาวาส และ ประสิทธิ์ ศรีนคร² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน สรุปได้ว่า วัดคลองน้ำเจ็ดสร้างขึ้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2320 ในสมัยกรุงธนบุรี โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นผู้ก่อสร้างและปกครองวัดเป็นรูปแรก และท่านได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของวัดคลองน้ำเจ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้งและที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดคลองน้ำเจ็ด ตั้งอยู่เลขที่ 63 ถนนบางรัก – ควนขัน ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดคลองน้ำเจ็ด ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง - บางรัก ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี เป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร ห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 3 กิโลเมตร และศาลหลักเมืองตรังเป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร

¹พระครูธรรมจักรศีลคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ประสิทธิ์ ศรีนคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของวัดคลองน้ำเจ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดคลองน้ำเจ็ดเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมือง มีกำแพงวัดล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา ทิศเหนือติดกับบ้านที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน จากการที่วัดมีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้านจึงไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกบริเวณวัด ดังที่ สนิ จันทรชิต¹ ชาวบ้านตำบลทับเที่ยง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า วัดคลองน้ำเจ็ด เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน และผู้ที่อาศัยใกล้เคียงบริเวณวัดเป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมที่อยู่มาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับวัดเป็นอย่างดี ประกอบกับที่ดินที่ตั้งบ้านเรือนบางส่วนเป็นธรณีสงฆ์ จึงทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่วัดและปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับวัด สภาพโดยทั่วไปทั้งภายในวัด โดยรอบจะประกอบด้วยศาลาอเนกประสงค์ พระอุโบสถ โรงเลี้ยง มีขอบเขตกั้นระหว่างวัดกับชุมชน

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดคลองน้ำเจ็ด มีประติมากรรม พระพุทธรูปหยกที่สวยงาม ดังที่ สุทธิ เชยชื่นจิตร² และ สมพร นวนแก้ว³ ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า วัดคลองน้ำเจ็ด มีประติมากรรมพระพุทธรูปหยก แกะสลักด้วยหยกน้ำขาว หน้า 2 ด้าน นำมาจากประเทศจีน ฝีมือช่างชาวกรีก มีพุทธลักษณะศิลปะอินเดีย ปางปฐมเทศนา หน้าตักกว้าง 120 เซนติเมตร สูง 150 เซนติเมตร หน้า 75 เซนติเมตร จุดเด่นอยู่ที่สีหยกเข้ม บริเวณพระพักตร์ พระอุระและชายจีวรมีสายแร่สีแดงเหลืองตามวรกายงดงามแปลกตา นอกจากพระพุทธรูปหยกแก้ว ก็มีพระพุทธรูปศิลา 2 องค์ พระพุทธรูปปูนปั้นซึ่งสร้างด้วยการใช้มือปั้นของช่างในสมัยที่ก่อสร้างวัดแห่งนี้ (ดูภาพประกอบ 25)

¹ สนิ จันทรชิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

² สุทธิ เชยชื่นจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ สมพร นวนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 25 พระพุทธรูปปูนปั้น ฝีมือช่างท้องถิ่น ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของวัดคลองน้ำเจ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นรูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมกับชุมชน และรูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ยังร่วมกับชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดคลองน้ำเจ็ด ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของประเพณี และความเชื่อทางศาสนา เช่น การทอดกฐินประจำปี การฝังลูกนิมิต ดังที่ พระครูธรรมจักรศีลคุณ¹ เจ้าอาวาส ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางวัดจะจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชนในส่วนของทอดกฐินขึ้นทุกปี โดยมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อให้ประชาชนได้ร่วมทำบุญบริจาคทุนทรัพย์เพื่อนำรายได้มาทำนุบำรุงวัดในส่วนต่าง ๆ

¹ พระครูธรรมจักรศีลคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุณี อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า วัดคลองน้ำเจ็ดเป็นวัดที่มีความเก่าแก่และสำคัญมากต่อชุมชน ทั้งนี้ประชาชนใช้ประโยชน์กับวัด ในส่วนของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีและกิจกรรมของประชาชนในชุมชน และ บริเวณใกล้เคียง ดังที่ เสถียร เอียดจ้อย¹ และ อาพัด ทองแป้น² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ครอบครัวมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระประธานที่ประดิษฐานภายในพระอุโบสถเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ดังนั้นเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ครอบครัวของตน และชาวบ้านต่างก็พร้อมใจกันมาประกอบศาสนพิธีเป็นประจำ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ทำบุญเนื่องในวันเกิดของคนในครอบครัว นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่ยังใช้บริเวณลานวัดเป็นสถานที่ออกกำลังกาย และเล่นกีฬาในช่วงตอนเย็นของทุกวัน

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถาน วัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์ วัดคลองน้ำเจ็ดใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่ สุชานันท์ ทองอร่าม³ นักท่องเที่ยว และ กานต์ วงสมบุญ⁴ มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์วัดคลองน้ำเจ็ดให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมากสิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำประวัติความเป็นมาและ

---

¹เสถียร เอียดจ้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²อาพัด ทองแป้น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³สุชานันท์ ทองอร่าม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴กานต์ วงสมบุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

จุดเด่นของวัดจัดพิมพ์ลงในคู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดตรังเท่านั้น และเอกสารดังกล่าวมิได้มีอยู่ในวัด นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้การประชาสัมพันธ์โดยการบอกเล่าอีกด้วย

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวกวัดคลองน้ำเจ็ด ไม่มีอาคารที่พัก มีห้องน้ำ 3 หลัง และไม่มีร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่จรรยา ทับทิม¹ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดภูเก็ต และ มาลินี แซ่ไคว้² นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.2.1 ที่พัก ทางวัดไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคลโดยทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชม นอกจากนี้บริเวณพื้นที่รอบข้างวัดก็ไม่มีสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในวัดมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการนักท่องเที่ยวจำนวน 3 หลัง ซึ่งเป็นห้องน้ำรวม สภาพโดยทั่วไปดูสะอาดตาเพราะเนื่องจากเป็นห้องน้ำที่เพิ่งก่อสร้างใหม่ และไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว (ดูภาพประกอบ 26)

---

¹จรรยา ทับทิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มาลินี แซ่ไคว้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 26 สภาพห้องน้ำภายในวัดคลองน้ำเจ็ด ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในวัดไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่มแต่บริเวณใกล้เคียงซึ่งเป็นชุมชนมีร้านค้าขายเครื่องดื่มจำนวน 2 ถึง 3 ร้าน จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมมายังวัดคลองน้ำเจ็ด มีเส้นทางคมนาคม 1 เส้นทาง สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดังที่ วิวัฒน์ ชันจ่าง¹ นักท่องเที่ยว และ วุฒิชัย ชุมทอง² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

---

¹วิวัฒน์ ชันจ่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²วุฒิชัย ชุมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังวัดพระพุทธสิหิงค์ มี 1 เส้นทาง คือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรง – คลองน้ำเจ็ด ซึ่งสภาพของเส้นทางบกนั้นเป็นถนนลาดยาง บริเวณไหล่ทางกว้าง สภาพโดยทั่วไปมีบ้านเรือนและร้านค้าอยู่บริเวณสองข้างทางสะดวกต่อการสัญจรไปมา

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในวัดคลองน้ำเจ็ดมีสถานที่จอดรถที่เป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวจอดรถบริเวณดังกล่าว

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนา วัดคลองน้ำเจ็ด รับผิดชอบโดยเจ้าอาวาสวัดคลองน้ำเจ็ด เทศบาลนครตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของคุณภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ พระครูธรรมจักรศีลคุณ¹ เจ้าอาวาสวัดคลองน้ำเจ็ด ชาลี กางอิม² นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี³ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุกหน่วยงานได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาวัดโดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการร่วมใจปลูกต้นไม้ โครงการลานวัดสะอาดตา เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาโบราณสถานวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

---

¹พระครูธรรมจักรศีลคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังที่ ชาลี กางอิม¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ จิรติ ไชยเทพ² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งเส้นทางคมนาคม หรือจุดเด่นของโบราณสถาน เป็นต้น สอดคล้องกับที่ ยรรยง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรังได้ประสานงานกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจะจัดทำให้หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ สุนิสา คำทอง⁴ และ บุปผา เกียงเอียง⁵ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

---

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เทศบาลนครตรัง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²จิรติ ไชยเทพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ยรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴สุนิสา คำทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁵บุปผา เกียงเอียง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.2.1 ที่พัก ควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักจะทำให้ไม่ต้องการที่จะมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน พร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรศัพท์ โทรทัศน์ เป็นต้น และควรเก็บค่าบริการในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

2.2.2 ห้องน้ำ ควรจัดการทำความสะอาดห้องน้ำให้เป็นระบบ ในส่วนของเส้นทางเดินมายังห้องน้ำควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ดอกที่สวยงามดูสบายตา และควรจัดให้มีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ

2.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรปรับปรุงร้านอาหารและเครื่องดื่มให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยวและให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดให้เป็นผู้จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม เพื่อให้คนในท้องถิ่นมีงานทำและสร้างรายได้ให้กับตนเอง อีกทั้งเป็นการกระจายรายได้ภายในท้องถิ่น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นด้วย

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่าแนวทางการจัดการวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม และสถานที่จอดรถ ดังที่ ชาลี กางอิม¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ อุดม พรหมทอง² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดกระบี่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอก หรือไม้ประดับ และจัดแสดงป้ายบอกทาง

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²อุดม พรหมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถเพิ่มเติมไว้บริเวณด้านข้าง

พระอุโบสถ เพราะสถานที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างอย่างเร่งด่วน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา วัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ วัดคลองน้ำเจ็ด เทศบาลนครตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ ชาลี กางอิม¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว นั้น ได้มีการกำหนดและกำลังจะดำเนินการอนุรักษ์ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปองค์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์โดยทั่วไปภายในและบริเวณรอบข้างวัด เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ภายในวัดมีพื้นที่ว่างเปล่า ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพรให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ในเรื่องสมุนไพร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปะอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวรับทราบ และช่วยกันดูแลมรดกของท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับที่ ыррыง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจะจัดอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนและบุคคลโดยทั่วไป ในเรื่องความเป็นมาและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้ เป็นการช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่ดีอีกด้วย

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ыррыง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง
วัดคลองน้ำเจ็ด ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

ผลการศึกษาปรากฏว่าวัดคลองน้ำเจ็ดมีประวัติความเป็นมาคือ สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2530 ในสมัยกรุงธนบุรีโดยท่านพระขาวเป็นผู้ก่อสร้างและปกครองวัดเป็นรูปแรก และท่านได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

1.2 สถานที่ตั้ง

วัดคลองน้ำเจ็ด ตั้งอยู่เลขที่ 63 ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – บางรัก ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี เป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร ห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 3 กิโลเมตร และศาลหลักเมืองตรัง เป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของวัดคลองน้ำเจ็ด เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมือง มีกำแพงล้อมรอบ 4 ด้าน ทิศเหนือติดกับบ้านที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ทิศตะวันตกติดกับถนนทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา จุดเด่นของโบราณสถานมีประติมากรรมพระพุทธรูปหยกที่สวยงาม นอกจากพระพุทธรูปหยกแล้ว ก็มีพระพุทธรูปศิลา 2 องค์ พระพุทธรูปปูนปั้น ซึ่งสร้างด้วยการใช้มือปั้นของช่างในสมัยที่ก่อสร้างวัดแห่งนี้

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของประเพณี และความเชื่อทางศาสนา เช่น การทอดกฐินประจำปี การฟังลูกนิมิต และการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชนประชาชนใช้ประโยชน์กับวัด ในส่วนของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี และกิจกรรมของประชาชนและบริเวณใกล้เคียง

1.5 การจัดการโบราณสถานวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว

การประชาสัมพันธ์วัดคลองน้ำเจ็ด ใช้สื่อไม่เหมาะสมและการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวยังมีน้อยมาก และสิ่งอำนวยความสะดวกวัดคลองน้ำเจ็ด ไม่มีอาคารที่พัก มีห้องน้ำ 3 ห้อง และมีร้านอาหารและเครื่องดื่ม การคมนาคมยังวัดคลองน้ำเจ็ด

มีเส้นทางคมนาคมเพียงเส้นทางเดียว สถานที่จอดรถเป็นสัดส่วนที่แน่นอน การอนุรักษ์และพัฒนา วัดคลองน้ำเจ็ดได้รับผิดชอบโดยท่านเจ้าอาวาสวัดคลองน้ำเจ็ด เทศบาลนครตรังและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ตั้ง เส้นทางคมนาคมหรือจุดเด่นของโบราณสถาน ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วนเพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านอาหารและเครื่องดื่ม ที่พัก ควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักราคา ถูกให้แก่นักท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน ห้องน้ำ ควรจัดการด้านการทำความสะอาดห้องน้ำให้เป็นระบบการบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรปรับปรุงร้านอาหารและเครื่องดื่ม ให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอกหรือไม้ประดับ ขยายถนน และจัดแสดงป้ายบอกทาง สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถเพิ่มเติมไว้บริเวณด้านข้างพระอุโบสถ ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างอย่างเร่งด่วน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ วัดคลองน้ำเจ็ด เทศบาลนครตรังและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจและสำนึกรักในศิลปะอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวรับทราบ และช่วยกันดูแลมรดกของท้องถิ่นต่อไป

ถ้าเขาสามบาท

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการ ถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยวผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเขาสามบาท มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ ดังที่ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์¹ นักวิชาการด้านโบราณคดี และ นवल เมืองไทย² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันสรุปได้ว่า ถ้าเขาสามบาทเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดตรัง ในอดีตสันนิษฐานว่า เขาสามบาทเดิมตั้งเป็นสำนักสงฆ์มีเงินอยู่ในบาตรพระ 3 บาตร บริเวณหน้าถ้ำมีการจารึกเป็นภาษาขอมว่า “ถึงป่าขามคอยลงมา ไม้คาวาคัดออก ๆ” ฝรั่งเศสเรือมาขึ้นไปบนเขาเห็นคำจารึกอยู่ ก็แก่ลายแทงแล้วเอาเงินที่มีอยู่ในบาตรไป เพราะเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า “ถ้าเขาสามบาท” สมัยก่อนนั้นมีคนแต่คนแก่อาศัยอยู่ในถ้ำแห่งนี้ จึงมีการตั้งเสาภูมิเพื่อให้เจ้าที่เจ้าทางได้ปกป้องรักษาภายในถ้ำจึงมีเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา ปัจจุบันยังคงมีหลงเหลืออยู่

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของถ้าเขาสามบาท ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้งและที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเขาสามบาท ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเขาสามบาท ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – นาตาล่วง ระยะทาง 5 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร ห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร

¹ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. 2544. หน้า 259 - 262.

²นवल เมืองไทย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของถ้าเขาสามบาท ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเขาสามบาทเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท ไม่มีกำแพงวัดล้อมรอบทั้งสี่ทิศ ทิศตะวันตกติดกับสวนยางพารา ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา ทิศเหนือติดกับบ้านที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน จากการที่วัดไม่มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้านนั้นไม่มีปัญหาการบุกรุกบริเวณวัด ดังที่ วรรณ ทองสุค¹ ชาวบ้านตำบลนาตาล่วง กล่าวไว้สรุปได้ว่า ถ้าเขาสามบาทเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน และผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงเป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมที่อยู่มาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับโบราณสถานเป็นอย่างดี จึงไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่ และปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับโบราณสถานสภาพโดยทั่วไป ทั้งภายในจะมีลักษณะเป็นตัวถ้าซึ่งภายในจะมีเศษภาชนะดินเผามากมาย เช่น หม้อสามขา ชามเตี้ย เป็นต้น

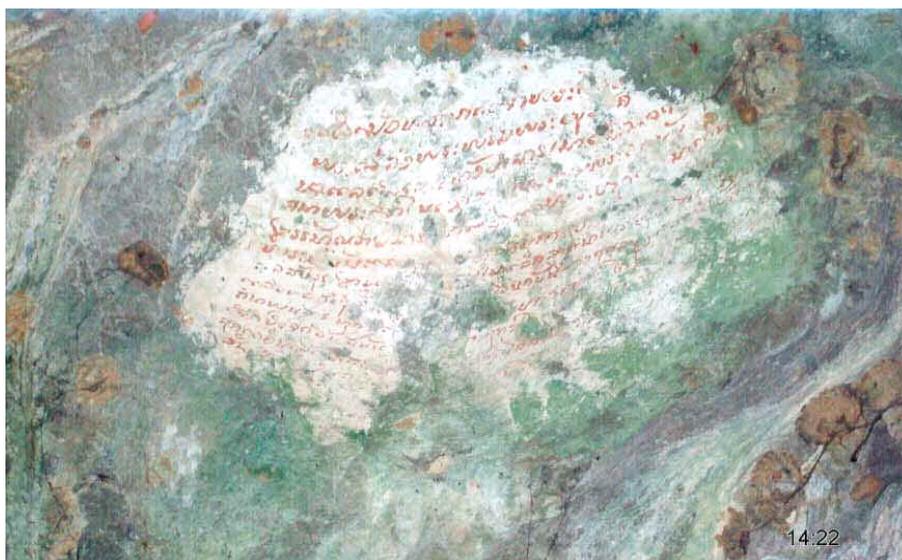
1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเขาสามบาท มีเศษภาชนะดินเผา และตัวอักษรจารึกบนผนังถ้ำ ดังที่ นวล เมืองไทย² และ วิโรจน์ เขาวัด³ ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า จุดเด่นของโบราณสถานที่พบคือ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินค่อนข้างหยาบ แบบหม้อสามขา ภาชนะปากผาย ชามเตี้ยตกแต่งผิวด้วยลายเชือกทาบ ซึ่งหม้อสามขาเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ประจำยุคสมัย โดยที่สามารถใช้ไม้พังก่อองไฟได้ก้นหม้อ ระบายความร้อนออกทางรูขาหม้อเพื่อป้องกันการแตกร้าว ขาหม้อยังใช้แทนก้อนแล้วได้เป็นอย่างดีอีกต่างหาก นอกจากนั้นยังมีเครื่องมือสะเก็ดหิน ค้อนหิน เปลือกหอยแครงเจาะรู (ใช้เขวนเป็นเครื่องรางหรือเครื่องประดับชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ กระจดอกเต่า หอยน้ำจืด)

¹วรรณ ทองสุค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

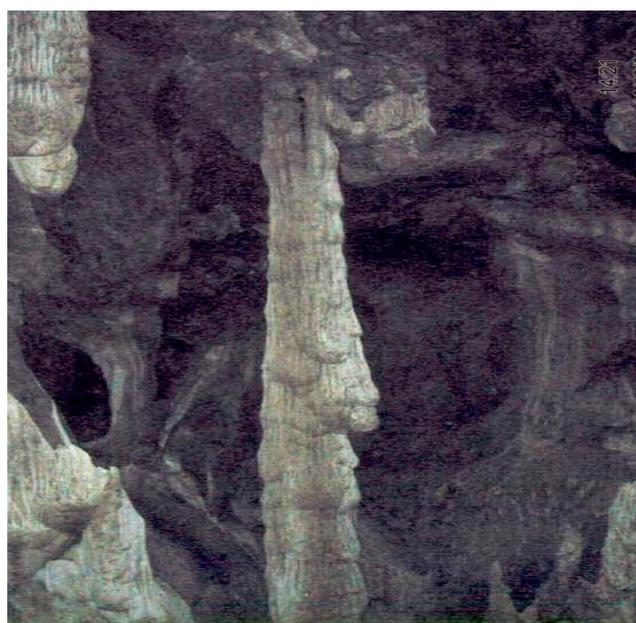
²นวล เมืองไทย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³วิโรจน์ เขาวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

นอกจากนี้ตามหลักฐานที่ปรากฏทั้งจากการศึกษา และจากการบอกเล่าที่ได้ทำการสำรวจพบว่า บริเวณปากถ้ำก็ยังมีตัวหนังสือที่จารึกนั้นเป็นตัวอักษรที่ใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ร่วมสมัยพระเจ้าท้ายสระ ซึ่งมีการบอกเล่าที่เกี่ยวกับลายแทงสมบัติ ซึ่งต่อมาพวกฝรั่งที่เดินทางมาทางเรือก็ได้มาพบและแปลตัวอักษรเหล่านี้ จนพบว่ามียกเงินอยู่ในบาตรพระ 3 บาตร (ดูภาพประกอบ 27-28-29)

ภาพประกอบ 27 อักษรจารึกบริเวณผนังถ้ำ ที่ถ้ำเขาสามบาท หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 28 เสากุมิภายในบริเวณด้านในถ้ำ ที่ถ้ำเขาสามบาท หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 29 เศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผาปรากฏอยู่ภายในถ้ำ ที่ถ้ำเขาสามบาท หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547)

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของถ้ำเขาสามบาท ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและรูปแบบการใช้ประโยชน์ของชุมชนกับโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้ำเขาสามบาท ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น การปลูกต้นไม้ในวันพ่อแห่งชาติ การร่วมกันรักษาสีงแวดล้อม เป็นต้น ดังที่ อลงกรณ์ คงฉาง¹ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางโบราณจะจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชนในส่วนของ การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เช่น วันพ่อแห่งชาติ และ กิจกรรมการร่วมกันรักษาสีงแวดล้อมบริเวณโบราณสถานและสถานที่ใกล้เคียง

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้ำเขาสามบาท เป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่มากและมีความสำคัญมากต่อชุมชน ทั้งนี้ ประชาชนใช้ประโยชน์กับโบราณสถานในส่วนของ การใช้สถานที่เพื่อศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์

¹อลงกรณ์ คงฉาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ในอดีตและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ดังที่ สดศรี แก้วนวล¹ และ ละมัย เพชรรักษ์² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ตนเองและครอบครัวมีความสนใจในเรื่องราวของประวัติศาสตร์จึงเดินทางมาศึกษายังถ้าเขาสามบาท และเพื่อเป็นการพักผ่อนช่วงสุดสัปดาห์ เนื่องจากบรรยากาศบริเวณถ้าเขาสามบาทมีความสงบและร่มรื่น

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถาน ถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์ถ้าเขาสามบาทใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่ สุชาติ อินกล้า³ และ สุกัญญา นิพัทธ์ศักดิ์⁴ อาจารย์แผนกวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์ถ้าเขาสามบาทให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมากถึงที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำประวัติความเป็นมาและจุดเด่นของวัด จัดพิมพ์ลงในคู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดตรังเท่านั้น และเอกสารดังกล่าวมิได้มีอยู่ภายในโบราณสถาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้การประชาสัมพันธ์โดยการบอกเล่าอีกด้วย

¹สดศรี แก้วนวล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ละมัย เพชรรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³สุชาติ อินกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴สุกัญญา นิพัทธ์ศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวก ถ้าเขาสามบาท ไม่มีอาคารที่พัก มีห้องน้ำ 1 หลัง และไม่มีร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ นุจรี ศิริรักษ์¹ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น และ สุนทร จำเจริญ² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.2.1 ที่พัก ทางโบราณสถานไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคล โดยทั่วไป

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในโบราณสถานมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการ นักท่องเที่ยว จำนวน 1 หลัง ซึ่งเป็นห้องน้ำรวม สภาพโดยทั่วไปดูสะอาดตา เพราะเนื่องจากเป็นห้องน้ำที่เพิ่งก่อสร้างใหม่ แต่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในบริเวณโบราณสถาน มีร้านบริการอาหารและเครื่องดื่มแต่บริเวณใกล้เคียงซึ่งเป็นบริเวณชุมชน มีร้านค้าขายเครื่องดื่ม จำนวน 2 ถึง 3 ร้าน จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การเดินทางมายังถ้าเขาสามบาท มีความสะดวกสบายเท่าที่ควร ส่วนสถานที่จอดรถยังไม่เป็นสัดส่วน ดังที่ วลัยพร อาจสงคราม³ มัคคุเทศก์ และ อำนาจ สร้อยทอง⁴ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังถ้าเขาสามบาท มีเส้นทางเดียวคือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรง – นาตาล่วง ซึ่งสภาพของเส้นทางนั้นเป็นถนนลาดยาง บริเวณไหล่ทางแคบ ไม่เหมาะแก่การสัญจรไปมา

¹นุจรี ศิริรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²สุนทร จำเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³วลัยพร อาจสงคราม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴อำนาจ สร้อยทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในโบราณสถานไม่มีสถานที่จอดรถที่เป็น
สัดส่วน นักท่องเที่ยวใช้บริเวณลานใต้ต้นไม้เป็นที่จอดรถบริเวณดังกล่าวไม่มีหลังคา

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า ด้านการอนุรักษ์และพัฒนา
ถ้าเขาสามบาท รับผิดชอบโดยองค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด
ตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณ
เพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่
อลงกรณ์ คงฉาง¹ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วง และ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้า
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของ
ผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วงได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา
โดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ภายในถ้าเขาสามบาท โครงการ
ร่วมใจปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการโบราณสถานถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น
การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการ
ศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการถ้าเขาสามบาท
เพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรม ดังที่ เจริญ นุ่นชูผล³ ผู้ใหญ่บ้าน และ ภาวินี ทับเที่ยง⁴ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัด
สงขลา ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของ
การประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาล จะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการ

¹อลงกรณ์ คงฉาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขา
สามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³เจริญ นุ่นชูผล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขา
สามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

⁴ภาวินี ทับเที่ยง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขา
สามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา จุดเด่นของโบราณสถานที่น่าสนใจ หรือเส้นทางคมนาคม โดยใช้สื่อที่คงทนถาวร และสะดวกตาเมื่อพบเห็น สอดคล้องกับที่ ชรรยง นพคุณ¹ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวสำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานความร่วมมือกับศูนย์การท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจัดทำสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์เกี่ยวกับข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ เครือวัลย์ กำเนิดดี² และ สุนทร ชัยธรรม³ นักท่องเที่ยวท้องถิ่นได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พักควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักนักท่องเที่ยวราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถาน เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้ไม่ต้องการมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างที่พักเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอนพร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรทัศน์ โทรศัพท์ เป็นต้น อัตราค่าบริการควรเก็บในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

¹ชรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²เครือวัลย์ กำเนิดดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³สุนทร ชัยธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

2.2.2 ห้องน้ำควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกห้องน้ำชาย – หญิง ไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมถึงควรจัดทำความสะอาดเป็นประจำ ในส่วนของเส้นทางเดินไปยังห้องน้ำ ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ดอกที่สวยงามและจัดให้มีป้ายบอกทาง

2.2.3 การบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ควรก่อสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่ม ที่ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกันทั้งภายในและภายนอกบริเวณใกล้เคียง ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยว้นั้นมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรดำเนินการจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่ม โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของผู้จำหน่ายเพื่อให้คนในท้องถิ่นมีอาชีพและเพิ่มรายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีป้ายบอกเส้นทางคมนาคมและสร้างสถานที่จอดรถให้เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ดังที่สมศักดิ์ แก้วน้อย¹ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วง และ รสสุคนธ์ ช่วยธรรม² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการสร้างป้ายบอกเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง โดยการปลูกต้นไม้ดอกและไม้ประดับอีกด้วย

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถไว้บริเวณใกล้ทางขึ้นไปยังเพิงผา ถ้า เนื่องจากเป็นพื้นที่ว่างเปล่า และควรจัดแบ่งที่จอดรถแต่ละประเภทให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งทำป้ายบอกอย่างชัดเจน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา ถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนา ทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอก และ

¹สมศักดิ์ แก้วน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²รสสุคนธ์ ช่วยธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

จุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ อลงกรณ์ คงฉาย¹ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วง และ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยวที่ขงนั้นได้มีการกำหนด และกำลังจะดำเนินการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ โดยทั่วไปภายในและบริเวณรอบข้างเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้มีพื้นที่ว่างเปล่าควรจัดเป็นสวนสมุนไพรให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ในเรื่องสมุนไพร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวรับทราบ และช่วยกันดูแลมรดกของท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับที่ ชรรยง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจะจัดอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนและบุคคลโดยทั่วไป ในเรื่องความเป็นมาและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อให้สามารถเป็นมรดกที่ท้องถิ่นได้ เป็นการช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่ดีอีกด้วย

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ถ้าเขาสามบาท ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

ถ้าเขาสามบาทเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดตรัง โดยมีความเชื่อในอดีตว่า แต่เดิมเขาสามบาทเคยตั้งเป็นสำนักสงฆ์มีเงินอยู่ในบาตรพระ 3 บาท บริเวณหน้าถ้ามีการจารึกเป็นภาษาขอมไว้ จึงได้ชื่อว่า “ถ้าเขาสามบาท”

¹อลงกรณ์ คงฉาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ชรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

1.2 สถานที่ตั้ง

ถ้าเขาสามบาทตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามเส้นทางสายตรัง – นาตาล่วง ระยะทาง 5 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร ห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

ถ้าเขาสามบาทมีที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชน ไม่มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้านบริเวณรอบ ๆ มีคนในท้องถิ่นอาศัยจึงไม่มีปัญหาการบุกรุกพื้นที่ สภาพในตัวถ้าจะเสกษภาพขณะดินเผาเนื้อดินค่อนข้างหยาบบริเวณปากถ้ำและมีตัวหนังสือที่จารึกซึ่งไว้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของถ้ำเขาสามบาท

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

ชุมชนมีความสัมพันธ์กับถ้ำเขาสามบาททั้งในรูปแบบกิจกรรมของถ้ำเขาสามบาทที่จัดร่วมกับชุมชนคือ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น การปลูกต้นไม้ในวันพ่อแห่งชาติและรูปแบบการใช้ประโยชน์ถ้ำเขาสามบาทของชุมชน โดยประชาชนใช้ประโยชน์กับถ้ำเขาสามบาทในส่วนของการใช้สถานที่เพื่อศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ในอดีตและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

1.5 การจัดการโบราณสถานถ้ำเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว

ในการศึกษาการจัดการถ้ำเขาสามบาท พบว่า ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ สิ่งอำนวยความสะดวกยังขาดการบริการด้านที่พักและห้องน้ำ การบริการอาหารและเครื่องดื่มและสถานที่จอดรถมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมมีเส้นทางเดียวคือ ทางบกตามถนนสายตรัง – นาตาล่วง มีสภาพถนนแคบไม่เหมาะต่อการสัญจรไปมา ซึ่งถ้ำเขาสามบาทอยู่ภายใต้การรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่วงและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ซึ่งได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการจัดสรรพิพิธภัณฑสถานใช้ภายในถ้ำเขาสามบาท เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานถ้ำเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ถ้ำเขาสามบาท ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งในหน่วยงานของรัฐต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งหรือจุดเด่นของโบราณ เป็นต้น หรือการจัดทำแผ่นพับสร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวผ่านทาง Internet เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม เช่น ที่พักควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยว และในสถานที่พัก ควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน โทรทัศน์ เป็นต้น ในส่วนของห้องน้ำ ควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติมและแยกห้องน้ำชาย – หญิงไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมทั้งรักษาความสะอาดเป็นประจำ ในด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มควรจัดให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน โดยควรให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง จัดแสดงป้ายบอกทาง รวมทั้งจัดสถานที่จอดรถก่อนถึงตัวถ้ำให้เป็นสัดส่วนชัดเจน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล่าง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ ในส่วนของสภาพทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน โดยควรจัดพื้นที่ว่างเปล่าเป็นสวนสมุนไพร รวมทั้งจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้

จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการจวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานจวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ ดังที่ ริญนารท ฅ นคร¹ อาจารย์โรงเรียนกัณฑ์พิทยาคม และ รังสิตา มะห์มุดี² เจ้าหน้าที่ประจำพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุฯ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันสรุปได้ว่า จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีในอดีตเป็นที่ตั้งของจวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เมื่อพระยารัชฎานุสิ้นชีวิตลงกลายเป็นมรดกตกทอดของตระกูล ฅ ระนอง ท่านพระยารัชฎานุถึงแก่อนิจกรรมที่ปีนังเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2432 จวนเจ้าพระยาแห่งนี้จึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของ คาโต๊ะเบียนเงง ฅ ระนอง ซึ่งเป็นหลานปู่ของพระยารัชฎานุ ซึ่งปัจจุบันนี้พำนักอาศัยอยู่ที่ปีนัง ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ชาวตรังทุกคนร่วมกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของจวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้งและที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตั้งอยู่ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – กันตัง ระยะทาง 15 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะควนตำหนักจันทร์ และห่างจากแม่น้ำกันตัง เป็นระยะทาง 0.5 กิโลเมตร

---

¹ริญนารท ฅ นคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²รังสิตา มะห์มุดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของจวนเจ้าพระยาตราช้างหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า จวนเจ้าพระยาตราช้างหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมือง มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ทิศตะวันตกติดกับโรงเรียนอนุบาลกันตัง ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ทิศเหนือติดกับถนน จากการที่มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้านจึงไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกบริเวณ ดังที่ อารียา สะเจริญ¹ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนเมืองมาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้ประชาชนในนี้มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับโบราณสถานเป็นอย่างดี จึงไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่และปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับโบราณสถานสภาพโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกโบราณสถานอยู่ในสภาพที่สะอาด พื้นที่บริเวณรอบ ๆ ปลูกต้นไม้ดอกไม้ประดับสวยงามให้ร่มเงา

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีศิลปกรรมที่สวยงามทั้ง 3 ด้าน ดังที่ จิตรพรรณ ณ ระนอง² หลานอดีตเจ้าเมืองตรัง และ นิตตยา หมั่นรน³ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในจวนเจ้าพระยารัชฎามีจุดเด่น 3 ด้านดังนี้

---

¹อารียา สะเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตราช้างหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²จิตรพรรณ ณ ระนอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตราช้างหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³นิตตยา หมั่นรน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตราช้างหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

- สถาปัตยกรรม มีลักษณะเป็นอาคารเรือนไม้ มี 2 ชั้น โดยมีระเบียงรอบทั้ง 4 ทิศ เป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะของไทยและศิลปะของปักษ์ (ดูภาพประกอบ 30)

ภาพประกอบ 30 อาคารเรือนไม้ 2 ชั้น ศิลปะไทยผสมปักษ์ ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547)

- ประติมากรรม มีการปั้นรูปของพระยารัชฎาซึ่งเป็นลักษณะของประติมากรรมแบบลอยตัว เป็นกลุ่มรูปปั้นที่มีอยู่ด้วยกัน 3 รูปคือมีรูปของพระยารัชฎา รูปปั้นของชาวไร่ชาวนาและรูปปั้นของแม่และเด็ก ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านข้างขวามือก่อนที่จะถึงจวนเจ้าพระยารัชฎา อีกทั้งมีการรูปเจ้าพระยาที่ทำจากขี้ผึ้ง ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ตัว (ดูภาพประกอบ 31-32)

ภาพประกอบ 31 รูปปั้นปั้นพระยารัษฎา และชาวไร่ชาวนาน ที่จวนเจ้าพระยาตรัง หรือพิพิธภัณฑ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 32 รูปปั้นหุ่นขี้ผึ้ง พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547)

- จิตรกรรม ตามผนังบ้านมีการแสดงภาพถ่ายในสมัยต่าง ๆ ทั้งรูปภาพบรรพบุรุษและบุคคลสำคัญ (ดูภาพประกอบ 33)

ภาพประกอบ 33 ภาพถ่ายบุคคลสำคัญของตระกูล ณ ระนอง ที่จวนเจ้าพระยาตรัง หรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547)

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของจวนเจ้าพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นรูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมกับชุมชน และรูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมจัดกับชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า จวนเจ้าพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของการจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น การปลูกต้นไม้ในวันพ้อแห่งชาติ การร่วมกันรักษาสีงแวงล้อม เป็นต้น ดังที่ สรนนท์ จิโรจน์มนตรี¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลเมือง

¹สรนนท์ จิโรจน์มนตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

กันตั้ง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางโบราณสถานจะจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชนในส่วนของ การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เช่น วันพ่อแห่งชาติ และกิจกรรมการร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมบริเวณ โบราณสถานและสถานที่ใกล้เคียง

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า จวนเจ้าพระยามรชัยหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่และสำคัญมากต่อชุมชน ทั้งนี้ประชาชนใช้ประโยชน์กับโบราณสถานในส่วนของ การใช้สถานที่ เพื่อศึกษาเรื่องราวประวัติของเจ้าพระยามรชัยหรือพิพิธภัณฑสถานเจ้าเมืองตรัง ในอดีต และใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ดังที่ วารุณี เป้าทอง¹ และ นิชดา แซ่เบ้² ชาวบ้านตำบล กันตัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ตนเองและ ครอบครัวมีความสนใจในเรื่องราวของอดีตเจ้าเมืองตรัง จึงเดินทางมาเยี่ยมชมและเพื่อเป็นการพักผ่อนช่วงสุดสัปดาห์ เนื่องจากบริเวณภายในมีรูปภาพที่แสดงความเป็นมาของอดีตที่น่าสนใจ ศึกษา นอกจากนี้บรรยากาศโดยรอบสงบและร่มรื่น

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถาน จวนเจ้าพระยามรชัยหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาประเด็น

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์จวนเจ้าพระยามรชัยหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่

---

¹วารุณี เป้าทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²นิชดา แซ่เบ้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

พิชัย สุนทรเต็ม¹ นักท่องเที่ยว และ นิรันดร์ อุดมเดช² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์จวนเจ้าพระยาธิบดีหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีประจวบคีรีขันธ์ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำประวัติความเป็นมาและจุดเด่นของโบราณสถาน จัดพิมพ์ลงในคู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดตรงเท่านั้น และเอกสารดังกล่าวมิได้มีอยู่ภายในโบราณสถาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้การประชาสัมพันธ์โดยการบอกเล่าอีกด้วย

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวกจวนเจ้าพระยาธิบดีหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีประจวบคีรีขันธ์ไม่มีอาคารที่พัก มีห้องน้ำ 2 ห้อง และมีร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ สุวิสา บุญมา³ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา และ สายพิณ สนิทปู⁴ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันและจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.2.1 ที่พัก ทางโบราณสถานไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคลโดยทั่วไป ที่เข้ามาเยี่ยมชม แต่บริเวณพื้นที่รอบข้างมีสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในโบราณสถานมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการนักท่องเที่ยว จำนวน 2 ห้อง ซึ่งเป็นห้องน้ำแยกชาย - หญิง สภาพโดยทั่วไปดูสะอาดตา ไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

---

¹พิชัย สุนทรเต็ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาธิบดีหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีประจวบคีรีขันธ์ ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²นิรันดร์ อุดมเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาธิบดีหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีประจวบคีรีขันธ์ ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³สุวิสา บุญมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาธิบดีหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีประจวบคีรีขันธ์ ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴สายพิณ สนิทปู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาธิบดีหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีประจวบคีรีขันธ์ ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในโบราณสถานไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่มแต่บริเวณใกล้เคียงซึ่งเป็นชุมชน มีร้านค้าขายเครื่องดื่ม จำนวน 3 ถึง 4 ร้าน จึงเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมมายังจวนเจ้าพระยา รัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีเส้นทางเพียงเส้นทางเดียว สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดังที่ จตุพร ลิ่มคุณย์¹ นักท่องเที่ยว และ อานนท์ สงคง² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังจวนเจ้าพระยา รัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีเส้นทางเดียวคือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรง – กันดั้ง ซึ่งสภาพของเส้นทางบกนั้นเป็นถนนลาดยางบริเวณไหล่ทางกว้าง สภาพโดยทั่วไปมีบ้านเรือนและร้านค้าอยู่บริเวณสองข้างทาง สะดวกต่อการสัญจรไปมา

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในโบราณสถานไม่มีสถานที่จอดรถที่เป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวจอดรถ บริเวณถนนด้านหน้าโบราณสถานดังกล่าว

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนาจวนเจ้าพระยา รัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี รับผิดชอบโดยตระกูล ณ ระนอง เทศบาลเมืองตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วน of สภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ จิตรพรรณ ณ ระนอง³ หลานสาวอดีต

¹จตุพร ลิ่มคุณย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันดั้ง อำเภอกันดั้ง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²อานนท์ สงคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันดั้ง อำเภอกันดั้ง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³จิตรพรรณ ณ ระนอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันดั้ง อำเภอกันดั้ง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

เจ้าเมืองตรัง สรนนท์ จิโรจน์มนตรี¹ นายเทศมนตรีอำเภอกันตัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุกหน่วยงานได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาวัดโดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการปรับปรุงตัวอาคารพิพิธภัณฑสถานและสภาพภูมิทัศน์บริเวณรอบข้าง เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาโบราณสถานจวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการจวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังที่ สรนนท์ จิโรจน์มนตรี³ นายเทศมนตรีเทศบาลเมืองตรัง และ จุไรวรรณ อู่ฮ่าย⁴ มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง เส้นทางคมนาคม หรือ

¹สรนนท์ จิโรจน์มนตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³สรนนท์ จิโรจน์มนตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴จุไรวรรณ อู่ฮ่าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

จุดเด่นของโบราณสถาน เป็นต้น สอดคล้องกับที่ ыррыง นพคุณ¹ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานงานกับศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจะจัดทำให้หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วนเพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการจวนเจ้าพระยาธิปไตยหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิปไตยประติมากรรมหิสรภักดี เพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ โสภณ จิตภักดี² และ รัตนา จิตภักดี³ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พัก ควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้ไม่ต้องการที่จะมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน พร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรศัพท์ โทรทัศน์ เป็นต้น และควรเก็บค่าบริการในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

---

¹ ыррыง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

² โสภณ จิตภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาธิปไตยหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิปไตยประติมากรรมหิสรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ รัตนา จิตภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาธิปไตยหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิปไตยประติมากรรมหิสรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

2.2.2 ห้องน้ำ ควรจัดห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกเป็นห้องน้ำชาย – หญิงให้เป็นสัดส่วน ควรทำความสะอาดห้องน้ำอย่างสม่ำเสมอ ในส่วนของเส้นทางเดินมายังห้องน้ำ ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ดอกไม้ที่สวยงามดูสบายตา และควรจัดให้มีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ

2.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรปรับปรุงร้านอาหารและเครื่องดื่ม ให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยวและให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดให้เป็นผู้จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม เพื่อให้คนในท้องถิ่นมีงานทำและสร้างรายได้ให้กับตนเอง อีกทั้งเป็นการกระจายรายได้ภายในท้องถิ่น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นด้วย

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการจวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม และสถานที่จอดรถ ดังที่ สรนนท์ จิโรจน์มนตรี¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองตรัง และ จารึก รักษา² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กล่าวในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอก หรือไม้ประดับ ขยายถนน และจัดแสดงป้ายบอกทาง

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถไว้บริเวณด้านหน้าจวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างอย่างเร่งด่วน

---

¹สรนนท์ จิโรจน์มนตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²จารึก รักษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เทศบาลเมืองตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ สรนนท์ จิโรจน์มนตรี¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาจวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยวนั้น ได้มีการกำหนดและกำลังจะดำเนินการอนุรักษ์สิ่งที่ปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน และมีการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์โดยทั่วไปบริเวณรอบข้าง เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ภายในมีพื้นที่ว่างเปล่า ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพรเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ในเรื่องสมุนไพร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปะอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวรับทราบ และช่วยกันดูแลรักษาของท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับที่ ชรรยง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจะจัดอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนและบุคคลโดยทั่วไป ในเรื่องความเป็นมาและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อให้สามารถเป็นมรดกเทศก์ท้องถิ่นได้เป็นการช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่ดีอีกด้วย

---

¹สรนนท์ จิโรจน์มนตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

³ชรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผลการศึกษารูปได้ ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานจวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ในอดีตเป็นที่ตั้งของจวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เมื่อพระยารัชฎาสิ้นชีวิต จวนเจ้าพระยาแห่งนี้จึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคาโตะเบียวเงง ณ ระนอง และเป็นมรดกตกทอดของตระกูล ณ ระนอง ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มิได้เป็นพิพิธภัณฑสถานของทางราชการหรือส่วนบุคคล แต่ชาวตรังทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกับลูกหลานของพระยารัชฎา

1.2 สถานที่ตั้ง จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – กันตัง เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะควนตำหนักจันทร์ เป็นระยะทาง 0.5 กิโลเมตร และห่างจากแม่น้ำกันตัง เป็นระยะทาง 1 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม จวนเจ้าพระยารัชฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองมีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกหรือข้อขัดแย้งกับชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะคนในท้องถิ่นดั้งเดิมมีความคุ้นเคยใกล้ชิดเป็นอย่างดี บริเวณภายในและภายนอกมีสภาพที่สะอาดต้นไม้ดอกไม้ร่มรื่น จุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้อาจแบ่งได้เป็น 3 ด้าน เช่น สถาปัตยกรรมเป็นอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น มีระเบียงทั้ง 4 ด้าน เป็นการผสมผสานศิลปะของไทยและป็นัง ประติมากรรม เป็นแบบลอยตัว และมีรูปปั้นเจ้าพระยาที่ทำจากขี้ผึ้ง จิตรกรรม ตามฝาผนังมีการแสดงภาพถ่ายในสมัยต่าง ๆ

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน ทำการศึกษาใน 2 ประเด็นคือ กิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน เพื่อศึกษาเรื่องราวของเจ้าพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเจ้าเมืองตรังในอดีต และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ใช้สื่อไม่เหมาะสม และมีการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวน้อยมาก สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว การคมนาคมทางบกเพียงเส้นทางเดียวเป็นถนนลาดยาง ใหญ่หลายทาง สะดวกต่อการสัญจร สถานที่จอดรถภายในโบราณสถานไม่เป็นสัดส่วนที่แน่นอน การอนุรักษ์และการพัฒนาจวนเจ้าพระยาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีศรีนครินทรราชดิศ รัชชูปถัมภ์ โดยตระกูล ณ ระนอง เทศบาลเมืองตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้จัดสรรงบประมาณโดยจัดทำเป็นโครงการ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานจวนเจ้าพระยาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธิบดีศรีนครินทรราชดิศเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ โดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ให้มีความหลากหลาย

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พักอาศัยและร้านอาหาร และเครื่องดื่มที่เป็นอาหารของท้องถิ่นในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงโบราณสถาน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ห้องน้ำควรจัดสร้างเพิ่มเติม และแยกห้องน้ำชาย - หญิงให้เป็นสัดส่วน ควรทำความสะอาดห้องน้ำอย่างสม่ำเสมอในส่วนของเส้นทางเดินทางเดินมายังห้องน้ำควรปรับปรุง โดยการปลูกไม้ดอกที่ดูสวยงามและมีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ และการบริการอาหารเครื่องดื่ม ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ

2.3 การคมนาคม ควรมีการจัดแสดงป้ายบอกทาง ในส่วนสถานที่จอดรถควรสร้างไว้บริเวณด้านหน้าจวนเจ้าพระยา

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ ประสานร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน ทั้งนี้ภายในโบราณสถานมีพื้นที่ว่างเปล่า ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพร และควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปะที่มีอยู่ในท้องถิ่น

อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เพื่อการท่องเที่ยวผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพบริเวณสถานเพื่อการท่องเที่ยวและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชนและการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีประวัติความเป็นมา ดังที่ พรรณี เกียรติกุล¹ ปลัดเทศบาลนครตรัง และ กมล ศรีสุข² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีในอดีตเป็นที่ตั้งพระตำหนักที่จัดรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งเสด็จเมืองตรัง ปัจจุบันจัดแสดงรูปปั้นพระยารัษฎา และจัดเป็นสวนสาธารณะอันร่มรื่นและเป็นที่ยอกำลังกายของประชาชน

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้ง และที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตั้งอยู่ที่ถนนพัทลุง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – พัทลุง ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร

¹ พรรณี เกียรติกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เทศบาลนครตรัง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2547.

² กมล ศรีสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เทศบาลนครตรัง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2547.

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของอนุสาวรีย์พระยา
 ราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณ
 สถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า อนุสาวรีย์พระยา
 ราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมือง มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน
 ทิศตะวันตกติด ทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศเหนือติดกับถนน จากการที่มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน
 จึงไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกบริเวณ ดังที่ ประสูติ อำนกมณี¹ ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้สรุป
 ได้ว่า อนุสาวรีย์พระยาราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนเมืองมาเป็น
 เวลานาน และผู้ที่อาศัยใกล้เคียงบริเวณนี้เป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมอยู่มาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้
 มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับโบราณสถานเป็นอย่างดี จึงไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่ และปัญหา
 ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับโบราณสถาน สภาพโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกโบราณสถาน
 อยู่ในสภาพที่สะอาด พื้นที่บริเวณรอบ ๆ ปลูกไม้ดอกไม้ประดับสวยงามให้ร่มเงา

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า อนุสาวรีย์พระยา
 ราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีรูปปั้นพระยาราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่มีขนาดเล็กที่สุดและเป็น
 สถานที่ออกกำลังกายของประชาชน ดังที่ เอกลักษณ์ นอบพิจิต² และ สายัณห์ นราอาจ³
 นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย
 สรุปได้ว่า จุดเด่นของสถานที่แห่งนี้คือ รูปปั้นอนุสาวรีย์พระยาราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี และ
 บริเวณโดยรอบเป็นสวนสาธารณะซึ่งมีสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งจัดเป็นสวนสุขภาพ
 ใช้เป็นที่พักผ่อนออกกำลังกายของประชาชน เป็นที่เคารพสักการะบูชาของผู้คนที่นับถือ (ดูภาพ
 ประกอบ 34, 35, 36, 37)

---

¹ประสูติ อำนกมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่อนุสาวรีย์พระยาราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
 เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²เอกลักษณ์ นอบพิจิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่อนุสาวรีย์พระยาราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
 เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³สายัณห์ นราอาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่อนุสาวรีย์พระยาราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
 เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 34 อาคารร้อยปี ภายในอนุสาวรีย์จัดแสดงประวัติพระยารัชฎาฯ
ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง
จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 35 รูปปั้น พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎา
นุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 25
มีนาคม พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 36 สภาพโดยทั่วไปบริเวณภายในอนุสาวรีย์พระยารัษฎาฯ
ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง
จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 37 ประชาชนเดินออกกำลังกายในยามเช้า ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎา
านุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 25
มีนาคม พ.ศ. 2547)

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของอนุสาวรีย์พระยา
 รัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นรูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้อง
 ชุมชน และรูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผลการศึกษา
 ปรากฏว่า อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของ
 การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น การปลูกต้นไม้ในวันพ้อแห่งชาติการร่วมกันรักษาสีงแวดล้อม
 เป็นต้น ดังที่ ชาลี กางอิม¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางโบราณ
 จะจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชนในส่วนของ การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เช่น วันพ้อแห่งชาติ และ
 กิจกรรมการร่วมกันรักษาสีงแวดล้อมบริเวณโบราณสถาน

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า
 อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่และสำคัญมากต่อ
 ชุมชน ทั้งนี้ประชาชนใช้ประโยชน์กับโบราณสถานในส่วนของ การใช้สถานที่เพื่อเคารพสักการะ
 รูปปั้นของเจ้าพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเจ้าเมืองตรังในอดีต ใช้เป็นที่ออกกำลังกายและ
 พักผ่อนหย่อนใจ ดังที่ ดำรง ขาวนวล² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสตูล และ ไพบุญย์ กายเพชร³
 ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า
 ตนเอง มีความศรัทธาและเลื่อมใสในอดีตเจ้าเมืองตรังจึงเดินทางมาเคารพสักการะรูปปั้น
 ออกกำลังกายในตอนเช้าและช่วงเวลาตอนเย็น และเพื่อเป็นการพักผ่อนช่วงสุดสัปดาห์ เนื่องจาก
 บริเวณนี้มีไม้ดอกไม้ประดับที่สวยงาม บรรยากาศร่มรื่นเหมาะสำหรับการออกกำลังกายและการ
 พักผ่อน

---

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์
 พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 14
 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²ดำรง ขาวนวล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
 เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ไพบุญย์ กายเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
 เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2547.

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถาน
อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การ
ประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และการพัฒนา ผลการ
ศึกษาปรากฏดังนี้

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์อนุสาวรีย์
พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่ วรพร ธารางกูร¹ นักท่องเที่ยว และ
ชนิดา บุญพร้อม² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของ
ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เพื่อการท่องเที่ยว
มีน้อยมาก สิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและจุดเด่นของโบราณสถาน
ติดตั้งไว้ด้านหน้าโบราณสถานเพียงสื่อเดียวเท่านั้น

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวก
อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ไม่มีอาคารที่พัก มีห้องน้ำ 2 หลัง และมีร้านขาย
อาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ พรศักดิ์ สุขจันทร์³ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดพังงา และ ชิดารัตน์
ทรัพย์เจริญ⁴ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของ
ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

---

¹วรพร ธารางกูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²พรศักดิ์ สุขจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ชนิดา บุญพร้อม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴ชิดารัตน์ ทรัพย์เจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

1.5.2.1 ที่พัก ทางโบราณสถานไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคลโดยทั่วไป ที่เข้ามาเยี่ยมชม แต่บริเวณพื้นที่รอบข้างมีสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในโบราณสถานมีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการนักท่องเที่ยว จำนวน 2 หลัง ซึ่งเป็นห้องน้ำแยกชาย-หญิง สภาพโดยทั่วไปดูสะอาดตา ไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในโบราณสถานไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่มแต่บริเวณใกล้เคียงซึ่งเป็นชุมชน มีร้านค้าขายเครื่องดื่ม จำนวน 3 ถึง 4 ร้าน จึงเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมยังอนุสาวรีย์พระรัชฎาณุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีเส้นทางคมนาคมเพียงเส้นทางเดียว สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดังที่ พร้อม รักไทย¹ นักท่องเที่ยว และ วรุณี กิจปกรณสันติ² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังอนุสาวรีย์พระยารัชฎาณุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีเส้นทางเดียวคือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรง-เมืองตรง ซึ่งสภาพของเส้นทางบกนั้นเป็นถนนลาดยาง บริเวณไหล่ทางกว้าง สภาพโดยทั่วไปมีบ้านเรือนและร้านค้าอยู่บริเวณสองข้างสะดวกต่อการสัญจรไปมา

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในโบราณสถานไม่มีสถานที่จอดรถที่เป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวจอดรถบริเวณด้านหน้าโบราณสถานดังกล่าว

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนาอนุสาวรีย์พระยารัชฎาณุประดิษฐ์มหิศรภักดี รับผิดชอบโดยเทศบาลนครเมืองตรง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของคุณภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

¹พร้อม รักไทย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎาณุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรง จังหวัดตรง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²วรุณี กิจปกรณสันติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัชฎาณุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรง จังหวัดตรง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ดั่งที่ ชาลี กางอิม¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุกหน่วยงานได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาโดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณด้านในและรอบข้าง เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาโบราณสถานอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดั่งที่ ชาลี กางอิม³ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ ขวัญตา คงแทน⁴ มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรจะมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง เส้นทางคมนาคม หรือจุดเด่นของโบราณสถาน เป็นต้น สอดคล้องกับที่

---

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴ขวัญตา คงแทน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2547.

บรรยง นพคุณ¹ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานงานกับศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจะจัดทำให้หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำแผ่นพับสร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ วิจารณ์ ภิภานาศิริ² และ กิตติ ภิภานาศิริ³ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พัก ควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้ไม่ต้องการที่จะมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน พร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรศัพท์ โทรทัศน์ เป็นต้น และควรเก็บค่าบริการในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

¹บรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรสุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²วิจารณ์ ภิภานาศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรสุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³กิตติ ภิภานาศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรสุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2547.

2.2.2 ห้องน้ำ ควรจัดห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกเป็นห้องน้ำชาย – หญิงให้เป็นสัดส่วน ควรทำความสะอาดห้องน้ำอย่างสม่ำเสมอ ในส่วนของเส้นทางเดินมายังห้องน้ำ ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ โดยการปลูกต้นไม้ดอกไม้ที่สวยงามดูสบายตา และควรจัดให้มีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ

2.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรปรับปรุงร้านอาหารและเครื่องดื่ม ให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยวและให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดให้เป็นผู้นำอาหารและเครื่องดื่ม เพื่อให้คนไทยในท้องถิ่นมีงานทำและสร้างรายได้ให้กับตนเอง อีกทั้งเป็นการกระจายรายได้ภายในท้องถิ่น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นด้วย

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม และสถานที่จอดรถ ดังที่ ชาลี กางอิม¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองตรัง และ อภิรักษ์ พลเดช² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้กล่าวในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ขยายถนน และจัดแสดงป้ายบอกทาง

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถเพิ่มเติมไว้บริเวณด้านหน้าอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างอย่างเร่งด่วน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ เทศบาลนครตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

---

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²อภิรักษ์ พลเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ ชาลี กางอิม¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี² หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว นั้น ได้มีการกำหนดและกำลังจะดำเนินการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์โดยทั่วไปภายในและบริเวณรอบข้าง ด้วยการปลูกต้นไม้ให้มีจำนวนมากขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ภายในบริเวณมีพื้นที่ว่างเปล่า ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพรเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ในเรื่องสมุนไพร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปะอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวรับทราบ และช่วยกันดูแลรดกของท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับที่ ชรรยง นพคุณ³ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจะจัดอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนและบุคคลโดยทั่วไปในเรื่องความเป็นมาและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้เป็นการช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่ดีอีกด้วย

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ในอดีตอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเป็นที่ตั้งพระตำหนักที่จัดรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งเสด็จเมืองตรัง ปัจจุบันจัดแสดงรูปปั้นพระยารัษฎา และจัดเป็นสวนสาธารณะอันร่มรื่นและเป็นที่ออกกำลังกายของประชาชน

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ชรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

1.2 สถานที่ตั้ง อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตั้งอยู่ที่ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตามถนนสายตรัง – พัทลุง ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร ห่างจากศาลากลางเมืองตรัง เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม เป็นโบราณสถานที่ตั้งในเขตชุมชนเมือง มีกำแพงล้อมรอบสี่ทิศ จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกพื้นที่หรือปัญหาความขัดแย้งกับชาวบ้าน เนื่องจากเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน สำหรับจุดเด่นของอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีรูปปั้นพระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ ที่มีขนาดเท่าตัวจริงและเป็นที่เคารพสักการะบูชาของผู้คนนอกจากนี้รอบ ๆ บริเวณจัดเป็นสวนสุขภาพ

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน โบราณสถานแห่งนี้ได้ร่วมจัดกิจกรรมกับชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ ร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ เป็นสถานที่เก่าแก่และมีความสำคัญต่อชุมชนมาก จึงมีการใช้เป็นที่สถานที่เพื่อเคารพสักการะรูปปั้นของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเจ้าเมืองตรังในอดีต ใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ เนื่องจากบริเวณนี้มีต้นไม้ดอกไม้ประดับที่สวยงาม

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ใช้สื่อไม่เหมาะสม และการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวขยับน้อย ไม่ทั่วถึงของนักท่องเที่ยว การบริการอาหารและเครื่องดื่มภายในโบราณสถานยังไม่มี แต่บริเวณใกล้เคียงเป็นชุมชน มีร้านค้าจึงเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว การคมนาคมมีเพียงเส้นทางเดียวเป็นถนนลาดยาง สะดวกต่อการสัญจรไปมา สำหรับสถานที่จอดรถภายในโบราณสถานไม่มีที่จอดเป็นสัดส่วน การอนุรักษ์และพัฒนารับผิดชอบโดยเทศบาลนครตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันเรื่องการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาโดยการจัดทำเป็นโครงการ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกัน โดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พักรักษาตัวสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและสร้างที่พักคาถุกในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งนี้สถานที่พักรักษาตัวมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ห้องน้ำ ควรจัดสร้างเพิ่มเติมทำความสะอาดสม่ำเสมอ ควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์

ตลอดทางเดินมายังห้องน้ำ และควรจัดให้มีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ นอกจากนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องคั้นที่ถูกต้องสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยว

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมปรับปรุงภูมิทัศน์สองข้างทาง และจัดแสดงป้ายบอกทางในส่วนที่จอดรถ ควรจัดสร้างไว้บริเวณด้านหน้าอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน นอกจากนี้พื้นที่ว่างภายในโบราณสถาน ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพร

ศาลหลักเมือง

การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานศาลหลักเมืองเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาสภาพโบราณสถานศาลหลักเมืองเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชนและการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลการศึกษาปรากฏว่า ศาลหลักเมือง มีประวัติความเป็นมา ดังที่ สวาท โสมวิภาค¹ ผู้ดูแลศาลหลักเมือง และ จารุวรรณ เรืองสง² ชาวบ้านในพื้นที่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันสรุปได้ว่า ประวัติความเป็นมาของศาลหลักเมืองที่ตั้งอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอกันตัง สถานที่ตั้งตรงนี้อยู่บริเวณที่ตั้งเมืองเก่า หลักฐานการสร้างศาลหลักเมืองตรงเป็นเพียงคำบอกเล่าเชิงตำนานที่ถ่ายทอดกันมาในหมู่ชาวตรังรุ่นเก่า ๆ ว่าศาลหลักเมืองแห่งนี้วิญญูณอภิบาลเป็นสตรี จึงเรียกกันว่าเจ้าแม่ศาลหลักเมือง เนื่องจากในพิธีตั้งศาลหลักเมืองนั้น พระอุทัย (บางแห่งว่าพระ

¹สวาท โสมวิภาค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรสุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²จารุวรรณ เรืองสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรสุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อุไทย) เจ้าเมืองให้ทหารตีฆ้องร้องป่าวไปตามบ้านต่าง ๆ ถ้าหญิงคนใดขานรับให้นำตัวมาฝังในการตั้งศาลหลักเมือง ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้จึงไม่ยอมขานรับแต่หญิงมีครรภ์ผู้หนึ่งชื่อนางบุญมาซึ่งกำลังทำอาหารอยู่ในครัวเกิดพลาดพลั้งเปลือยขานรับจึงถูกนำตัวไปฝังพร้อมพิธีฝังเสาหลักเมือง

บางกระแสก็เล่าว่า เจ้าเมืองพอใจนางทองเหม็น้องสาวนายทองเสมามีนางบุญมาแต่นางทองไม่ยินยอม พี่ชายจึงพาหนีกลับบ้านเดิมที่พัทลุง นางบุญมาภรรยานายทองจึงถูกนำตัวมาทำพิธีฝังพร้อมศาลหลักเมือง ที่ตั้งศาลหลักเมืองเดิมเป็นที่เล็ก ๆ หลังคามุงสังกะสี เสาหลักเมืองมีจอมปลวกขึ้นจนมองไม่เห็นตัวเสา เมื่อ พ.ศ. 2504 – 2505 ทางจังหวัดได้สร้างศาลาจตุรมุขขึ้นแทนเพิ่มเก่า พ.ศ. 2530 สร้างรั้วและ พ.ศ. 2532 ลาดพื้นรอบ ๆ ศาลา ศาลหลักเมืองตั้งนับเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจของชาวตรังทั่วไปจนเกิดความเชื่อถือศรัทธาในทางความศักดิ์สิทธิ์ มีการบนบานศาลกล่าวต่าง ๆ อยู่เสมอ เล่ากันว่าคณะหนังตะลุงมโนราห์ที่เดินทางผ่านศาลหลักเมืองนี้จะต้องติกลองหรือบรรเลงดนตรีสักการะทุกครั้งที่ผ่านมา เพื่อมิให้เกิดข้อข้องในการเดินทางและการแสดง

อีกเรื่องหนึ่งก็คือ ตามประเพณีถือศีลกินเจของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดตรังซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เมื่อขบวนแห่พระผ่านศาลหลักเมืองก็ต้องแห่หยุดสักการะ นอกจากนี้ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดพิธีถือศีลกินเจที่บริเวณศาลหลักเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. 2535 ทางจังหวัดเริ่มโครงการบูรณะศาลหลักเมืองตรังเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ โดยสร้างอาคารศาลหลักเมืองเป็นอาคารทรงไทยจตุรมุข และจัดทำยอดเสาหลักเมืองใหม่ขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อทรงพระสุหร่ายและทรงเจิมในวันอังคารที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2536 ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน แล้วอันเชิญยอดเสาหลักเมืองกลับตรังในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2538

ทุกวันนี้ ความเชื่อถือศรัทธาต่อศาลหลักเมืองตรังยังคงสืบทอดต่อ ๆ มา ผู้คนที่ผ่านไปผ่านมามักยกมือไหว้พระ หรือหยุดแวะสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคล เพราะศาลหลักเมืองตรังเป็นสถานที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองตรังมานานกว่าร้อยปี แม้ว่าพิธีกรรมการกินเจได้ถูกยกเลิกไปแล้วก็ตาม

1.2 สถานที่ตั้ง การศึกษาสถานที่ตั้งของศาลหลักเมืองตรัง ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านที่ตั้ง และที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.2.1 ที่ตั้ง ผลการศึกษาปรากฏว่า ศาลหลักเมืองตรัง ตั้งอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

1.2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า ศาลหลักเมืองตรง ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรงตามถนนสายตรง – กันดั้ง ระยะทาง 8 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากอนุสาวรีย์พระยาวิชิตราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร และห่างจากสวนสาธารณะสระกะพงสุรินทร์ เป็นระยะทาง 13 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม การศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมของศาลหลักเมืองตรง ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านลักษณะสิ่งแวดล้อม และจุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.3.1 ลักษณะสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า ศาลหลักเมืองตรงเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท ไม่มีกำแพงวัดล้อมรอบทั้งสามด้าน ทิศตะวันตกติดกับทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน และทิศเหนือติดกับถนน จากการที่มีกำแพงล้อมรอบทั้งสามด้านจึงไม่มีปัญหาการบุกรุกบริเวณ ดังที่ บุญนำ หาญเกล้า¹ ชาวบ้านในพื้นที่ กล่าวไว้สรุปได้ว่า ศาลหลักเมืองตรงเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนชนบทมาเป็นเวลานาน และผู้ที่อาศัยใกล้เคียงบริเวณนี้เป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมที่อยู่มาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับโบราณสถานเป็นอย่างดี จึงไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่ และปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับโบราณสถานสภาพโดยทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกโบราณสถานอยู่ในสภาพที่สะอาด พื้นที่บริเวณรอบๆ ปลูกต้นไม้ดอกไม้ประดับสวยงามให้ร่มเงา

1.3.2 จุดเด่นของโบราณสถาน ผลการศึกษาปรากฏว่า ศาลหลักเมืองตรง มีสถาปัตยกรรมอาคารทรงไทยจตุรมุข และสระบัวขนาดกว้างสวยงามมาก ดังที่ ชุติมา งานสม² ชาวบ้านในพื้นที่ และ ลักษณะ สุดเม่ง³ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดกระบี่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ศาลหลักเมืองตรงมีจุดเด่น 2 ประการคือ สถาปัตยกรรมอาคารทรงไทยจตุรมุขและสระบัวขนาดกว้างบริเวณทางเดินไปยังศาลหลักเมือง (ดูภาพประกอบ 38, 39, 40)

¹บุญนำ หาญเกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

²ชุติมา งานสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ลักษณะ สุดเม่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ภาพประกอบ 38 อาคารทรงไทยจตุรมุขและสระบัวบริเวณทางเดิน ที่ศาลหลักเมือง ตำบลควนธานี อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 39 สถาปัตยกรรมอาคารไทยจตุรมุข ที่ศาลหลักเมือง ตำบลควนธานี อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2547)

ภาพประกอบ 40 บริเวณภายในศาลหลักเมืองตรัง ที่ศาลหลักเมือง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง (ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2547)

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาความสัมพันธ์กับชุมชนของศาลหลักเมืองตรัง ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นรูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมกับชุมชน และรูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.4.1 รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ร่วมจัดกับชุมชน ผลการศึกษา ปรากฏว่า ศาลหลักเมืองตรัง ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของการจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น การปลูกต้นไม้ในวันพ่อแห่งชาติการร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังที่ สุพล จริงจิตร¹ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลควนธานี ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทางโบราณจะจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชนในส่วนของ การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เช่น วันพ่อแห่งชาติ และกิจกรรมการร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมบริเวณโบราณสถาน

1.4.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน ผลการศึกษาปรากฏว่า ศาลหลักเมืองตรัง เป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่และสำคัญมากต่อชุมชน ทั้งนี้ประชาชนใช้ประโยชน์กับโบราณสถานในส่วนของ การใช้สถานที่เพื่อเคารพสักการะศาลหลักเมือง และใช้เป็น

---

¹สุพล จริงจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุณี อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2547.

สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ดังที่ กิมปุ่น แซ่โล้ว¹ นักท่องเที่ยวในท้องถิ่น และ วันดี พรหมทอง² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดกระบี่ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ตนเองและครอบครัวมีความศรัทธาและเลื่อมใสในศาลหลักเมืองตรังจึงเดินทางมาเคารพสักการะ และเพื่อเป็นการพักผ่อนช่วงสุดสัปดาห์ เนื่องจากบริเวณนี้มีต้นไม้ดอกไม้ประดับที่สวยงาม บรรยากาศร่มรื่นสะอาดตา

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การศึกษาการจัดการโบราณสถาน ศาลหลักเมืองตรังเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และการพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1.5.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า การประชาสัมพันธ์ศาลหลักเมืองตรัง ใช้สื่อไม่เหมาะสม ดังที่ อรุณ ลายดี³ นักท่องเที่ยว และ พิเชษฐ รักฟ่อน⁴ มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์ศาลหลักเมืองตรังเพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งที่ได้ทำ ได้แก่ การจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและจุดเด่นของโบราณสถาน ติดตั้งไว้ด้านหน้าโบราณสถานเพียงสื่อเดียวเท่านั้น

1.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า สิ่งอำนวยความสะดวกศาลหลักเมืองตรัง ไม่มีอาคารที่พัก ห้องน้ำ และมีร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ กาญจนา กาญจนวัฒน์⁵ นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดชุมพร และ มาลี แซ่เบ๊⁶ นักท่องเที่ยวท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

---

¹กิมปุ่น แซ่โล้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²วันดี พรหมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³อรุณ ลายดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴พิเชษฐ รักฟ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁵กาญจนา กาญจนวัฒน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁶มาลี แซ่เบ๊ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

1.5.2.1 ที่พัก ทางโบราณสถานไม่มีบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และบุคคลโดยทั่วไป ที่เข้ามาเยี่ยมชม แต่บริเวณพื้นที่รอบข้างมีสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

1.5.2.2 ห้องน้ำ ภายในโบราณสถานไม่มีห้องน้ำสำหรับจัดไว้บริการนักท่องเที่ยว

1.5.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ภายในโบราณสถานไม่มีบริการอาหารและเครื่องดื่มแต่บริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นชุมชนมีร้านค้าขายเครื่องดื่ม จำนวน 2 ร้าน จึงเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า การคมนาคมยังศาลหลักเมืองตรัง มีเส้นทางคมนาคมเพียงเส้นทางเดียว สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ดังที่ จริยา เพชรโกมล¹ นักท่องเที่ยว และ ภาณี ศรีชาย² มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1.5.3.1 เส้นทางคมนาคม มายังศาลหลักเมืองตรัง มีเส้นทางเดียวคือทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรัง – กันตัง ซึ่งสภาพของเส้นทางบกนั้นเป็นถนนลาดยางบริเวณไหล่ทางกว้าง สภาพโดยทั่วไปมีบ้านเรือนและร้านค้าอยู่บริเวณสองข้างสะดวกต่อการสัญจรไปมา

1.5.3.2 สถานที่จอดรถ ภายในโบราณไม่มีสถานที่จอดรถเป็นสัดส่วน นักท่องเที่ยวจอดรถ บริเวณถนนด้านหน้าโบราณสถานดังกล่าว

1.5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า การอนุรักษ์และพัฒนาศาลหลักเมืองตรัง รับผิดชอบโดยเทศบาลนครตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่อนำมาอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ ชาลี กางอิม³ นายก

¹จริยา เพชรโกมล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²ภาณี ศรีชาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

เทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี¹ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุกหน่วยงานได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาโดยจัดทำเป็น โครงการ เช่น โครงการปรับปรุงสภาพ ภูมิทัศน์ บริเวณด้านในและรอบข้าง เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษาโบราณสถานศาลหลักเมืองตรังเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

2.1 การประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการศาลหลักเมืองตรังเพื่อการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังที่ ชาลี กางอิม² นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ เกริก ช่วยดู³ มัคคุเทศก์ ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ทางหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ ควรจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสื่อในการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง เส้นทาง การคมนาคม หรือจุดเด่นของโบราณสถาน เป็นต้น สอดคล้องกับที่ ยรรยง นพคุณ⁴ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดตรังได้ประสานงานกับกระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตรัง เพื่อจัดสรรงบประมาณจัดการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานของจังหวัดตรัง โดยจะจัดทำให้หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำแผ่นพับสร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่

¹มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³เกริก ช่วยดู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴ยรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่ทางระบบ Internet เป็นต้น ทั้งนี้ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์อย่างเร่งด่วน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการศาลหลักเมืองตรัง เพื่อการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้าง ที่พัก ห้องน้ำ และร้านอาหารและเครื่องดื่ม ดังที่ ประภาพร ขวัญนิมิตร¹ และ วรรัตน์ พัฒโน² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดสงขลา ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ที่พัก ควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักราคาถูกให้นักท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน เพราะศาลาที่พักและที่พักนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแล้วไม่มีที่พักอาจจะทำให้ไม่ต้องการที่จะมาท่องเที่ยวอีก ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างเป็นการเร่งด่วน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน เช่น ที่นอน พร้อมเครื่องนอน ห้องน้ำที่สะอาด โทรศัพท์ โทรทัศน์ เป็นต้น และควรเก็บค่าบริการในราคาที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

2.2.2 ห้องน้ำ ควรจัดห้องน้ำเพิ่มเติม และแยกเป็นห้องน้ำชาย – หญิงให้เป็นสัดส่วน ควรทำความสะอาดห้องน้ำอย่างสม่ำเสมอ ในส่วนของเส้นทางเดินมายังห้องน้ำ ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ โดยการปลูกต้นไม้ดอกที่สวยงามดูสบายตา และควรจัดให้มีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ

2.2.3 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรปรับปรุงร้านอาหารและเครื่องดื่มให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากมีร้านอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการนักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยว

¹ประภาพร ขวัญนิมิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²วรรัตน์ พัฒโน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.

2.3 การคมนาคม ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการจัดการศาลหลักเมืองตรงเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม และสถานที่จอดรถ ดังที่ สรนนท์ จิโรจน์มนตรี¹ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ ส่ง แซ่ตัน² นักท่องเที่ยวชาวจังหวัดกระบี่ ได้กล่าวในทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.3.1 เส้นทางคมนาคม ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอก หรือไม้ประดับ ขยายถนน และจัดแสดงป้ายบอกทาง

2.3.2 สถานที่จอดรถ ควรจัดสร้างโรงจอดรถเพิ่มเติมไว้บริเวณด้านหน้าศาลหลักเมืองตรง ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสร้างอย่างเร่งด่วน

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศาลหลักเมืองตรงเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ เทศบาลนครตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ประสานความร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ดังที่ ชาลี กางอิม³ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครตรัง และ มนูญ เดิมกาญจนดี⁴ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน และจากการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศาลหลักเมืองตรงเพื่อการท่องเที่ยว นั้น ได้มีการกำหนดและกำลังจะดำเนินการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์โดยทั่วไปภายในและบริเวณรอบข้าง ด้วยการปลูกต้นไม้ให้มีจำนวนมากขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ภายในศาลหลักเมืองมีพื้นที่ว่างเปล่า ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพรเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ในเรื่องสมุนไพร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปะอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวรับทราบ และช่วยกันดูแลมรดกของ

---

¹ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เทศบาลนครเมืองตรัง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²ส่ง แซ่ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2547.

³ชาลี กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับที่ ыррыг нпқұн¹ หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจะจัดอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนและบุคคลโดยทั่วไป ในเรื่องความเป็นมาและคุณค่าของโบราณสถานเพื่อให้สามารถเป็นมรดกเทศก์ท้องถิ่นได้เป็นการช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่ดีอีกด้วย

ผลการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดศรีสะเกษ
ศาลหลักเมืองศรีสะเกษ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. สภาพโบราณสถานศาลหลักเมืองศรีสะเกษเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 ประวัติความเป็นมา

ได้ศึกษาในด้านตำนานหรือความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ปรากฏว่าศาลหลักเมืองมีประวัติความเป็นมาคือ ศาลหลักเมืองตั้งอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง สถานที่ตั้งตรงนี้อยู่บริเวณที่ตั้งเมืองเก่า ศาลหลักเมืองแห่งนี้มีวิญญูณอภินิหารเป็นสตรี จึงเรียกกันว่า เจ้าแม่ศาลหลักเมือง พิธีตั้งศาลหลักเมือง เจ้าเมืองให้นายทหารตีฆ้องร้องป่าวไปตามบ้าน ถ้ามีหญิงมารับจะนำตัวมาฝังในการตั้งศาลหลักเมือง ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มารับแต่มีหญิงมีครรภ์มารับจึงนำตัวไปฝังพร้อมพิธีฝังเสาหลักเมือง ศาลหลักเมืองตรังนับเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวตรังจนเกิดความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ มีการขนานศาลกล่าวอยู่เสมอ และตามประเพณีที่ถือสืบกันของคนไทยเชื้อสายจีนจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ความศรัทธาต่อศาลหลักเมืองตรังยังคงสืบทอดต่อ ๆ มา ผู้คนที่ผ่านไปมามักยกมือไหว้คารวะ เพราะศาลหลักเมืองเป็นสถานที่สำคัญ คู่บ้านคู่เมืองตรังมานานกว่าร้อยปี

1.2 สถานที่ตั้ง

ศาลหลักเมืองศรีสะเกษ ตั้งอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ห่างจากตัวเมืองตามถนนสายศรีสะเกษ – กันตัง ระยะทาง 8 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากอนุสาวรีย์พระยาธรรมาธิราชบุรี ประดิษฐานที่ศรีสะเกษ เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร และห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 13 กิโลเมตร

1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

ลักษณะสภาพแวดล้อม เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท มีกำแพงล้อมรอบทั้งสามด้าน ทิศตะวันตกติดทิศใต้ ทิศตะวันออกติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้านและทิศ

---

¹ыррыг нпқұн เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, прқұлі иньердн เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 2 จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2547.

เหนือติดกับถนน จุดเด่นของโบราณสถานมีสถาปัตยกรรมทรงไทยจตุรมุขและสระบัวขนาดใหญ่สวยงาม

1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

ได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญปลูกต้นไม้ และชุมชนยังใช้ประโยชน์กับโบราณสถานในส่วนของ การใช้สถานที่เคารพสักการะศาลหลักเมือง และใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การประชาสัมพันธ์ศาลหลักเมืองตรงเพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งอำนวยความสะดวก ไม่มีอาคารที่พัก ห้องน้ำ และมีร้านอาหารและเครื่องดื่ม การคมนาคมมีเส้นทางเดียว สถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน เส้นทางเดียวคือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรง – กั้นตั้ง และการอนุรักษ์และพัฒนาทุกหน่วยงานได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา โดยการจัดทำเป็นโครงการ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานศาลหลักเมืองตรงเพื่อการท่องเที่ยว

2.1 การประชาสัมพันธ์ ควรมีการจัดเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันโดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ที่พักจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยวและจัดสร้างที่พักราคาถูก ควรจัดสร้างห้องน้ำและแยกเป็นห้องน้ำชาย-หญิงให้เป็นสัดส่วน ควรสร้างร้านอาหารและปรับปรุงร้านอาหาร

2.3 การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสถานที่จอดรถ เส้นทางคมนาคมและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ สถานที่จอดรถควรจัดสร้างโรงจอดรถ

2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโดยมีหน่วยงานรับผิดชอบคือ เทศบาลนครตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพรเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และความเข้าใจ สำนักรักในศิลป์อันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ

บทที่ 4

บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทย่อ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง” ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า และวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ในประเด็นต่อไปนี้

1. สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง
2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ดังต่อไปนี้

1. **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล โดยจะเลือกศึกษาโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโดยบันทึกไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้จัดให้เป็นโบราณสถานของชาติและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยส่งเสริมและจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดตรัง จำนวน 10 แห่ง ดังนี้

- 1.1 วัดถ้ำพระพุทธ
- 1.2 ถ้ำเขาปิณะ
- 1.3 วัดเขาพระ
- 1.4 วัดพระพุทธสิหิงค์
- 1.5 วัดภูเขาทอง
- 1.6 วัดคลองน้ำเจ็ด
- 1.7 ถ้ำเขาสามบาท
- 1.8 จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
- 1.9 อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

1.10 ศาลหลักเมือง (เมืองเก่าควนธานี)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจะศึกษาโบราณสถานแต่ละรายไปตามลำดับที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล โดยแยกประเด็นขอบเขตด้านเนื้อหาของโบราณสถานแต่ละแหล่งดังนี้

2.1 สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

2.1.1 ประวัติความเป็นมา

2.1.2 สถานที่ตั้ง

2.1.3 ลักษณะสภาพแวดล้อม

2.1.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

2.1.5 การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

2.2 แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

2.2.1 การประชาสัมพันธ์

2.2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก

2.2.3 การคมนาคม

2.2.4 การอนุรักษ์และพัฒนา

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน ซึ่งจะช่วยในการกำหนดกรอบคิดในการศึกษา การเขียนเค้าโครงวิจัย และใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า

2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรังตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้วิธีการบันทึกเสียงลงในแถบบันทึกเสียงและจดบันทึกตามความเหมาะสม ส่วนในการสังเกตผู้วิจัยจะใช้วิธีการจดบันทึกและถ่ายภาพประกอบ ในส่วนของการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้บอกข้อมูลไว้ดังนี้

- 2.2.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องและพระภิกษุที่เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน
- 2.2.2 ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ จำนวน 20 คน
- 2.2.3 บุคคลทั่วไปที่มีความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานแต่ละแหล่ง จำนวน 30 คน
- 2.2.4 ผู้ใช้บริการโบราณสถาน จำนวน 50 คน
- 2.2.5 นักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน

3. ขั้นตอนจัดทำข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแหล่งเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาและสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.2 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งได้บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดความด้วยวิธีสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ศึกษา

3.3 นำข้อมูลตามข้อ 3.1 และ 3.2 พร้อมทั้งข้อมูลที่ได้จดบันทึกไว้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาตรวจสอบความสมบูรณ์ และเก็บข้อมูลเสริมในส่วนที่ขาดความสมบูรณ์ตามขอบเขตเนื้อหา

3.4 นำภาพประกอบทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องเพื่อใช้เป็นภาพประกอบในขั้นการนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า

3.5 นำข้อมูลเนื้อหาทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์และจัดภาพประกอบตามขอบเขตด้านเนื้อหา

4. ขั้นตอนเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจะเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนา

วิเคราะห์ โดยมีภาพประกอบบางตอน

สรุปผล

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง” ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง จำนวน 10 แห่ง ปรากฏผลสรุปดังนี้

วัดถ้ำพระพุทธ

1. สภาพโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธเพื่อการท่องเที่ยว

วัดถ้ำพระพุทธมีประวัติความเป็นมาคือ เคยเป็นที่ซึ่งพระนางเลือดขาวเดินทางผ่านไปยังเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อสร้างพระบรมธาตุแต่ไปไม่ทัน นางจึงตัดสินใจสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นพระประธานภายในวัดมากมาจนได้ชื่อว่า “วัดถ้ำพระพุทธ” วัดนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง ห่างจากเมืองตรังตามถนนสายตรัง – รษฏาและห่างจากแหล่งท่องเที่ยว

ที่สำคัญคือ จากวัดเขาพระ 8 กิโลเมตร และห่างจากถ้ำเลเขากอบเป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร วัดถ้ำพระพุทธรูปตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท ไม่มีกำแพงกั้นขอบเขตวัดสภาพโดยทั่วไปมีต้นไม้หลายชนิดบริเวณพื้นที่วัดและวัดมีจุดเด่นคือ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ สวมเทริดมโนราห์จำนวนหลายรูป กิจกรรมของชุมชนกับโบราณสถานจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการวัดถ้ำพระพุทธรูปเพื่อการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและขาดการบริการด้านที่พักและห้องน้ำ รวมถึงการบริการอาหารและเครื่องดื่มและที่จอดรถไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวทางด้านเส้นทางคมนาคม มีเส้นทางเดียวคือ ทางบกตามถนนสายตรง – รัชภูมิสภาพถนนแคบไม่เหมาะต่อการสัญจรไปมา การอนุรักษ์และพัฒนาวัดแห่งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดถ้ำพระพุทธรูปเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์วัดถ้ำพระพุทธรูป ควรใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งหรือจุดเด่นของโบราณสถาน ทั้งนี้ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมหรือการจัดทำแผ่นพับสร้างเว็บไซต์ข้อมูลการท่องเที่ยวผ่านทาง Internet เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกมีการจัดสร้างที่พัก ที่อำนวยความสะดวกครบถ้วน ห้องน้ำที่แยกสัดส่วนหญิง – ชาย และสะอาด และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน การคมนาคมควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางจัดแสดงป้ายบอกทางรวมทั้งจัดสถานที่จอดรถไว้เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน การอนุรักษ์และพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรังควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน โดยจัดพื้นที่ว่างเปล่าเป็นสวนสมุนไพร รวมทั้งจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจสามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้

ถ้ำเขาปินะ

1. สภาพโบราณสถานถ้ำเขาปินะเพื่อการท่องเที่ยว

ถ้ำเขาปินะมีประวัติความเป็นมาคือ มีมุสลิมคนหนึ่งชื่อปินะมาตั้งหลักแหล่งเป็นคนแรก จึงเรียกชื่อสถานที่นี้ตามมุสลิมผู้นั้น บางกระแสว่าเดิมเขาปินะมีปลาชุกชุมตามวิสัยคนปักษ์ใต้ นิยมออกเสียงตัดคำหรือพยางค์ให้สั้น จึงเรียกปลาชุกชุมว่าปลาชุก เสียงหัวสั้นเป็นปีหนาคและปินะในที่สุด ถ้ำเขาปินะตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 7 ตำบลนาง อำเภอยะยง จังหวัดตรัง ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรง – ห้วยยอด ระยะทาง 28 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากถ้ำเลเขากอบ 5 กิโลเมตร

ถ้าเขาปิณะเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ติดกับวัดเขาปิณะ ไม่มีกำแพงกั้นขอบเขตทิศตะวันตก ติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา ปัญหาที่พบมากคือการทำลายแหล่งโบราณสถานจากนักท่องเที่ยวท้องถิ่น นอกจากนี้สภาพโดยทั่วไปภายในถ้าเขาปิณะมีลักษณะเป็นเพิงผา มีถ้ำน้อยใหญ่สลับกัน ส่วนภายนอกมีสภาพเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์กิจกรรมของชุมชนกับโบราณสถานจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักทางด้านประชาสัมพันธ์ยังขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและขาดการบริการด้านที่พัก และห้องน้ำยังมีไม่เพียงพอ ในส่วนของการอนุรักษ์และพัฒนาอยู่ภายใต้การดูแลของกรมศิลปากร และองค์การบริหารส่วนตำบลนาง

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ให้มีความหลากหลายรูปแบบควรมีการจัด โครงการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยที่หน่วยงานของรัฐบาลต้องร่วมมือกัน สิ่งอำนวยความสะดวกควรมีการจัดสร้างที่พัก การคมนาคมควรมีการจัดทำป้ายบอกทางที่ชัดเจนและมีการจัดสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางและทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ความรู้แก่เยาวชนในท้องถิ่น

วัดเขาพระ

1. สภาพโบราณสถานวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว

วัดเขาพระมีประวัติความเป็นมาคือ ในอดีตมีพระพุทธรูปหนึ่งนามว่า หลวงพ่อเอียดสุวรรณโณ ได้เจริญภาวนะและศึกษาธรรมะบริเวณเพิงผาที่ถ้าเขาพระจนชาวบ้านต่างเคารพศรัทธา จึงได้ช่วยกันสร้างสำนักสงฆ์ถ้ำผา หลังจากนั้นก็มีพุทธศาสนิกชนมาบวชและจำพรรษาอยู่ ณ วัดแห่งนี้ ต่อมาหลวงพ่อเอียดมรณะภาพชาวบ้านจึงนำร่างของท่านไปบรรจุไว้ในโกศแก้วและเรียกชื่อวัดแห่งนี้ว่า “วัดเขาพระ” วัดแห่งนี้ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง ห่างจากเมืองตรังตามถนนสายตรัง – รัษฎาเป็นระยะทาง 25 กิโลเมตรและห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากวัดถ้าพระพุทธรูปเป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร และห่างจากถ้ำเลเขากอบเป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบทมีกำแพงวัดล้อมรอบทั้งสี่ด้าน สภาพโดยทั่วไปของวัดจะประกอบด้วยศาลาเอนกประสงค์ พระอุโบสถ โรงเลี้ยงมีขอบเขตกั้นระหว่างชุมชน สภาพภูมิศาสตร์มีคลองข้ามไหลเลียบวัด มีภูเขาหินปูนอยู่กลางทุ่งวางตัวทอดยาวตามแนวเหนือใต้มีเพิงผาหน้า ทางทิศตะวันออกลักษณะเว้าทำมุมประมาณ 45 องศาจากระดับเพิงปัจจุบันทางวัดทำบันไดขึ้นไปเพิงผาซึ่งเป็นที่สะสมโบราณวัตถุจำแนกได้ 3 กลุ่มคือ ภาพเขียนลายเส้น งานปั้นและเศษภาชนะรูปทรง หม้อดินเผา นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปไม้แกะสลัก

กิจกรรมของชุมชนกับ โบราณสถานจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอย่างมาก ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก และขาดการบริการด้านที่พักและห้องน้ำ รวมถึงการคมนาคมเป็นถนนลาดยาง ไหล่ทางแคบ การอนุรักษ์และพัฒนาได้รับผิดชอบโดยเจ้าอาวาสวัดเขาพระ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองปางและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานประสานงานดำเนินการ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดเขาพระเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์วัดเขาพระ ควรใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยที่หน่วยงานของรัฐบาลต้องร่วมมือกัน สิ่งอำนวยความสะดวกควรมีการจัดสร้างที่พักสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ควรมีการจัดสร้างที่พักห้องน้ำและร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางจัดแสดงป้ายบอกทางและขยายถนนในส่วนที่จอครด ควรจัดสร้างไว้บริเวณด้านข้างพระอุโบสถ เพราะสถานที่ของวัดยังว่างเปล่าอยู่ การอนุรักษ์และพัฒนาควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการและพัฒนาทั้งสภาพทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน ในพื้นที่ว่างเปล่าของวัดควรจัดเป็นสวนสมุนไพร

วัดพระพุทธรูทสิหิงค์

1. สภาพโบราณสถานวัดพระพุทธรูทสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว

วัดพระพุทธรูทสิหิงค์มีประวัติความเป็นมาคือ วัดแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาโดยพระนางเลือดขาวและพระยา कुमारจากเมืองพัทลุง ก่อนเดินทางกลับจากการแสวงหาบุญ ณ ประเทศศรีลังกา ซึ่งนำพระพุทธรูทสิหิงค์กลับมาด้วยได้เดินทางผ่านเมืองตรังบริเวณริมคลองนางน้อย อำเภอ นาโยง จึงนำพระพุทธรูทสิหิงค์มาประดิษฐานเป็นพระประธานประจำวัดชื่อว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ ต่อมาคนในท้องถิ่นเรียกชื่อวัดตามชื่อพระประธานจนกลายเป็น วัดพระพุทธรูทสิหิงค์ วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ หมู่ที่ 5 ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – นาโยง ระยะทาง 18 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากถ้ำเขาช้างหาย 7 กิโลเมตร และห่างจากน้ำตกกะช่องเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบทมีกำแพงล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกบริเวณวัด ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศ ตะวันออกติดกับสวนยางพารา ทิศเหนือติดกับบ้านของชาวบ้าน และจุดเด่นของโบราณสถานเป็น พระพุทธรูปปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชร หน้าตักกว้าง 60 นิ้ว สูง 99 นิ้ว พระเกตุมาลาเป็น รูปบัวตูม ชายสังฆาฏิอยู่เหนือพระอุระ พระพักตร์อิมแบบผลมะตูม ฐานเรียงซ้อนกันหลายชั้น

ชั้นล่างสุดมีโลหะหล่อยื่นทั้งซ้ายขวา มีรู 2 ข้าง ด้านหลังมี 2 ห่วง เป็นที่เสียบฉัตรอยู่ตรงกลาง และมีพระองค์ประธานซ้ายขวาสององค์เท่ากัน หน้าตักกว้าง 100 เซนติเมตร องค์ข้างขวา พระพักตร์แบนกลมคล้ายผู้หญิง องค์ซ้ายพระพักตร์คล้ายผู้ชาย เกตุมาลาขาวเป็นเปลวสูงที่ฐาน กิจกรรมของชุมชนกับโบราณสถานจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอย่างมาก ประเพณีและกิจกรรมของประชาชนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและขาดการบริการด้านที่พักห้องน้ำ รวมถึงสถานที่จอดรถ การอนุรักษ์และการ พัฒนารับผิดชอบโดยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธสิหิงค์ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโงเหนือและ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดพระพุทธสิหิงค์เพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สิ่งอำนวยความสะดวกควรมีการจัดสร้างที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ควรมีการจัดสร้างห้องน้ำชาย – หญิงเพิ่มเติม จัดทำป้ายบอกทางและทำความสะอาดเป็นประจำ รวมทั้งการบริการอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกสุขลักษณะ และมีมาตรฐานเดียวกัน ไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการกระจายรายได้แก่ชุมชน การคมนาคมควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อเป็นทางเลือกในการเดินทางและสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว ควรจัดแบ่งที่จอดรถให้เป็นสัดส่วน การอนุรักษ์และพัฒนาควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ วัดพระพุทธสิหิงค์ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโงเหนือและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรังร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนา

วัดภูเขาทอง

1. สภาพโบราณสถานวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว

วัดภูเขาทองมีประวัติความเป็นมาคือ พระนางเลือดขาวได้เดินทางไปสร้างวัดพระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อมาถึงภูเขาภูนี้ได้ทรงนำทรัพย์สมบัติรวมทั้งทองคำซ่อนไว้ในภูเขา และสร้างวัดขึ้นโดยมีพระพุทธไสยาสน์เป็นพระประธานให้ชื่อว่า วัดเขาต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดเขาชุมทอง และเป็นวัดภูเขาทองในปัจจุบันแต่จะไม่มีมีการจัดงานศพ เนื่องจากเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิ่งซึ่งร้ายภายในวัด วัดแห่งนี้ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามเส้นทางถนนสายตรัง – น้ำผุด ระยะทาง 10 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร และห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 18 กิโลเมตร ตั้งในเขตชุมชนชนบทมีกำแพง

กันทั้ง 4 ด้าน จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกบริเวณวัด ทิศตะวันตกติดกับถนน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับที่อยู่ของชาวบ้าน ทิศเหนือติดกับสวนยางพารา และจุดเด่นของโบราณสถานเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระเศียรสวมเทริดมโนราห์ 1 องค์ รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม 1 รูป มีโบสถ์ขนาดเล็กเพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปและบรมสารีริกธาตุ และมีจิตรกรรมภาพวาดบริเวณเพิงผาล้ำ และภาพวาดแกะสลักบนกระजरอบ ๆ องค์พระพุทธรูปปางไสยาสน์ เป็นรูปพระพุทธรูปประวัติ กิจกรรมของชุมชนกับโบราณสถานจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก และขาดการบริการด้านที่พักและห้องน้ำชาย – หญิง รวมถึงการบริการอาหารและเครื่องดื่มและที่จอดรถ การอนุรักษ์และการพัฒนาวัดแห่งนี้ขึ้นอยู่กับรายได้การรับฝึชชอบโดยเจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำผุดและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดภูเขาทองเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งหรือจุดเด่นของโบราณสถานทั้งนี้ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม สิ่งอำนวยความสะดวกควรจัดสร้างที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกที่พักรห้องน้ำแยกเป็นสัดส่วนชาย – หญิงและต้องทำความสะอาดเป็นประจำ และมีร้านค้าบริการอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน การคมนาคมควรมีป้ายบอกทางที่มีลักษณะชัดเจนและจัดแบ่งที่จอดรถแต่ละประเภทไว้ให้เป็นสัดส่วน การอนุรักษ์และพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำผุดและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรังเป็นผู้ดูแลรับฝึชชอบ

วัดคลองน้ำเจ็ด

1. สภาพโบราณสถานวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว

วัดคลองน้ำเจ็ดมีประวัติความเป็นมาคือ สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2530 ในสมัยกรุงธนบุรีโดยท่านพระขาวเป็นผู้ก่อสร้างและปกครองวัดเป็นรูปแรก และท่านได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดแห่งนี้ตั้งอยู่เลขที่ 63 ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – บางรัก ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี เป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร ห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 3 กิโลเมตร และศาลหลักเมืองตรัง เป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมือง มีกำแพงล้อมรอบ 4 ด้าน ทิศเหนือติดกับบ้านที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ทิศตะวันตกติดกับถนนทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับสวนยางพารา จุดเด่นของโบราณสถานมีประติมากรรมพระพุทธรูปหยกที่สวยงาม นอกจากนี้

พระพุทธรูปหยกแล้ว ก็มีพระพุทธรูปศิลา 2 องค์ พระพุทธรูปปูนปั้น ซึ่งสร้างด้วยการใช้มือปั้นของช่างในสมัยที่ก่อสร้างวัดแห่งนี้ กิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของประเพณี เช่น การทอดกฐินประจำปี การฟังลูกนิมิตร์ของประชาชนและบริเวณใกล้เคียง ขาดการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวยังมีน้อยมาก และขาดสิ่งอำนวยความสะดวก และมีร้านอาหารและเครื่องดื่ม การคมนาคมมีเส้นทางคมนาคมเพียงเส้นทางเดียว สถานที่จอดรถเป็นสัดส่วนที่แน่นอน การอนุรักษ์และพัฒนารับผิดชอบโดยท่านเจ้าอาวาส เทศบาลนครตรังและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง เป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการและงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานวัดคลองน้ำเจ็ดเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ควรมีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง ควรจัดโครงการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกต้องสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน ควรมีการสร้างที่พัก ศาลาที่พักนักท่องเที่ยว ปรับปรุงภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ขยายถนนและจัดแสดงป้ายบอกทาง การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการและพัฒนาสภาพทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน นอกจากนี้ ควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจและสำนึกรักในศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวและช่วยกันดูแลมรดกของท้องถิ่นต่อไป

ถ้าเขาสามบาท

1. สภาพโบราณสถานถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว

ถ้าเขาสามบาทมีประวัติความเป็นมาคือ ในอดีตเชื่อว่าแต่เดิมเขาสามบาทเคยตั้งเป็นสำนักสงฆ์มีเงินอยู่ในบาตรพระ 3 บาท บริเวณหน้าถ้ำ มีการจารึกเป็นภาษาขอมไว้ จึงได้ชื่อว่า “ถ้าเขาสามบาท” ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตรังตามเส้นทางสายตรัง – นาตาล่วง ระยะทาง 5 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร ห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตชุมชน ไม่มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้านบริเวณรอบ ๆ มีคนในท้องถิ่นอาศัยจึงไม่มีปัญหาการบุกรุกพื้นที่ สภาพในตัวถ้ำจะเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินค่อนข้างหยาบบริเวณปากถ้ำและมีตัวหนังสือที่จารึกซึ่งไว้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของถ้าเขาสามบาท กิจกรรมที่จัดร่วมกับชุมชนคือ การจัดกิจกรรม

ในวันสำคัญ เช่น การปลูกต้นไม้ในวันพืชมงคลและรูปแบบการใช้ประโยชน์ถ้าเขาสามบาทของชุมชน โดยประชาชนใช้ประโยชน์กับถ้าเขาสามบาทในส่วนของการใช้สถานที่เพื่อศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ในอดีตและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ สิ่งอำนวยความสะดวกยังขาดการบริการด้านที่พักและห้องน้ำ การบริการอาหารและเครื่องดื่มและสถานที่จอดรถมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมมีเส้นทางเดียวคือ ทางบกตามถนนสายตรัง – นาดาล่วง มีสภาพถนนแคบไม่เหมาะต่อการสัญจรไปมา ซึ่งถ้าเขาสามบาทอยู่ภายใต้การรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนาดาล่วงและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ซึ่งได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการจัดสรรพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในถ้าเขาสามบาท เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานถ้าเขาสามบาทเพื่อการท่องเที่ยว

ขาดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งหรือจุดเด่นของโบราณ ควรมีการจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ และร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม เช่น ที่พักควรจัดสร้างศาลาที่พักนักท่องเที่ยว และในสถานที่พัก ควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเติมและแยกห้องน้ำชาย – หญิงไว้ให้เป็นสัดส่วน รวมทั้งรักษาความสะอาดเป็นประจำ ในด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มควรจัดให้ถูกสุขลักษณะและมีมาตรฐานเดียวกัน การคมนาคม ควรมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและสภาพภูมิทัศน์สองข้างทาง จัดแสดงป้ายบอกทาง รวมทั้งจัดสถานที่จอดรถก่อนถึงตัวถ้าให้เป็นสัดส่วนชัดเจน การอนุรักษ์และพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลนาดาล่วง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการในส่วนของการสภาพทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน โดยควรจัดพื้นที่ว่างเปล่าเป็นสวนสมุนไพร รวมทั้งจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจ และให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้

จวนเจ้าพระยาธรรมาธิปัตย์หรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธรรมาธิปัตย์

1. สภาพโบราณสถานจวนเจ้าพระยาธรรมาธิปัตย์หรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธรรมาธิปัตย์

จวนเจ้าพระยาธรรมาธิปัตย์หรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธรรมาธิปัตย์มีประวัติความเป็นมาคือ ในอดีตเป็นที่ตั้งของจวนเจ้าพระยาธรรมาธิปัตย์หรือพิพิธภัณฑสถานพระยาธรรมาธิปัตย์ เมื่อพระยาธรรมาธิปัตย์สิ้นชีวิต จวนเจ้าพระยาแห่งนี้จึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคาโต๊ะ เบียนเจง ณ ระนอง และเป็นมรดกตกทอดของตระกูล ณ ระนอง ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานพระยาธรรมาธิปัตย์

นุประดิษฐ์มหิศรภักดี มิได้เป็นพิพิธภัณฑของทางราชการหรือส่วนบุคคล แต่ชาวตรังทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกับลูกหลานของพระยารัษฎา ห่างจากตัวเมืองตรังตามถนนสายตรัง – กันตัง เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร และห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะควนตำหนักจันทร์ เป็นระยะทาง 0.5 กิโลเมตร และห่างจากแม่น้ำกันตัง เป็นระยะทาง 1 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองมีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกหรือข้อขัดแย้งกับชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะคนในท้องถิ่นดั้งเดิมมีความคุ้นเคยใกล้ชิดเป็นอย่างดี บริเวณภายในและภายนอกมีสภาพที่สะอาดต้นไม้ดอกไม้ร่มรื่น จุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้อาจแบ่งได้เป็น 3 ด้าน เช่น สถาปัตยกรรมเป็นอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น มีระเบียบทั้ง 4 ด้าน เป็นการผสมผสานศิลปะของไทยและปักษ์ใต้ ประติมากรรม เป็นแบบลอยตัว และมีรูปปั้นเจ้าพระยาที่ทำจากขี้ผึ้ง จิตรกรรมตามฝาผนังมีการแสดงภาพถ่ายในสมัยต่าง ๆ กิจกรรมของโบราณสถานที่ยังร่วมกับชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน เพื่อศึกษาเรื่องราวของเจ้าพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเจ้าเมืองตรังในอดีต และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ขาดการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อไม่เหมาะสม และมีการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวน้อยมาก สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว การคมนาคมทางบกเพียงเส้นทางเดียวเป็นถนนลาดยาง ใหญ่ทางกว้าง สะดวกต่อการสัญจร สถานที่จอดรถภายในโบราณสถานไม่เพียงพอที่แน่นอน การอนุรักษ์และการพัฒนาจวนเจ้าพระยารัษฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี รับผิดชอบโดยตระกูล ณ ระนอง เทศบาลเมืองตรัง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ได้จัดสรรงบประมาณโดยจัดทำเป็นโครงการ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานจวนเจ้าพระยารัษฎาหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการประชาสัมพันธ์ควรใช้สื่อที่มีความหลากหลาย เช่น จัดทำแผ่นพับ สร้างเว็บไซต์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเผยแพร่ทางระบบ Internet เพื่อการท่องเที่ยว ควรจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดสร้างที่พักราคาถูกและร้านบริการขายอาหารและเครื่องดื่มที่เป็นอาหารของท้องถิ่นในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงโบราณสถาน ทั้งนี้ในสถานที่พักควรมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ห้องน้ำควรจัดสร้างเพิ่มเติม และแยกห้องน้ำชาย – หญิงให้เพียงพอควรทำความสะอาดห้องน้ำอย่างสม่ำเสมอในส่วน of เส้นทางเดินทางเดินมายังห้องน้ำ ควรปรับปรุง โดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับที่สวยงามและมีป้ายบอกทางมายังห้องน้ำ และการบริการอาหารเครื่องดื่ม ควรปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การคมนาคมควรมีการจัดแสดงป้ายบอกทาง ในส่วนสถานที่จอดรถควรสร้าง ไว้บริเวณด้านหน้าจวนเจ้าพระยารัษฎา การอนุรักษ์และพัฒนา ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโดยหน่วยงาน

ที่รับผิดชอบ ประสานร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไป และจุดเด่นของโบราณสถาน ทั้งนี้ภายในโบราณสถานมีพื้นที่ว่างเปล่า ควรจะจัดเป็นสวน สมุนไพร และควรจัดให้มีการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจ และสำนึกรักในศิลปะที่มีอยู่ในท้องถิ่น

อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

1. สภาพโบราณสถานอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว

อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีมีประวัติความเป็นมาคือ ในอดีตอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเป็นที่ตั้งพระตำหนักที่จัดรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งเสด็จเมืองตรัง ปัจจุบันจัดแสดงรูปปั้นพระยารัษฎานุ และจัดเป็นสวนสาธารณะอันร่มรื่นและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ตั้งอยู่ที่ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตามถนนสายตรัง – พัทลุง ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร ห่างจากศาลากลางเมืองตรัง เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร มีกำแพงล้อมรอบสี่ทิศ จึงไม่มีปัญหาการบุกรุกพื้นที่หรือปัญหาความขัดแย้งกับชาวบ้าน เนื่องจากเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน สำหรับจุดเด่นของอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มีรูปปั้นพระยารัษฎานุประดิษฐ์ที่มีขนาดเท่าตัวจริงและเป็นที่เคารพสักการะบูชาของผู้คน นอกจากนี้รอบ ๆ บริเวณจัดเป็นสวนสุขภาพ กิจกรรมของชุมชนกับโบราณสถานจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์มีน้อยมาก ได้แก่ การจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา และจุดเด่นของโบราณสถานติดตั้งไว้ด้านหน้าโบราณสถานเพียงสื่อเดียวเท่านั้น ขาดการอำนวยความสะดวกและขาดการบริการด้านที่พัก อาหารและเครื่องดื่มและที่จอดรถอย่างเป็นสัดส่วน การอนุรักษ์และพัฒนารับผิดชอบโดยเทศบาลนครเมืองตรังและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรังเป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือกันในเรื่องของการดำเนินการงบประมาณเพื่อมาอนุรักษ์และพัฒนาทั้งในส่วนของสภาพโดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ควรมีการจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควรมีการประชาสัมพันธ์ควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง เส้นทางคมนาคมหรือจุดเด่นของโบราณสถานหรือจัดทำแผ่นพับสร้างเว็บไซต์ ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่ทางระบบ Internet เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับรู้และ

เกิดความสนใจต้องการเข้าเยี่ยมชม สิ่งอำนวยความสะดวกควรจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำ สิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบครันและสร้างศาลาที่พักแก่นักท่องเที่ยว การคมนาคมควรมีการปรับปรุงเส้นทางและสถานที่จอดรถและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางโดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และจัดแสดงป้ายบอกทาง การอนุรักษ์และพัฒนาควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ เทศบาลนครตรังและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ศาลหลักเมืองตรัง

1. สภาพโบราณสถานศาลหลักเมืองตรังเพื่อการท่องเที่ยว

ศาลหลักเมืองมีประวัติความเป็นมา ปรากฏว่าศาลหลักเมืองมีประวัติความเป็นมาคือ ศาลหลักเมืองตั้งอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง สถานที่ตั้งตรงนี้อยู่บริเวณที่ตั้งเมืองเก่า ศาลหลักเมืองแห่งนี้มีวิญญานอภิบาลเป็นสตรี จึงเรียกกันว่า เจ้าแม่ศาลหลักเมือง พิธีตั้งศาลหลักเมือง เจ้าเมืองให้นายทหารตีฆ้องร้องป่าวไปตามบ้าน ถ้ามีหญิงมารับจะนำตัวมาฝังในการตั้งศาลหลักเมือง ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มารับแต่มีหญิงมีครรภ์มารับจึงนำไปฝังพร้อมพิธีฝังเสาหลักเมือง ศาลหลักเมืองตรังนับเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวตรังจนเกิดความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ มีการบนบานศาลกล่าวอยู่เสมอ และตามประเพณีที่ถือสืบกันของคนไทย เชื้อสายจีนจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ความศรัทธาต่อศาลหลักเมืองตรังยังคงสืบทอดต่อ ๆ มา ผู้คนที่ผ่านไปมามักยกมือไหว้คารวะ เพราะศาลหลักเมืองเป็นสถานที่สำคัญ คู่บ้านคู่เมืองตรังมานานกว่าร้อยปี ตั้งอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวเมืองตามถนนสายตรัง – กันตัง ระยะทาง 8 กิโลเมตร ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ห่างจากอนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร และห่างจากสวนสาธารณะสระกะพังสุรินทร์ เป็นระยะทาง 13 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนบท มีกำแพงล้อมรอบทั้งสามด้าน ทิศตะวันตกติดทิวเขาได้ ทิศตะวันออกติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้านและทิศเหนือติดกับถนน จุดเด่นของโบราณสถานมีสถาปัตยกรรมทรงไทยจตุรมุขและสระบัวขนาดใหญ่สวยงาม กิจกรรมร่วมกับชุมชนในส่วนของการจัดกิจกรรมในวันสำคัญปลูกต้นไม้ และชุมชนยังใช้ประโยชน์กับโบราณสถานในส่วนของการใช้สถานที่เคารพสักการะศาลหลักเมือง และใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวมีน้อยมาก สิ่งอำนวยความสะดวก ไม่มีอาคารที่พัก ห้องน้ำ และมีร้านอาหารและเครื่องดื่ม การคมนาคมมีเส้นทางเดียวสถานที่จอดรถไม่มีเป็นสัดส่วนที่แน่นอน เส้นทางเดียวคือ ทางบกโดยใช้เส้นทางตามถนนสายตรัง – กันตัง และการอนุรักษ์และพัฒนาทุกหน่วยงานได้จัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา โดยการจัดทำเป็นโครงการ

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานศาลหลักเมืองตรงเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ ควรใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ ควรมีการจัดตั้งโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีเทศบาลนครตรัง มีหน้าที่รับผิดชอบและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง ควรจะจัดเป็นสวนสมุนไพรเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และความเข้าใจ สำนักกรักในศิลปอันล้ำ

อภิปรายผล

ผลการศึกษาเรื่อง “ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ในจังหวัดตรัง” ในประเด็นสภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผลจากการศึกษาในแต่ละประเด็นผู้วิจัยมีข้อสังเกตที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความพร้อมที่จะให้บริการเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ วัดถ้ำพระพุทธ วัดพระพุทธสิหิงค์ วัดภูเขาทอง วัดคลองน้ำเจ็ด จวนเจ้าพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ศาลหลักเมือง เนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อม จุดเด่นด้านศิลปกรรม และธรรมชาติที่ปรากฏขึ้นในโบราณสถานได้รับการดูแลให้อยู่ในสภาพที่สวยงาม มีความปลอดภัย พร้อมที่จะให้บริการเพื่อการท่องเที่ยว ที่ตั้งของโบราณสถานอยู่ในเขตเทศบาลนครตรัง มีถนนตัดผ่าน การคมนาคมสะดวก มีสถานที่จอดรถเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการจัดการภูมิทัศน์รอบ ๆ อย่างสวยงาม และชุมชนก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรม และใช้ประโยชน์กับโบราณสถานได้ เช่น การทำพิธีทางศาสนาที่วัด วัดคลองน้ำเจ็ด วัดพระพุทธสิหิงค์ การใช้ศาสนสถานเป็นศูนย์การศึกษา เช่น วัดถ้ำพระพุทธ วัดภูเขาทอง จวนเจ้าพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี และใช้โบราณสถานเป็นที่พักผ่อนและออกกำลังกาย เช่น อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ส่วนโบราณสถาน que ผู้วิจัยเห็นว่ามีสภาพไม่พร้อมที่จะจัดให้บริการเพื่อการท่องเที่ยว เนื่องจากมีสภาพบางด้านที่ควรปรับปรุง เช่น การใช้รูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ไม่เหมาะสมได้แก่ ถ้าเขาปิยะ วัดเขาพระ ถ้าเขาสามบาท

2. แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง ผู้วิจัยพบว่าหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบไม่มีความรู้ในการดำเนินการที่ถูกต้อง เช่น การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมในโบราณสถานบางแห่ง เช่น ถ้าเขาปิยะ วัดเขาพระ ถ้าเขาสามบาท นอกจากนี้งบประมาณในการจัดการแต่ละด้านมีไม่เพียงพอ จึงส่งผลให้การจัดการด้านต่าง ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ เช่น ขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถาน

แต่ละแห่ง ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการจัดวางแผนงานในการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในทุกด้าน โดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โครงการจัดทำเว็บไซต์ โครงการท่องเที่ยวในรูปแบบ one day tour โครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม และสภาพภูมิทัศน์ของโบราณสถาน โครงการสร้างอาคารที่พักและจุดบริการนักท่องเที่ยว โครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ชุมชนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ มีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม และเผยแพร่โบราณสถานต่าง ๆ เช่น การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนาและใช้โบราณสถานเป็นศูนย์การศึกษา พักผ่อน และออกกำลังกาย เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไปดังต่อไปนี้

1.1 ควรได้นำผลการศึกษาไปปรับใช้กับการพัฒนาโบราณสถานในจังหวัดตรังให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดีขึ้น

1.2 ควรมีการศึกษาถึงการจัดการในด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในภาพรวมระดับจังหวัด เพื่อให้โบราณสถานเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผลการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไปดังต่อไปนี้

2.1 ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ในจังหวัดอื่น ๆ ด้วย เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

2.2 ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยด้านปัญหาและผลกระทบจากการจัดการโบราณสถานให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. “โบราณคดีสัญจร 2 เมืองเก่า,” สารกรมศิลปากร. 10 (4) : 3 ; มีนาคม 2540.
- _____. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) 2535. ม.ป.ท., 2541.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.
กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542.
- _____. คู่มือท่องเที่ยวตวัน. ม.ป.ท., 2544.
- _____. รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบาย. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย, 2544.
- _____. รายงานสรุปแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย, 2539.
- _____. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. ม.ป.ท. 2539.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. คู่มือการพัฒนา
แหล่งท่องเที่ยวด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 4 วัดในภาคใต้. ม.ป.ท., 2532.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544). กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539.
- คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, สำนักงาน. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.
กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2528.
- คณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คู่มือการพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว.
ม.ป.ท., 2531.
- ชาญชัย ดวงจิตต์. “การท่องเที่ยวกับปัจจัยทางจิตวิทยา,” จุลสารการท่องเที่ยว. 2 (3) : 76 ;
เมษายน 2536.
- ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์. การจัดการการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและ การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์, 2542.
- สุทธิธีร์ ชูชาติ. “องค์ประกอบพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว,” จุลสารการท่องเที่ยว. 14 (4) : 39 – 44 ;
ตุลาคม – ธันวาคม 2538.
- นवलนิตย์ ฤทธิรักษ์. “แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ปี 2538,” จุลสารการท่องเที่ยว. 14 (1) : 24 ;
มกราคม – มีนาคม 2538.

- นิจ หิญชีระนันท์. “การส่งเสริมสภาพแวดล้อมของอนุสรณ์และสถาน,” เอกสารการสอนชุดวิชา
กฎหมายสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535.
- นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
2536.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2544.
- ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุหาภิมุข จังหวัดยะลา. ยะลา : สถาบัน
ราชภัฏยะลา, 2539.
- _____. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการดูแลรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อม.
ม.ป.ท. ม.ป.ป.
- ปรีชา กาญจนาคม. แนวทางศึกษาโบราณคดี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520.
- พงศธร เกษสำลี. โบราณสถานในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520.
- พุทธชาติ ละอองมณี. ศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดสงขลา.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544. ถ่ายเอกสาร.
- ยุพดี เสตพรรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิศิษฐ์
การพิมพ์, 2543.
- รลิกา อังกูร. “การท่องเที่ยว : อนุรักษ์หรือทำลายศิลปวัฒนธรรมไทย,” วารสารสุโขทัย
ธรรมมาธิราช. 12 (118) : 3 ; กันยายน – ธันวาคม 2542.
- วรรณา วงษ์วานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2539.
- วลัยลักษณ์ บุญปราบ. การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกาะสมุย อำเภอเกาะสมุย จังหวัด
สุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543. ถ่ายเอกสาร.
- วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ม.ป.ป.
- วิทยา สร้อยคำดี. การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่องโบราณสถานสำหรับนักเรียนชั้นประถม
ศึกษาปีที่ 6. ปรียญานุพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศรัณยูชา วรากุลวิทย์. งานมัลติมีเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 3. อัญญา : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตอัญญาวาสูกกรี, 2537.
- ศึกษาธิการจังหวัดตรัง, สำนักงาน. คู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดตรัง. ม.ป.ท.
ม.ป.ป.

- สถาพร ศรีสัจจิ่ง และ ชาญณรงค์ เทียงธรรม. “ตรัง, จังหวัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5. หน้า 2469–2491. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สนิท พลเดช. “เขาปิ่นะ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. หน้า 813. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุนทรี สังข์อูยท์. ด้วยไมตรีถิ่นศรีตรัง. ตรัง : โรงพิมพ์เหรียญชัย, 2546.
- สุภาพร มากแจ้ง. หลักมัทกุเทศก์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2534.
- สุภรณ์ เทียนศาสตร์. การสร้างชุดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพวิชาสังคมศึกษาเรื่อง ประชาชนกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และคุณสมบัติของชาติ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2532. ถ่ายเอกสาร.
- เสรี วงษ์ไพจิตร. “ความรู้ทั่วไปกับการท่องเที่ยว และปีการท่องเที่ยวไทย 2532,” อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. 6 (1) : 7 ; มกราคม 2530.
- สมพงษ์ นาควิเชียร. “ถ้าพระพุทธ, วัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6. หน้า 2959–2962. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- อุไรวรรณ สุภานิตย์. ศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543. ถ่ายเอกสาร.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง. ด้วยไมตรีถิ่นศรีตรัง. ตรัง : โรงพิมพ์เหรียญชัย, 2546.
- อมรา และธราพงศ์ ศรีสุชาติ. “โบราณสถานในภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 9. หน้า 4240. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

บุคลากรกรม

บุคลากรกรม

- กมล ศรีสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เทศบาลนครตรัง ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- กฤษดา ทราชทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- กาญจนา กาญจนวัฒน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมือง ตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- กานดา หัวเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- กานต์ วงสมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- กิตติ วิภาชนาสิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- กิตติยาภรณ์ เพ็ญอำมาศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- กวี ธิตคุโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- กิมปุ่น แซ่ไคว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- เกริก ช่วยดู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ขวัญ นกรูรัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ขวัญตา คงแทน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ครั้น จันทรประกอบ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิยะ ตำบลนาวง อำเภอกว๊ายยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- คำนึ่ง ชิดเชื้อ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- เครือวัลย์ กำเนิดดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จตุพร ลิมคุลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- จริยา เพชรโกมล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- จริยา เพชรโกมล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จรรณู เหมนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จรรณู ทับทิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จันดี พรหมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิยะ ตำบลนาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จันทิมา น้ำผุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จารึก รักษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- จารุวรรณ เรืองสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จำเนียร ชอบทำกิจ, อุบาสิกา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จำรัส, อุบาสิกา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- จิรติ ไชยเทพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จิรพรรณ ณ ระนอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐัมหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- จิรภัทร์ ตั้งคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- จุไรวรรณ อู่อ้าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐัมหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- เจริญ นุ่นซุผล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ชมพูนุช รัตตมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ชลนภา แซ่เจียว, อุบาสิกา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ช่วง ศรีจันทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ชาญ นกเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ชาติ กางอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ชุตินุช สุจริต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ชุตินา งานสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- เชย จิตรมโน, พระใบฎีกา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ฐานนท์ สุวรรณโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ดวงดาว เพชรฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

คัปวี ชีวงกูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ดำรง ขาวนวล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยาธรรมา นุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ศุภฎี อุ่นเลี่ยม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ถวิล จันทรคอน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ทิพวรรณ เพ็ชรถัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ธนิดา บุญพร้อม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยาธรรมา นุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ธนิดา สามะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ธนิต เจือกไว้น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ธรรมจักรศีลคุณ, พระครู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ธรรมรงค์ เพชรศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ธรรมรัตน์, พระครู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ธวัช สวัสดิ์รักษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- ชิดารัตน์ ทรัพย์เจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ธีรพล หลีเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- นัยนา คำกันศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- น่าน นกรู้รัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบล หนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- นิตตยา หมิ่นรน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรัง หรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- นียดา แซ่เบ้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือ พิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- นิรันดร์ อุดมเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรัง หรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- นุจรี ศิริพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- นุจรี ศิริรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบล นาตาล่าง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- บุญนำ หาญเกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- บุปผา เกียงเอียง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ปฎิญา ไทรงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธร ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ปนัดดา โพธิ์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- ประจักษ์ สนวน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
 ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ประชา วงษ์ประยูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
 ตำบลคลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ประเทือง ครชาตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิยะ
 ตำบลนาวง อำเภอก้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ประพันธ์ ช่วยศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
 น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ประภาพร ขวัญนิมิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมือง
 ตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ประยูร ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
 คลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ประสิทธิ์ ศรีนคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด
 ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ประสูติ อานักมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์
 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่
 27 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ปรีดา สิงห์อินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ
 ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- พงษ์พันธ์ เกตุประทุม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธ
 สิंहค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- พรรณี เกียรติกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เทศบาลนครตรัง
 ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- พรศักดิ์ สุขจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยา
 รัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12
 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- พร้อม รักไทย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัษฎา
 นูประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม
 พ.ศ. 2547.

- พิชัย สุนทรเต็ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตวัน
หรือพิพิธภัณฑ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- พิเชษฐ รักฟ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง
ตำบลควนธานี อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- เพียรดี เกื้อกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบล
หนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ไพบูลย์ กายเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยา
รัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 14
มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ภานี ศรีชาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบล
ควนธานี อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ภาวินี ทับเที่ยง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มนูญ เดิมกาญจนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มยุริน ทองแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิยะ ตำบล
นาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มยุรี สมศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำ
ฝุด อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มลฤดี แสงสง่า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำฝุด อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มะลิวัลย์ สุทธิพนธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำฝุด อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มัลลินี โสธารัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิยะ ตำบล
นาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มาชิโอะ ยาชิมุระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำฝุด อำเภเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มาลัย ยงประเดิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
คลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- มาลินี แซ่โคว้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มาลี แสงศรีจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- มาลี แซ่เบ๊ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ยรรยง นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ยุพา เรืองศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์ ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- รมณ พรหมเจียม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- รสสุคนธ์ ช่วยธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ระเบียบ แสงสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- รังสิตา มะห์มุดีย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- รัตนา จิตภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- รียนารท ณ นคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- ละมัย เพชรรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ลักขณา สูดมั่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.

- ลินดา พรหมเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วรรณ ทองผุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบล
 นาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วรพร ธารางกูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยา
 รัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 12
 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- วรรัตน์ พัฒโน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง
 ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- วรวุฒิ กิจปรกรณ์สันติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์
 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่
 12 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- วรวุฒิ กิจปรกรณ์สันติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ
 ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วรสิทธิ์ แซ่เจียง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบล
 นาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วลัยพร อาจสงคราม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
 ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วันดี พรหมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง
 ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- วันดี พุทธรัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิณะ ตำบล
 นาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วารุณี เป้าทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรัง
 หรือพิพิธภัณฑ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
 เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วาสนา ชุมแสงศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
 ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วิจิต เกตุรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
 คลองปาง อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- วิภารัตน์ วิชาชนาศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์
พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่
14 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- วิภาวรรณ นกเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
ตำบลคลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วิโรจน์ เขียวดำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วิวัฒน์ ชันจ่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบล
ทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- วุฒิชัย ชุมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบล
ทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ศักศิรินทร์ ชูสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าพระพุทธร
ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ศิริ แก้วเอียน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
คลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- ศุขานันท์ ทองอร่าม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด
ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สง แซ่ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบล
ควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- สง่า บัวผุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด
อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สดศรี แก้วนวล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้าเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมคิด ใจสมุทร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้าเขาปิยะ ตำบล
นาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมใจ ช่วยพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธรสิหังค์
ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมนึก แก้วเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
คลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- สมพงษ์ แก้วสว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ
ตำบลหนองบัว อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมพงษ์ บุญนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิยะ ตำบล
นาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมพร นวนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด
ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมศักดิ์ แก้วน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมหมาย เทียงธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
ตำบลคลองปาง อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมชาย จิตเนตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ
ตำบลคลองปาง อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สมหมาย บุญช่วย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิยะ ตำบล
นาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สรนนท์ จิโรจน์มนตรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยา
ตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัด
ตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สวาท โสไมวิภาค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง
ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สายพิณ สนิทปู้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรัง
หรือพิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- สายัณห์ นราอาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยา
รัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27
มีนาคม พ.ศ. 2547.
- สุกัญญา นิพัทธ์ศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุคนธ์ ช่วยธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- สุจิตรา จำเป็ลียน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุชาติ อินกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท ตำบล
นาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุธิ เขยชื่นจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด
ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุธิ เพชรศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
คลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุนทร จำเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สนิ จันท์ชิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบล
ทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุนิสา คำทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบล
ทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุนิย์ รัชชช้อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
คลองปาง อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุพัต ธรรมประสพโชค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำ
พระพุทธ ตำบลหนองบัว อำเภอรัญญา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุพรรษา เกตุแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุพล จริงจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง
ตำบลควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- สุภาพร หนูพรหม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงาน
ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว สำนักงานเขต 1 จังหวัดตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- สุวิสา บุญมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือ
พิพิธภัณฑ์พระยารัญญาประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- เสถียร เอียดจู้ย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบล
ทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

- เสน่ห์ รอดการ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิ่นะ ตำบล
นางว อำเภอยะยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- เสรี ไชยเทพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบล
หนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- โสภณ จิตภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตรังหรือ
พิพิธภัณฑ์พระยารัฐานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- อดิศักดิ์ รอดกลิ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาพระ ตำบล
คลองปาง อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- อนันต์ เสมศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์
ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- อนุรักษ์ จริงจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำเขาปิ่นะ ตำบล
นางว อำเภอยะยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- อภิรักษ์ สองเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์
ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- อภิรักษ์ พลเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์พระยารัฐ
านุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม
พ.ศ. 2547.
- อภิรัฐ รัตนมุสิก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์
ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- อรุณ ลายดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลหลักเมืองตรัง ตำบล
ควนธานี อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- อลงกรณ์ คงฉาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- อ้อย เพชรศรีช่วง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ
ตำบลหนองบัว อำเภอรษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.
- อันติกา เลื่อนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินยะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อานนท์ สงคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตวันหรือ
พิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547.

อาพัด ทองแป้น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด
ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อารีธา สะเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่จวนเจ้าพระยาตวันหรือ
พิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อานาจ ช่วยเอียด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อานาจ สร้อยทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถ้ำเขาสามบาท
ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อิน เดชเหมือน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์
ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อุดม พรหมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดคลองน้ำเจ็ด ตำบล
ทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อุบลรัตน์ โภพิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระพุทธสิหิงค์
ตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อุษา โชติช่วง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ ตำบล
หนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

อุษารัตน์ แก้วน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดถ้ำพระพุทธ
ตำบลหนองบัว อำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

เอกลักษณ์ นอบพิจิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อนุสาวรีย์
พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่
27 มีนาคม พ.ศ. 2547.

เอกวัตติ คำกระบี่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง ตำบล
น้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

เอกสาร สุธีโร, พระปลัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศุติ อินะรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดภูเขาทอง
ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

ภาคผนวก

แนวทางในการศึกษา

เรื่อง

ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

ชื่อโบราณสถาน .....

สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

1. ประวัติความเป็นมา

ประเด็นศึกษา : พื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความคลี่คลาย

เปลี่ยนแปลงของประวัติความเป็นมา

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์และจากเอกสาร

2. สถานที่ตั้ง

2.1 ที่ตั้งเขตการปกครอง

ประเด็นศึกษา : ที่ตั้งตามเขตการปกครอง

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากเอกสาร

2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์

ประเด็นศึกษา : ความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากแผนที่การท่องเที่ยว

3. ลักษณะสภาพแวดล้อม

ประเด็นศึกษา : จุดเด่นของโบราณสถาน จุดเด่นของศิลปกรรม เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์ จากเอกสาร และสังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ

4. ความสัมพันธ์กับชุมชน

ประเด็นศึกษา : กิจกรรมที่จัดทำขึ้นกับชุมชน การใช้ประโยชน์ของชุมชนจากแหล่งโบราณสถาน

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์ จากเอกสาร และการสังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ

5. การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

ประเด็นศึกษา : การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก

การคมนาคม การอนุรักษ์และพัฒนา

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์ จากเอกสาร และการสังเกต

พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ

แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

1. ด้านการประชาสัมพันธ์

ประเด็นศึกษา : การดำเนินการและแนวทางการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์ จากเอกสาร และการสังเกต พร้อมทั้ง

ถ่ายภาพประกอบ

2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ประเด็นศึกษา : การดำเนินการและแนวทางการจัดการด้านที่พัก ห้องน้ำ บริการอาหารและเครื่องดื่ม

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์ และสังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ

3. ด้านการคมนาคม

ประเด็นศึกษา : การดำเนินการและแนวทางการจัดการด้านเส้นทางคมนาคม
สถานที่จอดรถ

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์ และสังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ

4. ด้านการอนุรักษ์และพัฒนา

ประเด็นศึกษา : การดำเนินการและแนวทางการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาด้านจุดเด่นของโบราณสถานด้านศิลปกรรมที่ปรากฏ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม รวมถึงสภาพภูมิทัศน์

วิธีการศึกษา : ศึกษาจากการสัมภาษณ์ จากเอกสาร และการสังเกต พร้อมทั้ง

ถ่ายภาพประกอบ

แนวทางในการสัมภาษณ์

เรื่อง

ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

ชื่อโบราณสถาน .....

สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

1. ประวัติความเป็นมา

1.1 โบราณสถานแห่งนี้มีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาอย่างไร .....

.....
.....

1.2 โบราณสถานแห่งนี้มีความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประวัติความเป็นมา .....
เป็นอย่างไร .....

.....
2. สถานที่ตั้ง

2.1 ที่ตั้งเขตการปกครอง

2.1.1 ศูนย์กลางของโบราณสถานแห่งนี้ตั้งอยู่เขตการปกครองใด .....

.....
2.2 ที่ตั้งสัมพันธ์

2.2.1 ความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น .....

.....
3. ลักษณะสภาพแวดล้อม

3.1 โบราณสถานแห่งนี้มีอะไรเป็นจุดเด่นบ้าง และจุดเด่นดังกล่าวมีลักษณะอย่างไร

.....
.....

3.2 ลักษณะของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมที่ปรากฏ มีลักษณะ
อย่างไร .....

.....
.....

4. ความสัมพันธ์กับชุมชน

4.1 กิจกรรมทางโบราณสถานร่วมจัดกับชุมชนมีอะไรบ้าง และลักษณะหรือรูปแบบของกิจกรรมเป็นอย่างไร .....

.....

4.2 ความสัมพันธ์ด้านการใช้ประโยชน์ของโบราณสถานกับชุมชนมีกี่ด้าน แต่ละด้านมีลักษณะการใช้ประโยชน์อย่างไร .....

.....

5. การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

5.1 การประชาสัมพันธ์

5.1.1 การดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์มีกี่รูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร .....

.....

5.2 สิ่งอำนวยความสะดวก

5.2.1 การดำเนินการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกมีกี่รูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร .....

.....

5.3 การคมนาคม

5.3.1 การคมนาคม (เส้นทางคมนาคม สถานที่จอดรถ) มีกี่รูปแบบ แต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร .....

.....

5.4 การอนุรักษ์และพัฒนา

5.4.1 การอนุรักษ์และพัฒนา มีการดำเนินการอย่างไรบ้าง .....

.....

แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว

1. ด้านการประชาสัมพันธ์

1.1 การดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์โบราณสถานแห่งนี้มีกี่รูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร .....

.....

1.2	แนวทางการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์โบราณสถานแห่งนี้มีรูปแบบแต่ละรูปแบบควรจะเป็นอย่างไร .....
	.....
1.3	ข้อเสนอแนะ .....
	.....
2.	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
2.1	ด้านที่พัก
2.1.1	การดำเนินการด้านที่พักมีรูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไรและจำนวนที่พักมีเพียงพอหรือไม่ .....
	.....
2.1.2	แนวทางการจัดการด้านที่พักมีรูปแบบแต่ละรูปแบบควรจะเป็นอย่างไรและมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ .....
	.....
2.1.3	ข้อเสนอแนะ .....
	.....
2.2	ด้านห้องน้ำ
2.2.1	การดำเนินการด้านห้องน้ำมีรูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไรและจำนวนมีเพียงพอหรือไม่ .....
	.....
2.2.2	แนวทางการจัดการด้านห้องน้ำมีรูปแบบแต่ละรูปแบบควรจะเป็นอย่างไรและมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ .....
	.....
2.2.3	ข้อเสนอแนะ .....
	.....
2.3	ด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่ม
2.3.1	การดำเนินการด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มมีรูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไรและจำนวนมีเพียงพอหรือไม่ .....
	.....

2.3.2 แนวทางการจัดการด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มมีรูปแบบแต่ละรูปแบบควรจะเป็นอย่างไร และมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ .....

.....

2.3.3 ข้อเสนอแนะ .....

.....

3. ด้านการคมนาคม

3.1 ด้านเส้นทางคมนาคม

3.1.1 การดำเนินการด้านเส้นทางคมนาคมมีรูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร และมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ .....

.....

3.1.2 แนวทางการจัดการด้านเส้นทางคมนาคมมีรูปแบบแต่ละรูปแบบควรจะเป็นอย่างไร และมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ .....

.....

3.1.3 ข้อเสนอแนะ .....

.....

3.1 ด้านสถานที่จอดรถ

3.1.1 การดำเนินการด้านสถานที่จอดรถ มีรูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร และมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ .....

.....

3.1.2 แนวทางการจัดการด้านสถานที่จอดรถ มีรูปแบบแต่ละรูปแบบควรจะเป็นอย่างไร และมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ .....

.....

3.1.3 ข้อเสนอแนะ .....

.....

4. ด้านการอนุรักษ์และพัฒนา

4.1 การดำเนินการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาด้านจุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้ ด้านจุดเด่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ที่ปรากฏรวมถึงสภาพภูมิทัศน์มีรูปแบบแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร .....

.....

4.2 แนวทางการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาด้านจุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้ ด้าน
จุดเด่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ที่ปรากฏรวมถึงสภาพภูมิทัศน์มีรูปแบบ
ควรจะเป็นอย่างไร .....

.....

4.3 ข้อเสนอแนะ .....

.....

แนวทางในการสังเกต

เรื่อง

ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

การสังเกตเป็นการเก็บข้อมูลจากสิ่งที่ปรากฏเห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้การศึกษานี้มีการเก็บข้อมูลอย่างรอบด้าน และเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเอกสารไปในตัวด้วย อีกทั้งจะได้เก็บภาพประกอบเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีแนวทางในการสังเกตในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. ลักษณะจุดเด่นของโบราณสถานในด้านต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม รวมถึงสภาพภูมิทัศน์
2. กิจกรรมที่ชุมชนจัดทำขึ้นในโบราณสถาน และการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของชุมชนต่อโบราณสถาน
3. การจัดการด้านต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม และการอนุรักษ์และพัฒนา

ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถาน
เพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง

บทคัดย่อ
ของ
พรศุณี อินยะรัตน์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา
พฤษภาคม 2547

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง การศึกษาใช้วิธีเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และถ่ายภาพประกอบ แล้วนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นคือ สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง และแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง จำนวน 10 แห่ง ได้แก่ วัดถ้ำพระพุทธ ถ้ำเขาปิ่นะ วัดเขาพระ วัดพระพุทธสิหิงค์ วัดภูเขาทอง วัดคลองน้ำเจ็ด ถ้ำเขาสามบาท จวนเจ้าพระยาตรังหรือพิพิธภัณฑ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ศาลหลักเมือง ผลจากการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

สภาพของโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 5 ประเด็นคือ ประวัติความเป็นมา ได้แก่ ความเชื่อหรือตำนานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของตำนานความเชื่อและประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ได้แก่ ที่ตั้ง ที่ตั้งสัมพันธ์ ลักษณะสภาพแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะสิ่งแวดล้อม จุดเด่นของโบราณสถาน ความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ รูปแบบกิจกรรมของโบราณสถานที่ยังร่วมกับชุมชน รูปแบบการใช้ประโยชน์โบราณสถานของชุมชน การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอนุรักษ์และพัฒนา

แนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 4 ประเด็นคือ การประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แนวทางการจัดการสื่อ และรูปแบบการประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ แนวทางการจัดการที่พัก ห้องน้ำ การบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม การคมนาคม ได้แก่ แนวทางการจัดการเส้นทางคมนาคม สถานที่จอดรถ การอนุรักษ์และพัฒนา ได้แก่ แนวทางการจัดการด้านการอนุรักษ์และพัฒนา สภาพโดยทั่วไป จุดเด่นของโบราณสถาน และการจัดทำโครงการต่างๆ

**A STUDY OF CONDITION AND WAY OF HISTORICAL SPOT MANAGEMENT
FOR TOURIST IN TRANG PROVINCE**

AN ABSTRACT

BY

PORNSULEE INYARAT

**Presented to Thaksin University in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Thai Studies**

May, 2004

This research was a study of condition and way of historical spot management for tourist in Trang Province. Data collection was gathered on document, interview, observation and photograph then presented the results by using analytical description. In this study the author divided the studied detail into 2 issues were condition of historical spot for tourist and a way of historical spot management in Trang Province numbering 10 sites such as Phraphut Cave Temple, Kaopina Cave, Kaophra Temple, Khlongnamjet Temple, Kaosambaht Cave, Official Resident of Phya Trang or Phya Rsadanupradit-mahitsaraphakdee Musuem, victory and town shrine. The results were shown as follows Condition of historical spot for tourist that the author divided the detail into 5 issues were history background that comprised of belief and chronicle of history, and changing chronicle. Place was location. Environment was atmosphere, symbol of historical spot, benefit of historical spot. Historical spot management for tourist was public relation, facility, communication, conservation and development.

A way of historical management for tourist, the author classified the detail on 4 issues were public relation was a way of media management and public relation. Facility was rested home, rest room and service on food and drinking beverage. Communication was route communication, general condition, and symbol of historical spot and managing general project.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวพรศุติ	ชื่อสกุล	อินยะรัตน์
วันเดือนปีเกิด			20 มีนาคม พุทธศักราช 2518
สถานที่เกิด			บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 4 ตำบลเขาวิเศษ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน			บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 4 ตำบลเขาวิเศษ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน			อาจารย์พิเศษ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน			คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จังหวัดตรัง 179 หมู่ที่ 3 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง
ประวัติการศึกษา			
	พ.ศ. 2536		มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศรีพฤฒา เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร
	พ.ศ. 2540		ค.บ. (วิชาเอกภาษาไทย) สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
	พ.ศ. 2547		ศศ.ม. สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา